

Л 6 15
2539

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XXI

СВЕСКА ЗА АПРИЛ

УРЕДНИК

Ј. МИОДРАГОВИЋ

БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ И ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1900.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Службени део

	СТРАНА
1. Укази Његовог Величанства Краља : <i>Српска Краљевска Академија</i> (постављење), <i>Велика Школа</i> (постављење)	405
2. Претписи министра просвете и црквених послова : <i>Министарство просвете и црквених послова</i> (постављење), <i>Грађанске школе</i> (постављења), <i>Основне школе</i> (постављења, премештаји, пензионовање, разрешења)	405
3. Урли наставници народних школа	408
4. Расписи и одлуке министра просвете и црквених послова	409

Радња Главнога Просветнога Савета

5. Записници редовних састанака : Записник 756. састанка; Записник 757. састанка : Реферат М. Вукићевића о спису Андре Гавроловића „Свети Сава, историјски преглед живота и рада“; Записник 758. састанка	410
---	-----

Школски летопис

6. Извештаји надзорника народних школа : <i>Извештај г. Љуб. Павловића</i> , надзорника за округ ваљевски	419
---	-----

Наука и настава

7. О апстрактним идејама, превод с енглеског, од д-ра <i>Љубомира Недића</i>	427
8. Из школске хигијене, од д-ра <i>В. Ј. Николића</i> , школског лекара	433
9. Црте из науке о језику, о природи, постанку и развоју говора-језика, лингвистичко-историјски преглед, од <i>С. Н. Томића</i>	442
10. Приступно предавање из хемије, од д-ра <i>Марка Т. Лека</i>	448
11. Образовање забавиља, по Рихарду Ротеру, од <i>Анђелије Аћимовићке</i>	456

Оцене и прикази

12. Српска књига, њени продавци и читаоци у XIX веку, од Ст. Новаковића. Реферат од <i>Д.</i>	463
---	-----

Хроника

13. Српско Геолошко Друштво	470
14. Српско Хемијско Друштво	477

Предавања

15. Правило тројно, нов начин постављања сразмере, од <i>Ј. М.</i>	481
--	-----

Ковчезић

16. Продужне школе, од <i>Д. Ј. Путничковића</i>	492
17. Белешке о школским обичајима, у пиротском округу за време Турака, од Тих. Р. Борђевића (свршетак)	497
18. Наша девојачка школа, од <i>М. Големовићке</i>	500
19. Нова метода за израчунавање логаритамских таблица, од <i>Мих. Атанасијевића</i>	504

Белешке

20. Гласови о школама	507
21. Просветни записи	514
22. Нове књиге и листови :	
<i>Књиге</i>	523
<i>Листови</i>	526
23. Из науке	532
24. Покојници	534
25. Просветни добротвори	536

86 15
2539

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
N. N. Бр. 2599

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXI

АПРИЛ 1900.

БРОЈ 4.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, а на основу чл. 26. основног закона Српске Краљевске Академије, постављен је:

за председника Српске Краљевске Академије, на три године: Ђенерал *Јован Мишиковић*, академик, 16. априла ове године.

ВЕЛИКА ШКОЛА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, а на основу члана X закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе, постављен је:

у **Великој Школи**: за редовног професора јавног међународног и државног права: *Слободан Јовановић*, ванредни професор Велике Школе, 16. априла ове године.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова постављен је: за надзорника и управитеља курсева за увођење Ручнога Рада: *Јован С. Јовановић*, учитељ народних школа, 1. фебруара ове године.

ГРАЂАНСКЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова постављени су за више учитеље Грађанских Школа:

у **Београду**: за сталног вишег учитеља: *Доброслав Урошевић*, привремени виши учитељ у истом месту;

у **Лозници**: за привременог вишег учитеља: *Михаило Стевановић*, учитељ основне школе у Пожаревцу;

у **Рачи**: за привременог вишег учитеља: *Милутин Николић*, учитељ основне школе у Крагујевцу;

у **Свилајнцу**: за привременог вишег учитеља: *Драгутин Новаковић*, учитељ основне школе у истом месту.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова постављени су:

у **Београду**: за заступницу учитељице у Заводу за глувонему децу „Краљ Дечански“: *Магдалена Бутковићева*, свршена ученица Више Женске Школе с испитом;

у **округу ваљевском**: за заступника учитеља II, III и IV разреда основне школе у Јабучју: *Љубомир Поповић*, свршени богослов;

у **округу врањском**: за заступника учитеља сва 4 разреда основне школе у Медвеђи: *Јанићије Живковић*, ђакон; за учитеља веронауке у мухамедовској школи у Спјарини: *Халил-ефендија хаџи-Умеровић*, пређашњи учитељ веронауке.

у **округу крагујевачком**: за заступника учитеља II, III и IV разреда основне школе у Годачичи: *Милена Димовићева*, приправница основне школе у Крагујевцу;

у **округу крајинском**: за учитеља приправног разреда основне мушке и женске школе у Великој Јасикови: *Милан Аранђеловић*, пређашњи учитељ; за учитеља мушке основне школе у Горњанима: *Марко М. Пилетић*, пређашњи учитељ;

у **округу крушевачком**: за заступницу учитељице I и II разреда основне женске школе у Трстенику: *Наталија Најдановићева*, заступница учитеља у Трстенику;

у **округу моравском**: за заступницу учитељице I и II разреда основне школе у Течићу: *Вукосава Миљковићева*, свршена ученица Више Женске Школе с испитом; за заступника учитеља основне школе у Дворишту: *Богомир Петровић*, свршени богослов; за привремену заступницу учитеља II, III и IV разреда основне школе у Витежеву: *Наталија Бранкова*, свршена ученица Више Женске Школе с испитом;

у **округу нишком**: за привремену заступницу учитеља основ. школе у Малошишту: *Теодора Пакићева*, пређашња учитељска заступница;

у **округу подринском**: за заступника учитеља сва 4 разреда основне школе у Раденковићу: *Душан Поповић*, пређашњи учитељски заступник;

у **округу подунавском**: за заступника учитеља III и IV разреда основне школе у Рогачи: *Светозар Милошевић*, свршени богослов; за при-

временог заступника учитеља основне школе у Раниловићу: *Милан Никитовић*, свршени богослов; за заступника учитеља III и IV разреда основне школе у Липама: *Драга Миндеровићева*, свршена ученица Више Женске Школе с испитом;

у округу пожаревачком: за учитељицу сва 4 разреда основне школе у Миљевићу: *Лепосава Благојевићева*, пређашња учитељица;

у округу рудничком: за привременог заступника учитеља II и III разреда основне школе у Враћевшници: *Јован М. Ђорић*, свршени ђак Учитељске Школе;

у округу тимочком: за учитеља I и приправног разреда основне мушке школе у Кривељу: *Тома Јевтић*, пређашњи учитељ;

у округу ужичком: за учитеља III и IV разреда основне школе у Пилици: *Василије Лукић*, учитељ у пензији;

ПРЕМЕШТАЈИ

Претписом министра просвете и црквених послова премештени су по молби:

у округу крагујевачком: за учитељицу II и 2. одељења III разреда основне мушке школе у Баточини: *Милева Суботићка*, учитељица I разреда основне мушке школе у Јагодини, округа моравског;

у округу крајинском: за учитеља приправног и I разреда основне мушке школе у Уровици: *Прокопије Дамњановић*, учитељ сва 4 разреда основне школе у Вратни, округа истог;

у округу моравском: за учитељицу сва 4 разреда основне школе у Деоници: *Ангелина Видојковићева*, учитељица I и II разреда основне школе у Бошњанима, округа истог; за учитељицу III разреда основне школе у Рековцу: *Ружица Ђурићева*, учитељица I и II разреда основне школе у Течићу, округа истог; за заступника учитеља III и IV разреда основне школе у Течићу: *Милутин Стојановић*, заступник учитеља сва 4 разреда основне школе у Дворишту, округа истог; за учитеља I разреда основне мушке школе у Свилајнцу: *Петар Н. Ђорђевић*, учитељ 2. одељења I разреда основне мушке школе у Ђуприји, округа истог; за учитељицу I разреда основне мушке школе у Јагодини: *Љубица Марковићева*, учитељица II и 2. одељења III разреда основне мушке школе у Баточини, округа крагујевачког; за учитељицу I и II разреда основне школе у Бошњанима: *Лепосава Поповићка*, учитељица сва 4 разреда основне школе у Шпају, округа протекског;

у округу нишком: за учитеља III и IV разреда основне школе у Дервену: *Светозар Хаџић*, учитељ I разреда основне школе у Новом Кориту, округа тимочког;

у округу подунавском: за учитеља сва 4 разреда основне школе у Кумодражи: *Петар Максимовић*, учитељ IV разреда основне мушке школе у Београду на Сави;

у округу пожаревачком: за учитељицу I разреда основне школе у Кличевцу: *Роксанда Кречковићка*, учитељица III и IV разреда осн. школе у Липама, округа подунавског; за учитељицу основне женске школе у Мпријеву: *Милица Филиповићева*, учитељица I разреда основне школе у Добром Долу, округа подунавског; за учитеља 2. одељења IV разреда основне мушке школе у Пожаревцу: *Павле Димитријевић*, учитељ сва 4 разреда у Табановцу, округа истог;

у округу рудничком : за заступницу учитељице III разреда основне женске школе у Чачку : *Леонова Мајсторовићева*, заступница учитељице III и IV разреда основне школе у Бањанима, округа истог ;

у округу тимочком : за учитеља I и II разреда основне мушке школе у Подгорцу : *Лазар Јовић*, учитељ сва 4 разреда основне мушке школе у Малом Извору, округа истог ; за заступника учитеља I и приправног разреда основне мушке школе у Шарбановцу : *Живојин Борђевић*, заступник учитеља основне мушке школе у Јасикову, округа пожаревачког ;

у округу ужичком : за заступницу учитељице основне школе у Глумчу : *Даринка Поповићева*, заступница учитељице I и II разр. основне школе у Миланци, округа рудничког ; за учитеља сва 4 разреда основне школе у Мокрој Гори : *Драгутин Спасовић*, учитељ сва 4 разреда основне школе у Заовинама, округа истог .

Претписом министра просвете и црквених послова премештен је по казни :

у округу тимочком : за учитеља сва 4 разреда основне мушке школе у Малом Извору : *Михаило В. Михаиловић*, учитељ I и I. одељ. II разреда основно мушке школе у Грлишту, окр. истог .

ПЕНСИОНОВАЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова пензионован је :

у округу крагујевачком : *Илија Рајичић*, привремени виши учитељ Грађанске Школе у Рачи .

РАЗРЕШЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова разрешени су :

у округу врањском : *Јанићије Живковић*, ђакон и заступник учитеља основне школе у Медвеђи, по молби ;

у округу крагујевачком : *Драгољуб М. Лазаревић*, заступник учитеља основне школе у Јеловику ;

у округу крајинском : *Сретен Дитић*, учитељ основне школе у Кладушници, по молби ;

у округу моравском : *Марко Јовановић*, учитељ основне школе у Течићу, по молби ; *Петар Радивојевић*, учитељски заступник у Витежеву ;

у округу пиротском : *Атанасије Витић*, учитељ основне школе у Чиниглавцима ;

у округу подунавском : *Зорка Стојановићка*, учитељица основне школе у Остружници ; *Миленко Јерemiћ*, ђакон и заступник учитеља основне школе у Трновчи, по молби ;

у округу топличком : *Тома Стојановић*, учитељ основне школе у Горњој Топоници .

УМРЛИ НАСТАВНИЦИ НАРОДНИХ ШКОЛА

Софија Ђ. Петровићка, учитељица у пензији, преминула је 16. јануара ове године у Београду ; *Милева Поповићка*, учитељица основне школе у Кличевцу, округа пожаревачког, применула је 28. јануара ове године у Београду ; *Даница Деловићева*, учитељица основне женске школе у Брзој Паланци, округа крајинског, преминула је 27. марта ове године у Београду ; *Тома Тодоровић*, виши учитељ у пензији, преминуо је 2. фебруара ове године у Крушевцу ; *Филип Јовановић*, учитељ у пензији,

преминуо је 20. фебруара ове године у Варварину; *Ивана Борђевићка*, учитељица основне женске школе у Великој Јасикови, окр. пожаревачког, преминула је 24. јануара ове године; *Лепосава Главинићева*, учитељица основне женске школе у Породину, преминула је 11. марта ове године; *Милоје Милићевић*, учитељ основне школе у Пожаревцу, преминуо је 7. марта ове године. *Живојин Видојевић*, учитељ основне школе у Моравцима, окр. рудничког, преминуо је 3. јануара ове године; *Алекса Маринковић*, учитељ основне школе у Миросавцима, окр. рудничког, преминуо је 22. фебруара ове године. *Александра Кордићева*, учитељица осн. школе у Грбану, окр. тимочког, преминула је 15. јануара ове године.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима надзорницима народних школа

(Поступање са ученичким радовима, израђеним у радионици Ручнога Рада)

Како је у многим школским радионицама већ завршен рад с тога што су дотични наставници упућени на средњи и виши учитељски курс из Ручнога Рада и како је већ близу и крај школске године, то да би се знало, како ће се поступити с радовима ученичким, наређујем Вам следеће :

Ручне радове ученичке, израђене у школској радионици, прегледаће пажљиво управитељ школе с наставником Ручнога Рада и одабрати најбоље од сваког модела по 2 комада. Од одабраних модела једна ће се збирка чувати у школској радионици и стављати походиоцима школе на углед, а друга ће се послати министарству просвете и црквених послова. Сви остали радови раздаће се ученицима на Видов-дан. Но, изузетно ове године, радови ће се раздати ученицима почетком нове школске године, како би се могла дати прилика и надзорнику Ручног Рада повереног ми министарства, да их разгледа узгред, кад буде обилазио овогодишње учитељске курсеве за обуку у Ручноме Раду, који ће се држати за време великог школског одмора.

Поред овога Ви ћете до краја месеца маја поднети министарству податке о школским радионицама, попунивши тачно све рубрике у приложеним формуларима.

ПБр. 3067.

23. марта 1900. год.

Београд.

Заступник
Министра просвете и црквених послова,

Министар
народне привреде,

Жив. Живановић С. Р.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

756. САСТАНАК

18. фебруара 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК д-р **В. Бакић**; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: д-р **Михаило Петровић**, Архимандрит **Кирило**, **Михаило Марковић**, **Сретен Ј. Стојковић**, **Јован Миодроговић**, **Јован Ђ. Докић Л. Лазаревић**, и ПРОФЕСОРИ: **Гаврило Јовановић** и **Милутин К. Драгутиновић**.

Пословођа **Петар Ј. Петровић**.

I

Прочитан је и примљен записник 755. састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 12. овога месеца, ПБр. 14922., којим је спроведена Савету на оцену молба г. **Боже Кнежевића**, професора Гимназије Господара **Јеврема Обреновића**, који је молио: да се његова књига „*Принципи Историје*“, која је по препоруци Саветској штампана о трошку фонда пок. **Дим. Николића-Беље**, препоручи за књижнице основних и за поклањање ученицима виших разреда средњих школа.

Савет је одлучио: да се књига „*Принципи Историје*“ од **Б. Кнежевића** може препоручити за књижнице основних и средњих школа. Уз то се још може препоручити и за поклањање ученицима у два највиша разреда средњих а и ученицима стручних школа.

III

Прочитано је писмо г. д-ра **Јована Туромана**, професора Велике Школе у пензији, којим јавља Савету, да због своје болести не може прегледати послате му на реферат рукописе: *Коментар за Салустовог Катилину* од **Јанка Лукића**, и *Коментар за прве три књиге Вергилове Енеиде* од **Фрање Елезовића**, професора.

Саслушавши ово писмо Савет је, с обзиром на то што су оба ова коментара намењена ученицима Велике Школе, одлучио: да се оба списа пошљу на оцену Савету философског факултета Велике Школе.

IV

Главни Просветни Савет на своме 730. састанку од 12. марта прошле године умолио је г. г. Миленка Марковића и Павла Поповића, професоре, да прегледају превод г. Јована Несторовића, директора: „Кћери и Синови“ од Легуве-а.

Како се г. П. Поповић налази на подужем одсуству ван Београда а г. М. Марковић је свој реферат већ поднео Савету, то да би се могла донети одлука о поднесеноме спису, Савет је одлучио: да се место г. Павла Поповића одреди за другог референта г. Богдан Поповић, професор Велике Школе и редовни члан Савета.

V

За тим се прешло на читање и претресање Наставнога Програма из Српскога Језика за ниже разреде средњих школа и утврђен је програм за Српски Језик у III и IV разреду. После овога прочитан је и претресан у начелу Наставни Програм из Српског Језика за више разреде средњих школа.

Одлука о начелној дебати одложена је за идући саветски састанак. Овим је завршен овај састанак.

757. САСТАНАК

1. марта 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК д-р В. Бакић; ПОТПРЕДСЕДНИК Стеван Ловчевић; редовни чланови: д-р Светолик Радовановић, Богдан Поповић, д-р Михаило Петровић, Архимандрит Кирило, Михаило Марковић, Сретен Ј. Стојковић, Ј. Миодраговић, Јован Ђ. Докић, М. Влајић, и ПРОФЕСОРИ: Гаврило Јовановић и Милутин К. Драгутиновић.

За пословобу: М. И. Шеварлић.

I

Прочитан је и примљен записник 756. састанка.

II

Прочитан је реферат г. Миленка Вукићевића, професора, о делу: „Свети Сава, историски преглед живота и рада“ од Андре Гавриловића, професора, који је молио да се штампа и да се употреби за поклањање добрим ученицима средњих и виших школа као и за књижице свих просветних завода.

Реферат г. М. Вукићевића гласи:

Главном Просветном Савету

Прочитао сам рукопис: „Свети Сава, историски преглед живота и рада. Написао Анд. Гавриловић“, који ми је послао Главни Просветни Савет на оцену, а част ми је послати о том делу овај реферат.

У предговору г. Гавриловић вели:

„Желео сам, да се у једној књизи може наћи сабрано у главном све до чега је наше историско испитивање живота, рада и времена Светога Саве дошло као до утврђених, позитивних резултата“.

Намера пишчева заиста је похвална, јер такво дело недостаје нашој књижевности.

Мало ниже у предговору писац вели даље:

„Употребљена литература наведена је у напоменама или у самом тексту. Старао сам се да не остане непрегледан ни један рад, већи или мањи спис из досадашње наше или туђе литературе о Светом Сави. Разуме се по себи да је мали број онога што сам сматрао за потребно поменути у делу и ако га иначе писам усвојно“.

Одавде се види јамчење писца да се старао употребити сва дела и списе из досадашње наше или туђе литературе о Св. Сави.

Да ли је одговорио ономе, што вели у првом и другом наводу, то ће се видети из овога реферата.

Први одељак носи наслов:

Приступ. Грчка и српска култура. Савина улога. Извори биографски. У овом одељку по мом мишљењу главније је оно о *грчкој и српској култури и Савиној улози*. О свему томе није готово ништа речено, а не може се ништа ни рећи на једном табаку рукописа о тако значајним стварима, као што је *грчка и српска култура и Савина улога*. Писац се вара, ако мисли да је грчку и српску културу објаснио и преставио са оним наводом од 26 реда из дела г. *Стојана Новаковића*: „Први основи словенске књижевности међу балканским Словенима“. Овај навод из дела г. Новаковића наведен овако сâм за се сасвим је нејасан и неразумљив без онога, што је г. Новаковић раније на пуних 114 страна рекао.

Ко хоће да говори о грчкој култури и њеном утицају на српски народ и стару нашу образованост, тај треба да је познат с већим делом списа, који говоре о грчкој култури. Нарочито не сме изгубити из вида дело *С. Paparigopoulos-a*: *Histoire de la civilisation hellenique*, дело *Karl-a Krumbacher-a*: *Geschichte der byzantinischen Litteratur* (особито II издање 1897.), за тим радове *Успенскога*, *Т. Скабалановића*, *П. Безобразова*, а нарочито рад *Арсенија Менчикова* (општи преглед византиске књижевности и њен утицај на руску образованост). Писцу, судећи по ономе што је изнео на овом једном табаку рукописа, то није познато, а без тога се не може ништа писати о *грчкој и српској култури*.

Други одељак дела пишчева носи наслов:

„*Зета и Раишка. Порекло рода Немањина. Немања жупан и велики жупан. Велико жупанство раишке. Значај рода Немањина*“. О овом одељку нећу говорити. Остављам на страну ситније историјске грешке, јер је цео овај одељак излишан сам за се у овој опширности. Он треба да се споји с трећим одељком, који је тако развучен. Кад би се то учинило, онда би изашао један одељак једар и пун прегледне садржине.

Одељак IV носи наслов:

„*Прелом у животу. Прелазак у Свету Гору. У манастиру Рускику*“. И овај је одељак развучен. Осим тога има и погрешних места. Писац на стр. 32. вели: „...дођоше и неки иноци из Свете Горе, који путоваху ради скупљања милостиње као главног извора прихода у својим манастирима“. Ово, што писац вели, не стоји. Поједини манастири, још пре Св. Саве на неколико векова, обдаривани су од стране византиских царева и других великаша многим добрима и баштинама, са чијим се приходима издржаваху манастири и поједина браства. Ово тврде многе хрисовуље појединих византиских владалаца и великаша дане манастирима. Према томе милостиња не беше главни извор манастирских прихода, неспоредни. На стр. 34. писац наводи

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

како *Рајић* вели, да је онај калуђер, што је дошао Немањином двору, био Србин а не Рус, као што вели Теодосије. Међу тим овде је умесније узети оно што вели Теодосије, као писац с краја XIII или почетком XIV века, но шта вели Рајић, који је непоуздан као извор за доба Св. Саве. Дакле излишно је било и помињати шта вели Рајић.

На стр. 41. и 42. опиширан је опис и историја манастира Русика. То је требало краће извести и то у напомени, испод текста.

Иста разновечност налази се у V одељку овога дела. Што сам напоменуо за манастир Русик у IV одељку, вреди и за манастир Ватопед у овом одељку (стр. 55. и 56.). Друкчије је требало рећи и о песмама народним, које постадоше услед одласка Св. Саве у Св. Гору (стр. 57.—59.).

Одељак VI носи наслов: „*Прилике у Бугарској и Византији 1186-1197. Рашика у то доба*“. Овај одељак поред тога што је сувишан у овом делу, јер нема никакве везе са животом и радом Св. Саве, има грешака у погледу историје. На стр. 61. писац вели: „Стара бугарска држава преста године 1018. живети својим животом и цар византиски Василије, прозвани Бугароубица, постиже успех за којим су жудели његови предходници“. Ово не стоји. Бугарска, и то стара бугарска држава пропала је под ударцима грчкога цара Јована Цимискије 971. године и потпала под власт грчку. А држава, коју у Македонији заснова бречачка кућа Шипмана Мокре, и која крајем X и почетком XI века обухваташе све српске земље с десне стране Саве и Дунава заједно с Македонијом, писац, ваљда, неће сматрати као „стару бугарску државу“.

На стр. 64. свога дела писац вели:

„Управу над Бугарском прими Петар (разуме се после убиства Јована Асена), али и он погибе од руке домаћег убице 1196., а крму брода државног узе трећи брат Иван, који настави борбу с Византијом. Још одлучнији бејаше нови владалац Јован или Калојан, који у бугарској историји има особити значај“.

Овде писац узима од једнога владаноца два. *Иван*, као трећи брат *Асена* и *Петра* не постоји. За њега не зна историја, но је трећи брат, који је узео владу у своје руке после убиства Петрова, био *Јован* или *Калојан*, те никако нема места некаквом Ивану.

На стр. 65. писац вели:

„У то се доба осећала у Европи велика ужурбаност у спремању за нов поход крсташки, коме би на челу био сам император Барбароса, јер је султан Саладин г. 1187. освојио Јерусалим и срушио крсташко царство јерусалимско. Тај је поход имао да се креће током средњег Дунава и да прешавши Дунав уђе у царевину византиску...“

У овом наводу погрешно је то, што писац вели „коме би на челу био сам император Барбароса“. На челу овог крсташког рата беху поред Фридриха Барбаросе и француски краљ, *Филип Август* и енглески краљ, *Ричард Лавово срце* назван. Осим тога не стоји ни оно, да се поход имао да креће током средњег Дунава. Туда је прошао само Барбароса, а други се део крсташа овога новог похода кретао Средоземним Морем.

Писац у покретима бугарским крајем XII века није се послушно између осталог ни онако значајним делом за то време бугарске историје као што је оно *Оеодора Успенскога*: „Образовање другог болгарског царства“, које је изашло 1879. год., ма да га помиње доцније у напомени међу изворима на стр. 144.

Најпосле цео овај одељак VI сам за се потпуно је излишан у овом делу, јер нема баш никакве везе са животом и радом Св. Саве.

Одељак VII носи наслов:

„Немањини ратови и успеси. Стрез. Погибија на Морави 1191. Немања уступа престо сину. Његов одлазак у Студеницу и Св. Гору. Света Гора“.

У овом одељку излишно је, по мом мишљењу, све оно што предходи Немањину одступању с престола, а од силаска Немањина с престола па до краја овог одељка треба да се споји са VIII главом у једну целину, јер све оно напред нема ни споредне везе са животом Св. Саве. Осим тога писац вели да се, говорећи о Добромиру Стрезу, послужи византиским писцем *Н. Хонијатом*, или да га назовемо правим његовим именом *Никитом Акомнитом*. Међу тим текст, који наводи на стр. 76., а који се тиче пораза Немањина на Морави, не одговара оригиналном тексту Акомнитном. Изгледа да га је писац узео из некаквога нетачног превода. Како писац није навео тачан наслов дела *Н. Акомните*, ни годину, кад је тај превод изашао, па ни на ком је језику, а нема ни стране, са које је цитат позајмљен, то не могу нагађати са кога је издања и чијег превода позајмљен гођиј текст.

Кад говори о Стрезу, кога баш поменути Никита Хонијат зове *Хризом*, такође се није послужио делом *Θ. Успенскога*. То није учинио ни доцније кад говори о сукобу између Стреза и Стевана Немањића.

Одељак VIII носи наслов:

„Немања - Симеон и Сава у Св. Гори — у Ватопеду. Путовање по Светој Гори. Савин пут у Цариград. Сирема за зидање Хилендара. Везе с Рашком. Подизање Хилендара. Прелазак у нову задужбину. Смрт Симеонова. Сава у Светој Гори и Солуну“.

Овај одељак простире се од стр. 94.—144. Пун је навода из живота Св. Симеона и Св. Саве. Има доста нишчевих претпоставка, за које бих ја желео више доказа или вероватности, вазда обзирући се на време у коме је Св. Сава живео. Од тих претпоставка истаћи ћу само неке. Тако је врло слаба она претпоставка о одласку неких великаша Немањиних с њим у калуђере и у Св. Гору. Исто тако не слаже се с временом, с мислима и погледима доба Св. Саве онај закључак, да су Сава и отац му Симеон, као калуђери, желели да „створе — разуме се по ондашњим појмовима — модерну државу с погодбама како за политичко тако и за културно даље развијање њено“ (стр. 105). Сличан је овоме и закључак на стр. 106., тако исто и оно шта је Сава мислио и осећао кад је отишао у Цариград (страна 107.—108.). Осим тога у овом одељку има на више места несправних места. Тако на стр. 120. у напомени под * писац узима као први писан споменик старе српске писмености писмо босанскога бана Кулина Дубровчанима из 1189. год., а Хрисовуљу Немањину манастиру Хиландару „по старини као *„други на реду писан споменик старе српске писмености у ошито“*.¹⁾ Према данашњем знању из историје старе српске књижевности ово је неистинито. Ако је и омашка пера није смело бити.

На стр. 137. и 138. писац говори о годинама смрти Савине матере једно, а на стр. 143. друго, те тако није доследан, наводећи године на једном и другом месту неједнако.

Непотребна су у тексту самога дела она места, која се односе на опис и историју појединих светогорских манастира, као Кареје, Иверског и т. д.

¹⁾ Курзив је наш.

На пример код Иверскога манастира износи писац његову историју, па онда у тој историји и историју иконе Партиатиса (стр. 101.). Оваких описа и историја појединих места и манастира има повише у овом делу, нарочито кад Св. Сава путује по св. местима на Истоку. Све ове описе требало је издвојити из текста или у напоменама испод текста или међу прилоге на крају дела. Тако исто нема места у тексту ни оном тумачењу шта значи реч хрисовуџа (стр. 119.), па ни објашњењу шта се разуме под типиком. Све то треба у напомену.

На стр. 123. а и б, 124. а, б, в и г, налази се превод карејскога типика, а на 130. и даље налази се извод из хиландарскога. Превод карејскога типика није тачан, а у тексту је и непотребан. Писац, ако га је хтео навести, могао је учинити на крају дела уневши га међу додатке; то вреди и за извод хиландарскога типика.

Одељак IX носи наслов:

„Латинско царство у Цариграду. Бугари, Латини и Грци до краја Савина живота“ (стр. 144.—162.). У овом одељку није било потребно истичати историју Бугара, Грка и Латина у Цариграду до краја Савина живота. Више је требало да се задржи на четвртом крсташком рату и његовом значају за правослађе на Балканском Полуострву, особито за српску цркву. Осим тога писац се није послужио у довољној мери изворима, на које се позива као: није се послужио *Н. Хонијатом*, *Б. Акрополитом*, а нарочито *Wille-Hardouin-om*, кога, како изгледа по свему раду овога одељка, није ни имао у рукама. Највише се служио делом *В. Макушева* „Болгарія вѣ концѣ XII и вѣ первой половинѣ XIII вѣка“ а само по руским делима не може се писати историја и значај четвртога крсташког рата. Нарочито се у овом послу не могу обићи дела: *Klimke*, *Die Quellen zur Geschichte des vierten Kreuzzuges*, за тим *Tessier*, *La quatrième croisade* и *Michaud*, *Histoire des croisades*.

Поред овога у овом одељку има и неких погрешака. На стр. 149. није тачно наведено како су Латини поделили освојене делове византиске империје. На стр. 155., где вели, Грци имаћаху два царства никејско и солунско, није тачно речено, јер Грци не имаћаху два но три царства: никејско, солунско и трапезунтско поред латинскога.

Одељак X носи наслов:

„Догађаји у Србији 1199.—1207. Буна Вуканова и промене на престолу. Пренос тела Немањина“ (стр. 162.—179.).

И овај одељак обрађен је тако, да се тиче више политичких догађаја у Србији но рада Савина. Замерам оволикој опширности. Све је ово требало да је краће и прегледније, а више истаћи рад Савин. Има претпоставака које немају историјску подлогу као оне на стр. 162.—163., и 173.—174.

Осталих десет одељака овога дела (стр. 179.—316.) односе се на рад Св. Саве. И међу њима има много развучених места, неоснованих претпоставака, без доказа, а има и места, којима баш никако није било места у тексту овога дела. Овај би се реферат јако отегао кад бих све наводно. С тога ћу поменути само нека места.

У оцени литерарнога рада Св. Саве није било потребно уносити како се бирао студенички гугман (стр. 180.—181.). Говорећи о Стрезу и његовим односима према Стевану Немањићу, писац и ако помиње раније на једном месту (стр. 144.) *С. Усиенскога* међу изворима, којима се служио при изради овога дела, овде се није послужио њим (стр. 201.—202., и 206.—207.).

Нето тако говорећи о Стрезу и његовим заплетима са Стеваном Немањићем није доследан у наводу година, када се догодише ти заплети. На стр. 185. вели: „А ти су заплети преко Стреза били 1209. или још 1208.“ а на стр. 211., говорећи опет о поменутих заплетима писац вели: „Изложени догађаји били су 1213. год.“ На овом месту писац није изнео мишљење **О. Успенскога** о хронологији овога догађаја, на ни оно, што је рекао **Јиречек** о томе у својој „Историји бугарскога народа“. На стр. 151. латинскога цара зове **Хенриком**, а на стр. 212. **Јерисом**. Овога латинског цара треба звати његовим правим именом, **Хенриком**, или онако, како му је име забележено у нашим споменицама, **Јерисом**.

Не знам одакле изводи писац оно, што вели на стр. 212. „Српском великом жуланству загрози погибао у којој као да не беше клоњу духом једини Сава“.

У одељку XIII, који носи наслов: „*Сава у Никеји. Самосталност српске цркве. Архиепископске и епископске, епископије. Српска црква до тога времена*“, писац није употребио најновија испитивања, која се односе на рад Св. Саве. Нарочито овај одељак не сме остати без радова **И. Палмова** и резултата до којих је овај Рус дошао према писмима охридскога архиепископа **Димитрија Хоматијана**, објављеним у збирци, која носи наслов: „*Analecta sacra et classica spicilegio Solesmensi parata edidit Joanes Baptista cardinalis Pitra (Juris ecclesiastici graecorum selecta paralipomena) Romae 1891. (tom. VI).*“ Чланак **И. Палмова** изашао је у журналу *Христијанског Читане* за 1892. Исто тако писац је превидео и онај чланак **И. Палмова** у истом журналу, год. 1891. који носи наслов: „*Исторический взгляд на начало автокефалии сербской церкви и усреднение патриаршества въ древней Сербии*“. Рад Св. Саве неће бити јасан, неће бити потпун, ако се не употреби све оно, што се налази у Питрином зборнику.

Последња тачка овога одељка гласи: „*Српска црква до тога времена*“. Ова је тачка слабо разрађена. У њој се не каже чак ни то, коме је била потчињена српска црква, док не постаде самостална, а то је требало изнети.

На стр. 240., као и пре тога на једном месту, вели да се хрисовуља Стевана Првовенчаног, којим су дарована добра манастиру Жичи, налази исписана у своду кубета жичког. А то није истина. Хрисовуља није исписана у кубету жичком, како писац вели, но у трему, којим се улази на западна врата, с леве и десне стране на зиду. Ко је год био у Жичи то је одмах могао видети, а и писац је то могао видети у Гласнику Срп. Ученог Друштва, књ. XXI. стр. 79. где је г. **Милићковић** то поменуо описујући манастир Жичу.

Кад се писац на стр. 254. већ дотакао женидбе краља Радослава „Аном, кћерицу моћнога цара солунскога Тодора Комнена“ и кад помиње раније комбинације Радослављеве просидбе кћери Михаила Комнена, требао је да прочита чланак **М. Дринова**, „*О неких других трудах Димитрија Хоматијана, какъ историческомъ материјалу,*“ који је изашао у „*Византиском Временику*“, 1894. год., и где се у једном делу поменутог чланка говори о тим комбинацијама одређеније и са доказима.

На стр. 275. писац износи за сад ново гледиште односно преврата у Србији год. 1233. када је Владислав сринуо с престола свога брата Радослава. Он тврди да Сава тада не беше у Србији. Ово гледиште ново је, али оно не може опстати, овако како га је изнео писац, без јачих доказа, јер се противи Тодосијевом казивању о истом догађају.

WWW.UNILIB.RS

У делу нису потребна она питања Стевана Провенчаногa упућена Димитрију Хоматијану, која је писац навео на 244. и 245. стр.; она су могла доћи на крају међу прилоге. А што се тиче питања, да ли су она Савина или Стеванова, то ће се видети, кад се разгледају поменута писма у збирци кардинала Пигре.

Поред свих горњих напомена имам да замерим писцу, што место да изнесе садржину чијега мишљења, често пута испишује читаве стране, те само ти исписи чине скоро четвртину целогa дела. За овакву књигу то није било потребно и писац је требало да се држи колико је могуће тачније онога, што је рекао у предговору, те да изнесе само „утврђене“ и „позитивне резултате“ до којих је дошло наше историско истраживање, а ја томе додајем и туђе.

Према свему, што сам до сад рекао у овом реферату, ја ово дело, овако како је, не могу препоручити Главном Просветном Савету да га прими. То не могу учинити још ни с тога, што се у целом делу осећају ове празнине:

1. Писац није истакао каква је била византиска култура, није изнео њен утицај на српску образованост до Св. Саве и за његово време. Ово бар у најкраћим потезима.

2. Писац нигде не показа какав је значај калуђерства у Византији за развитак образованости у XII и XIII веку. Тако исто ни значај калуђерства за српску државу средњег века.

3. Писац нигде ништа не рече о црквеној књижевности у Византији за време XII века, ни о утицају њеном на рад Савин. Исто тако није истакао ни философско-богословске покрете у Византији тога доба, који су такође имали утицаја на рад Савин. Без овога не да се ни замислити ма какво дело о раду и животу Св. Саве, особито у данашње време, када су горња питања разрађена у страним литературама.

4. Писац нигде не истиче једно врло значајно питање, а које се тиче Св. Саве. Он није изнео утицај Св. Саве на нашу традиционалну књижевност и да помене бар у најкраћим потезима откуда то, да је од свију Немањина највише остало приповедања у народу о Св. Сави.

Без овога свако дело о Св. Сави у данашње доба не би било потпуно и не би одговарало сувременој потреби ни ширегa круга читалаца. За то сам мишљења да се дело врати писцу да га преради, да поједина места скрати и изостави, да унесе горе побројане тачке и да учини исправке, које су наведене у реферату, јер дело овако како је сад не одговара намењеној цели.

26. фебруара 1900. год.

у Београду.

Захвалан на поверењу
Миленко Вукићевић
проф. Гимн. В. С. Караџића.

Према овом реферату, а и реферату г. Симе Н. Томића, који је прочитан на једном од ранијих састанака, Савет је одлучио: да се дело „Свети Сава, историјски преглед живота и рада“ од А. Гавриловића, професора, овакво какво је не може препоручити за онај смер, коме га је писац наменио. Пошто се г. Томић одрекао награде за преглед овога дела, то је одређено само г. Миленку Вукићевићу у име хонорара за реферовање четрдесет (40) динара.

III

За тим се прешло на начелно претресање Наставнога Програма из Српскога Језика у вишим разредима наших средњих школа.

На овом је састанку у начелу утврђен Наставни Програм из Српског Језика за више разреде средњих школа.

Тиме је завршен овај састанак.

758. САСТАНАК

8. марта 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК д-р В. Бакић; ПОТПРЕДСЕДНИК Стеван Ловчевић; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: д-р Светолик Радовановић, д-р Михаило Петровић, Архимандрит Кирило, Сретен Ј. Стојковић, Ј. Миодраговић, Јован Ђ. Докић, Л. Лазаревић, Милоје Влајић, и ПРОФЕСОР: Милутин К. Драгутиновић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитан је и примљен записник 757. састанка.

II

За тим је приступљено читању и претресању детаљнога Наставнога Програма из Српскога Језика за више разреде наших средњих школа и после узајамнога обавештавања између чланова комисије, која је ове програме радила, Савет је увеојо предложене и у неколико измењене Наставне Програме из Српскога Језика.

Тиме је састанак завршен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈИ НАДЗОРНИКА НАРОДНИХ ШКОЛА

Извештај г. Љуб. Павловића, надзорника за округ ваљевски

Господину Министру просвете и црквених послова

По чл. 86. тач. н. закона о народ. школама част ми је поднети Господину Министру овај свој извештај за прво тромесечје:

1. Школске зграде и њихово стање.

Школске зграде за време великог школског одмора окречене су, поправљене и дотеране према мом било усменом било писменом ранијем наређењу. Једини ми је изузетак код школе у Бањанима, на коју ни одбор ни суд нису хтели обратити довољно пажње. Учинио сам потребне кораке да овом нехату станем на пут.

У почетку ове школске године довршене су две нове грађевине: у Јабучју, ср. тамнавском, и Славковици, ср. колубарском. Јабучка школа због немара школског одбора и неисплаћивања предузимачке зараде није још отворена, о чему се и данас води између мене, начелника среског и министарства преписка о отварању. Наставници ове школе седе и раде наизменично у старој школ. згради. Славковачка школа отворена је одмах и предата наставнику и одбору.

У почетку ове школ. године по мом предлогу Господин Министар затворио је ове школ. зграде: у Делићу, ср. ваљевском; Крчмару, ср. колубарском, и Памбуковици и Туларима, ср. тамнавском. Деца из ових школа преведена су у оближње школе, и родитељи и одбори одазвали су се министарским наређењима осим Тулараца, који неће ни под којим погодбама да шаљу децу у оближњу подељену баталашку школу. За ово сам издао потребно наређење.

Поред затварања ових школа, због неподесности школских зграда и малог броја деце, извршено је и спајање одељења: у Новацима, Тврдојевцу и Бањанима, ср. тамнавског; Голој Глави, ср. подгорског и Ваљеву.

Због великог броја деце, као и због затварања горњих школа, отворене су у почетку ове школ. године нова одељења: на Убу, Радељеву,

Јабучју, Вреду, ср. тамнавском; Бранковини и Рабровици, ср. ваљевском; Рајковићу, Брежју и Мионици, ср. колубарском, и Звечкој, ср. посавском.

Због размештаја наставника, као и због припремања школских зграда за отварање нових одељења, све школе у округу нису почеле рад тачно 1. септембра, како то закон наређује. Најдоцније отпочет је рад у Баталагама, Радљеву, Рајковићу и Цветановцу и то у другој половини месеца октобра. Могу рећи слободно, да је рад, с малим изузетком, редовно отпочео тек у другој половини месеца октобра.

Број основних школа у почетку 1899/900. школ. године износи са градским 48 и то: 45 мушких и 3 женске. Од овог броја подељених је: 25 и то: 23 мушке и 2 женске а остале 23 су неподељене. У основним школама ради данас 86 наставника, од којих је мушких 48 а женских 38.

2. Снабдевање и издржавање основних школа

Кад се данашње стање школа сравни с прошлогодњим, видеће се одмах јасна и очита разлика. Пређе су школе биле остављене на милост и немилост општ. председника и школских одбора. Позната је љубав председника и одборска према школи и где је још по невољи учитељ заземарио своју дужност према интересима школе, таква је школа у почетку установе сталног надзора личила на све, само не на школу.

Добро снабдевене школе, лепо уређене, јесу основица и добром и правилном раду у школи и од тога зависи и сам успех и наставнички и деџи. Главни надзорнички посао за данас је ове административне природе и решењем овога питања и скидањем њега с дневног реда, навикавањем и одбора и заинтересованих, да буду прави пријатељи школе и њеног напретка, учиниће се много, да ћемо и у наставном и у културном погледу измаћи доста у напред.

Снабдевању и издржавању школа главну сам бригу посветио решењу овог питања, и скидању његову с дневног реда неће требати дуго времена у овом округу и онда неће бити као што је до сада било.

Свуда, код сваке школе, чим дођем њој, прва ми је брига да саслушам учитеља: да ли у чему оскудева школа или не и према томе одмах или на лицу места, или с пута наређујем председницима и одборима, да приступе извршењу својих одлука и наређењима претпостављених школских власти. Где су на председничким местима људи часни, увиђавни и свесни своје дужности, одазивају се с пуно готовости мојим и претпостављених наредбама.

Свака школа мора код мене да има послугу, довољно дрва, школски материјал, потребна учила, препоручене књиге и листове и да све то и брзо и солидно набавља. Школске управе свуда се одазивају с малим изузетцима. У најнемарније школске управе долазе: јовањска, бањанска, јабучка и звечанска, а то све зависи од председника или од оних, који су око њих у општинама. Противу свих ових управа подигао сам тужбе и код среских власти и код министарства.

При многим школама деца нису до данас снабдевена уџбеницима и другим материјалом, а то је због задоцњеног наставног програма и немања никаквих наређења, које књиге по новом закону о народ. школама треба да вреде као стални или привремени уџбеници. У овом погледу је највећа разноврсност; наставници узимају и препоручују уџбенике по

симпатијама према писцима. Крајње би време било, да се једанпут за свагда пропишу уџбеници, које би издало министарство просвете о државном трошку, те би престала данашња трговина с писањем уџбеника.

Ни једног случаја до данас нисам имао да казним председника по чл. 92. зак. о нар. школама, а где бих и имао, мало оштријом наредбом успео сам. Не само да ја нисам казнио ни једног председника, него то није учинио ни Господ. Министар по чл. 94. ист. закона.

Многе школе немају законом одређеног земљишта и преко Окружног Школског Одбора и месних одбора постарао сам се, да оваке школе купе себи потребно земљиште. У току ове године су већ неке школе поступиле по мом наређењу, а у току идуће поступиће и остале.

У погледу намештаја и учила школе у опште стоје доста рђаво и ту влада велика разноврсност. И овде има успеха; поједине оскудне школе набављају што треба и тако преовлађује потребна једнообразност.

3. Школски одбори и њихов рад

Све што закон о народним школама ставља у дужност школским одборима, врши се: седнице махом држе уредно и по потреби; одлуке извршују; новац примају и употребљују на подмирење буџетом предвиђених позиција. Мали сукоб имао сам с одбором у Грабовцу, ср. посавском, односно уписа деце, где није хтео да упише потребан број деце, али је овај сукоб изравнат. Имао сам сличан томе и у Звечкој, али је тај одмах енергичним настојавањем самога председника отклоњен.

4. Наставници-нице

У току овога тромесечја наставници-нице, без мало сви, одазивали су се својим дужностима; у колегијалним односима владала је примерна слога и дружељубље. Управитељи су постављени у свима подељеним школама и о томе је извештено и министарство.

Злоупотреба код наставника било је само код грабовачког учитеља, чија је кривица ислеђена и због чега је и отпуштен. Неуредности било је код једнога од обреновачких учитеља, због којих је и премештен у друго место за казну. Још неких малих неуредности било је код појединих и оне су у току ислеђења.

Ниједног наставника до сада нисам казнио.

5. Ученици

Одмах у почетку ове школ. године издао сам споразумно са школским одборима распис на све одборе, колики број деце да се упише у I. р. основне школе. Сва за школу дорасла деца, по чл. 18. закона о народ. школама, прегледана су од стране надлежног лекара још пре почетка школске године и од њих је по чл. 17. ист. закона узет потребан број. Осим школа: ваљевских, обреновачких, упских и г. главске све остале нису могле примити сву по списковима извађену и прегледану мушку децу. Код многих школа број дорасле и по списковима извађене мушке деце толики је, да би требало по 3—4 одељења, па да их приме сву. Ово важи као правило за све основне школе у подгорском срезу осем г. главске.

Уписана деца, као и ранија, походе школу доста уредно. Због заразних болести, а према уверењима и мишљењима надлежних лекара, распуштане су ове школе: *јовањска* од 15/X—1/XI због дифтерије; *грабовачка* од 10/X—20/X због срдоболје; *вреланска* од 9/XI—15/XI због дифтерије. Сем ових распуштена је била и *стублинска* школа од 1/XII до 7/XII због великих снегова. Сва ова распуштања одобрио сам у смислу тач. и. чл. 86. осим стублинског, које је извршио сам школски одбор без мога знања.

Према месним приликама распустио сам *ваљевске* школе три дана у време михољског јесењег вапара и три дана *новачку* опет због вапара 8/IX.

Према извештајима за новембар и раније месеце као и према своме личном нахођењу на лицу места, похођење школе од стране деце је повољно, осем на неколико места. Та су места школе: у *Боговађи*, *Баталагамма*, *Грабовцу* и на *Убу*. Предузео сам потребне кораке да овој неуредности станем на пут. У току целог тромесечја, осем у време падања великог снега у м. новембру, рад није прекидан, већ је текао правилно и у свом реду.

По свима основним школама за данас нема више деце, која се воде по књигама, а никако не посећују школу. Таква су деца исписана, и исписана су и сва она, што су онеспособила у току овог тромесечја, те је тако и у том погледу ред овладао. При исписивању деце обзирао сам се, да школу не испразним, да вршим исписивање на основу јасних аргумената и наставничких података. Исписивања су махом вршена по молби приватних, мање по предлогу одборском.

У боговађској школској општини појављује се једна немгла појава, да грађани нерадо дају децу, да је радо исписују, да радо плаћају и казне и да по скупе паре набављају лекарска уверења само да испишу децу.

Има случајева да родитељи неуредно шаљу децу у школу и да за то бивају кажњавани по чл. 20. зак. о нар. школама. У свима местима, при свима школама, заведено је стално правило: да се одредбе овог члана извршују без икаквог одлагања, те сам тиме и општинске власти и грађане нагнао на поштовање законских наређења. Нигде ни једна казна по новом закону не остаје да не буде извршена у своје време.

Здравље деце по извештајима управитељским повољно је, само на неколико места влада местимце велики кашаљ, а за сада у целом округу нема никакве заразне болести.

Бројно стање деце у основ. школама округа ваљевског на дан 1. децембра о. г. по извештајима управитељским износило је: 2712 муш. и 275 жен., осем 14 школа, чији управитељи нису ни до данас послали извештаје о бројном стању деце.

6. Настава

О настави и успеху нећу говорити у овом извештају. Премештаји, отварања одељења, прикупљање деце, учинили су, те се није могао на време отпочети редован рад, већ је отпочето доцније. До 15. новембра наставници су радили разноврсно: неки по старом, неки опет по новом

наставном програму, а тога дана објавио сам нови наставни програм и од тога дана може се очекивати правилан и непрекидан рад.

Новине наставног програма: Ручни Рад и Пољопривредне Поуке, нашле су видно место, и где су год школе у материјалној могућности завешће се ове године. О њима ће се поднети засебан и исцрпан извештај.

Ради усавршавања наставника, као и ради удруживања, чиме се развија ум и дружељубље, уставовио сам у Ваљеву низ зимских предавања, која се држе недељом и празничним данима. Ова предавања посећују сви наставници из места и ближе околине. До сада је било ових предавања свега 3, а о предавању, разговору и осталом води се особени записник. На свима предавањима присутан сам и разговори се држе под мојим председништвом.

Исто тако наредио сам управитељима: мионичком и обреновачком, који су председници својих среских зборских управа, да се чешће састају, да држе угледна предавања и да претресају разна непречишћена школска питања. Обојици сам наредио, да ми о свему подносе извештаје, да у кратко опишу и предавање и разговоре вођене на том месту. Оба управитеља одазивају се врло добро и већ су приредили до сада по 2—3 угледна предавања и заједнички су расправили по неко питање.

У Ваљеву држао сам до сада поред предавања и 3 месна учитељска већа, ради издавања неких наредба односно одржавања реда, дисциплине, расправљања неких школских питања и саопштавања неких наређења. Таква и у том смислу држао сам два већа и у Обреновцу, где су били присутни сви учитељи-ице.

У Ваљеву сам на дан 14. новембра о. г. држао управитељско веће за цео округ. Дневни ред био је: објава да нови наставни програм ступа у живот; наређење како да се саграде школски буџети и шта да се унесе у њих; говор о Р. Раду, продужним школама и пољопривреди као наставним новинама и расправљање појединих школских питања. Веће је држато целог дана. Многи управитељи нису се одазвали позиву, те је с тога изашао приложени распис.

7. Више народне школе

У повереном ми округу имам данас Грађанску Школу у Обреновцу с 2 наставника и с 40 ученика у I. и II. разреду. Школа је снабдевена свим што треба, а ове године набавиће јој се још физикалије с хемикалијама, на кад јој се још отвори радионица Р. Рада за Слојд, Слозарство, поред отворене радионице за Картонажу и Плетарство, тада ће ова школа стајати у реду првих ових школа у Краљевини.

И школа и радионица снабдени су скоро свим што треба.

Наставници су на свом месту; настава успешно напредује; особито лепа слога, особито правилно распоређено наставно градиво, примерна тачност и највећа марљивост код наставника ове школе јесу за сваку похвалу. Ученици су снабдени свима потребама и потребе њихове за Р. Рад набавља им школска општина.

При овој школи уведено је и нотно певање, а од ове и женске деце из основне школе образован је један мали ђачки хор, који с успехом ради на учењу наших лепих песама. Наставник певања је из основ. школе и дат му је од стране школског одбора сталан хонорар за овај рад.

б). *Девојачка школа.*

Школа је отворена по захтеву Ваљеваца у новембру а отпочела редован рад тек 9. о. м. када је и наставница приспела на дужност.

Школу је отворио свечано школски надзорник у присуству целог одбора и мноштва грађана. Одмах у почетку лично сам настао, да се школа снабде свима потребама. Захваљујући похвалној предусретљивости и заузимању председника општине, ова је школа од један пут добила све и тако је одмах може се рећи потпуно снабдевена. И намештај, и учила, и све остало ова је школа добила и сам председник општине предложио је општин. одбору, те је овај унео у свој буџет за учитељицу додатак на стан и огрев.

Наставница је на свом послу тачна; девојчица има 30; школу уредно посећују и наставница је отпочела редовни рад.

б). *Продужне школе.*

Ових школа отворио сам до сада само 4 и то: у Вреду, Мионици, Ђурђевцу и Звечкој. Школе су отворене 15. октобра по истом прошло-годишњем и плану и програму. Посећивање је обавезно и родитељи су већ осетили потребу, па из даљних места доводе децу у ове школе. Извештај о отварању и стању ових школа подлеће се накнадно. Децe уписане има 47.

8. Приватне школе

Од приватних школа су: *Дечје забавиште* отворено у прошлој школ. години у Обреновцу. Забавиште је отворила и издржава о свом трошку општина обреновачка. Сва деца у размаку од 5—7 година — и мушка и женска — походе ово забавиште.

Забавиште је уређено по облику, како су уређене ове приватне установе у Београду.

Да за ова забавишта имамо само спремнијих и послу оданијих наставница, могло би се од њих много више очекивати. Забавишта с оваким наставницама, које улазе у њих без довољне практичне и теоријске спреме, без воље и доброг познавања ових установа у других културних народа, не могу и неће донети оних користи, које се од њих очекују.

Да би забавишта одговорила оном циљу, који им је законодавац у закону о народ. школама ставио, да би била стварна припрема за основну наставу, — потребно је: да се за њих пропишу наставни планови и програм и да се пропишу правила за спрему наставница, које желе бити забавиље.

Од приватних школа су у округу још *радничке школе* женских подружина у Ваљеву и Обреновцу, које мислим да ове године подвргнем под свој стални надзор, јер и оне поред практичног задатка имају и васпитни.

9. Рад школског надзорника

У току овог тромесечја по тач. а. чл. 86. зак. о народ. школама обишао сам све школе осем школа: у *Цветановцима*, којој нисам могао доћи због тога, што у доба мога проласка (крајем м. септембра) није

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

имала наставника, — и *Миличић*, што ме је спречно велики новембарски снег са сметовима.

Канцеларијски посао отправљао сам највине сâм и то и на путу и у граду Ваљеву у својој канцеларији. Бројева по деловоднику има до данас 2100. Сви редовни канцелар. послови отправљани су и отправљају се брзо и без одлагања. Још су ми за данас у раду само послови, који су ми заостали на извршењу од стране окр. школског одбора. И ови ће се послови за време Божићних прџника и отправити и довршити, те ћу, надам се, у идућој години имати очекивати нове текуће послове.

Да би се канцеларијски и ревизорски послови могли отправљати на време, учинио сам предлог Господину Министру, да нареди окр. школ. одбору, да се у буџет окружни стави потребна сума на помоћника и послугу канцеларије школ. надзорника.

У току прошлог тромесечја издавао сам и поједине расписе, упућене на школске одборе или наставнике. Ти расписи (на броју 3) под Бр. 1396., 1878. и 1890. прилажу се уз овај извештај.

10. Окружни школски одбор

У току овог тромесечја један пут се само састајао одбор и то за 13. децембар. Седница одборска трајала је 4 дана и тих дана одбор је: саставио окружни школски буџет за 1900. рач. годину; прегледао и одобрио месне школске буџете, састављене по чл. 94. тач. 4.; дао своја извешћа и одговоре по неким надзорничким рефератима и министарским наређењима; прегледао школске рачуне из 1898. рачун. године; донео своје одлуке о грађењу нових школских зграда у смислу чл. 11. и 87. зак. о народ. школама као и о грађењу сталних школ. зграда, где су данас привремене, а чија је привременост давно требало да престане и др.

Окружни школски одбор ревносно се одазива својим дужностима и на олтар просвете и њеног напретка ставља све на расположење. За то се има захвалити и ревности самог начелника, као председника одбора. Никад до данас нису у одбору наступиле ма какве несугласице, већ је у њему примерна слога и готовост, да се у колико је год могућно више средстава стави на расположење српској школи.

Буџет појединих школа одбор је врло пажљиво расмотрио, сувишне позиције или је избрисао или смањио а потребне или унео или повећао.

На тај начин свака школа, која је имала потребе за отварање радионице Р. Рада, установу продужне школе, или је имала наставника јачег утицаја на околину, — унела је у свој буџет онолику суму на Р. Рад и пољопривредне поуке, колико је школски надзорник обележио као потребно.

Рачуне школске одбор је врло пажљиво и лагано прегледао и не-исправне вратио на поправку а исправне одобрио и одговорним рачуно-полагачима издао разрешнице. У овом случају влада код одбора велика обавривост, да се школски буџети не прекорачују без стварних разлога, као и да се води о свему тачан рачун.

11. Учитељски зборови

И прошле и ове школ. године издао сам свима учитељима потребна наређења, да се групишу у среске зборове, да на тим зборовима расправ-

љају своје учитељске и школске предмете. Таке зборске управе постоје у срезовима: колубарском, ваљевском (и за град Ваљево и ср. подгорски), тамнавском и посавском.

Преко председника ових зборских управа отпирљам и сам врло често своје административне послове а овакве зборове по могућству похoдим и сам, гледајући да на њима влада озбиљност и примерна слога.

Одазивајући се својој дужности, при завршетку овог извештаја, усуђујем се најпонижније захвалити Господину Министру на за ме особито високом одликовању и пажњи, која ми се указивала при свакој прилици и назвати се његов најпонижнији слуга

Бр. 2098.

24. децембра 1899. год.

Ваљево.

Буб. Павловић,

школски надзорник за окр. ваљевски

НАУКА И НАСТАВА

О АПСТРАКТНИМ ИДЕЈАМА

ПРЕВОД С ЕНГЛЕСКОГ
од Др-а Љубомира Недића

Напомена. — Доносимо овде, као оглед да се они на српски преведу, *Увод* у Берклијеве *Принципе Људскога Сазнања*. То главно дело једнога од највећих мислилаца Новог Века изашло је у Дублину 1710., а затим, у нечему измењено, у другој издању, у Лондону, 1734. После је оно више пута прештамповано, засебно, и у скупуленим делима Берклијевим. Српски превод, — у којем се преводилац трудио да сачува особине класичнога језика и стила оригинала, и сложи их с духом *српскога* језика и стила, — рађен је по узоритом издању које је од овога дела приредио А. Кембел Фрезер, професор Единбуршкога Универзитета. (*B. The Works of George Berkeley D. D. collected and edited with prefaces and annotations by Alexander Campbell Fraser, M. A., in three volumes. Oxford 1871. Vol. I.*) У текст овога издања ушао је текст и првога и другога оригиналнога издања, с напоменама издаваоца, у примедбама, о томе шта је првоме додано, а шта у другој изостављено. Тако је и у српском преводу.

Преводилац.

1. Пошто Филозофија није ништа друго до упут у мудрости и истини, могло би се с разлогом очекивати да ће они који су око ње највише уложили времена и труда уживати веће спокојство и ведрину духа, већу јасност и извесност у сазнању, и мање им досађивати сумње и тешкоће по другим људима. Али ето видимо да је непписмена множина људи, што греду широким друмом проста здрава разума и управља се заповедима природе, махом спокојна и неузнемирена. Њој се ништа од онога што јој је обично не чини као да му се не може наћи разлога, или да је мучно разумети га. Они се не туже да су им чула у чему год оскудна извесношћу, и ван сваке су опасности да постану скептицима. Али чим напустимо чула те пођемо за светлошћу вишега принципа, — да судимо, умујемо, и размисљамо о природи ствари, у духу нашем искрене тисућа скрупула о стварима које нам се детле чињаше као да потпуно појимамо.

Предрасуде и чулне обмане јављају се са свих страна; а када покушамо да их умом исправимо, неосетно бивамо увучени у чудне парадоксе, тешкоће и несугласице, које се множе и гомилају све то више што даље идемо у спекулацији, док се, на послетку, пошто смо прошли многе замршене лавиринте, не нађемо управо онде где смо и били, или, што је горе, не изгубимо се у скептицизму без наде.

2. Узрок овоме помишља се да је у томе што су ствари тамне, или што нам је ум по природи својој слаб и несавршен. Веле „способности наших је мало, а и њих је природа наменила да нам буду на потпору и на задовољство у животу, а не да њима проничемо унутарњу суштину и састав ствари. Пошто је, уз то још, дух човеков коначан, када расправља ствари које имају дела у бесконачности, не треба се чудити ако падне у апсурдности и контрадикције, из којих му је немогућно икада се извући, јер је у природи онога што је бесконачно да га не може појмити оно што је коначно“.

3. Али, можда смо ми и сувише заузети собом када погрешку пребацујемо право на наше способности, а не на погрешну употребу коју од њих чинимо. Мучно је претпоставити да правилни закључци из истинитих принципа изведени могу одвести последицама које се не даду бранити или у сагласност довести. Треба помислити да је Бог милостивије поступио према синовима човековим но да би им био дао силну жудњу за сазнањем које би ставио изван њихова домањаја. То се не би дало сложити са обичним благим путевима Провиђења, које, какве год да је пожуде усадило у створове, обично им пружа и средства која, ако се како ваља употребе, не промашују да их задовоље. Према свему, ја сам склон мислити да је куд и камо већи део, ако нису и све ове тешкоће које су досада забављале филозофе и запремале пут сазнању, од нас самих, — да смо најпре подигли прашину, па се после тујимо да не видимо.

4. Намера ми је, отуда, да покушам хоћу ли моћи изнаћи који су то Принципи што су увукли сву ту сумњивост и неизвесност, те апсурдности и контрадикције у различне филозофске секте; тако, да су најмудрији људи помишљали да се нашем незнању не да помоћи, сматрајући да оно потиче из природне тупости и ограничености наших способности. За извесно, посао је који вреди труда, збиљски потражити Прве Принципе Људскога Сазнања, испитати их и претрести са свих страна, нарочито пошто би могло бити разлога помислити да оне сметње и тешкоће које устављају и буне дух у његовом истраживању истине не потичу из тамноће и заплетености предмета, или природног недостатка ума, колико од погрешних принципа којих се придржавало а могли су се избећи.

5. Колико год изгледа тегабан, и колико мало храбрио овакав покушај када се опоменем колико је великих и необичних људи пре мене полазило за истим циљем, нисам, онет, без неког надања, — када помислим да најшири погледи нису свагда најјаснији, и да онај који је

кратка вида мора примицати предмет ближе, те може, зар, ближим и по-тањим прегледом разазнати и оно што се отело далеко бољим очима.

6. Да бих припремио дух читаоца те да лакше схвати оно што сле-дује, подесно ће бити да поменем понешто, као у неком Уводу, што се тиче природе и злоупотребе Језика. Но да бих расветлио ову ствар, то ме води да се у неколико унапред дотакнем онога за чим сам, те да се обратим ономе што изгледа да је највише допринело да се спекула-ција помете и збуди, и да се произведу небројене заблуде и тешкоће у готово свима деловима сазнања. А то је, мњење као да је дух у стању стварати *апстрактне идеје*, или појмове о стварима. Онај који није сасвим стран у списима и размирицама филозофа мораће признати да их се не мали део водио око апстрактних идеја. О овима се нарочито мисли да су предмет оних наука што пролазе под именом Логике и Метафизике и свега онога што спада у круг најдубљег и најузвишенијег знања, у којима свима једва да се може наћи да је какво питање претресано тако, да се не би претпостављало да оне постоје у духу, и да је он добро упознат са њима.

7. Са свих се страна признаје да особине или начини ствари никада донста не постоје свако за се и одвојено од осталих, него да су изме-шани и, као, сложени, више њих у истом предмету. Али, казују нам, пошто је дух кадар да разматра сваку особину за се, или апстраховану од оних других особина са којима је она уједињена, он тим начином ствара себи апстрактне идеје. На пример, опази се видом какав предмет који се про-стире, бојен је, и покренут: дух разлажући ову смешану или сложену идеју у њене просте саставне делове, и сматрајући сваки за се, изван осталих, ствара апстрактне идеје протезања, боје, и кретања. Не као да би могло бити боје и кретања без протезања, него само као да би дух могао стварати себи *апстракцијом* идеју боје изван протезања, а идеју кретања изван и боје и протезања.

8. Затим, дух, пошто примети да у појединим протезањима што се чулом опажају, има нечега заједничкога и општега, а у другим стварима што су особене, као овај или онај облик или величина што их разликује једно од другога, одвојено сматра или издваја оно што је опште, правећи отуда сасвим апстрактну идеју о протезању које нити је линија ни повр-шина, ни чврсто тело, нити има облика, ни величине, него је идеја пот-пуно оделита од њих. Исто тако, дух, изостављајући у појединих боја што их чулом опажамо оно чиме се оне једна од других разликују, а задржавајући само оно што им је свима заједничко, ствара идеју боје апстрактно, која нити је црвено, ни плаво, ни бело, нити каква год одре-ђена боја. И на исти начин, сматрајући кретање одвојено не само од покренутог тела, него и од фигуре коју оно описује, и од свију особених праваца и брзина, ствара се апстрактна идеја кретања; које подједнако одговара свима особеним кретањима што се могу чулом опазити.

9. И као што дух ствара себи апстрактне идеје о особинама или начинима, исто тако он тим путем (precision) или одвајањем у духу долази до апстрактних идеја о сложенијим бићима која садрже више особина што коекзистују. На пример, дух примећујући да Петар, Јаков, или Јован наличе један на другога, слажући се у нечему обликом и другим особинама, из сложене или састављене идеје коју има о Петру, Јакову, или Јовану, или другу какву човеку, меће на страну оно што сваки од њих има особено, а задржава само оно, што им је свима заједничко, те тако ствара апстрактну идеју у којој све поједине имају подједнака удела, — потпуно апстрахујући и одбацујући све околности и разлике које би јој могле одредити какву особену екзистенцију. И, овим путем, веле, долазимо до апстрактних идеја човека, или ако хоћемо човештва, или људске природе; у чему се, истина, подразумева и боја, јер нема човека који не би имао боје, али да не може, опет, бити ни бела, ни црна, нити каква год нарочита боја, пошто нема никакве нарочите боје које би били сви људи. Тако се исто подразумева и раст, али да није ни висок раст, ни низак раст, ни осредњи раст, него нешто од свију њих апстраховано. И тако и за остало. Шта више, пошто има и разних других створова који се слажу у нечему, али не у свему, са сложеном идејом о човеку, дух, одбацујући оне делове који су својствени само човеку, и задржавајући само оне који су заједнички свима живим створовима, ствара идеју о *животињи*, која апстрахује не само од свију појединих људи, него и од свију птица, зверова, риба, и инсеката. Саставни делови апстрактне идеје о животињи јесу, тело, живот, чувства, и слободно кретање. Под *телом* разуме се тело без икаква нарочита вида или облика, пошто нема вида, ни облика, који би био заједнички свој животињи, без покрова, било од длаке, или перја, или краљушти и т. д., нити опет нага, пошто су длака, перје, краљушти и нагота особине којима се поједине животиње разликују, те су с тога изостављене из *апстрактне* идеје. Из тих разлога слободно кретање не сме бити ни ход, ни летење, ни гмизање; ипак је оно кретање, само какво је то кретање није лако појмити.

10. Да ли други имају ове чудне способности да апстрахују своје идеје, то они сами најбоље знају; што се мене тиче (слободно смем рећи да је немам),¹⁾ ја налазим да сам у стању замислити или представити себи идеје појединих ствари које сам опажао, и на различне их начине слагати и разлагати. Могу замислити човека са две главе, или човека који би горњим трупом срастао био с телом коњским. Могу сматрати руку, око, нос, свако за се као апстраховано или одвојено од осталог тела. Али какву год руку или око замислио, оно мора имати нарочити облик и боју. Исто тако и идеја о човеку коју себи стварам мора бити о човеку белу, или црномањасту, или смеђу, усправљену, или погнуту,

¹⁾ Овога што је у загради нема у другоме издању.

високу, или оснижу, или осредњу. Ја не могу никаквим напором мишљења да схватим апстрактну идеју која је горе описана. Исто ми је тако немогућно да створим апстрактну идеју кретања одвојито од покренутог тела, и које нити би било брзо, ни споро, нити би ишло правом, ни кривом линијом; а то се може рећи о свима општим апстрактним идејама без разлике. На просто, признајем да сам у стању апстраховати у једном смислу, као када сматрам какве нарочите делове или особине одвојито од осталих, са којима, и ако су сложене у каквом предмету, опет је могућно да стварно постоје и без њих. Али одричем да могу апстраховати једне од других, или одвојито схватати оне особине које није могућно да постоје одвојито; или да могу створити општи појам апстрахујући од појединога, на горњи начин, — у чему последњему се узимље да и јесу две врсте праве *апстракције*. А има разлога мислити да ће већина људи признати да је и са њима као и са мном. Већина људи, који су прости и неписмени, никада не траже за себе *апстрактне појмове*. Кажу да су они тешки и да се не дају постићи без муке и труда; отуда можемо с разлогом извести да ако их има, они су само у научењака.

11. Настављам да испитам шта се може навести у одбрану науке о апстракцији, и покушам хоћу ли моћи изнаћи са чега су људи од спекулације склони да прихвате мњење које се тако удаљава од здрава разума. Има један умрли (одличан),¹⁾ и с правом уважен филозоф, који јој је ван сумње дао много ослонаца, тиме што је изгледало да мисли да то што имамо апстрактних општих идеја и чини највећу разлику између човека и животиње у погледу разума. „Имати општих идеја“ вели он, „то је што чини потпуну разлику међу човеком и животињом, и то је одлика до које животиње са својим способностима никада не доспевају. Јер, јасно је да у њих не налазимо трагова да употребљују опште знаке за универзалне идеје; по чему имамо разлога помислити да немају моћи апстраховања, или стварања општих идеја, пошто се не служе речима или каквим год општим знацима“. А мало иза тога „Отуда мислим можемо претпоставити да је ово у чему се разликују врсте животињске од човека, и у томе је нарочита разлика која их сасвим одваја једно од другога, и која се најзад шири до толике даљине. Јер, ако оне у опште имају каквих идеја и нису просте машине (као што их неки сматрају), не можемо им одрицати да имају некога разума. Изгледа ми као извесно да и оне, неке од њих, у извесним приликама расуђују, колико и да имају чуда; али то је само у посебним идејама, онаквим какве их оне имају преко својих чуда. Оне су, и најпрве међу њима, спутане у ове уске границе, и немају (како ја мислим) способности да их прошире каквом год апстракцијом“. — *Покушај о Људскоме Сазнању* Књ. II. гл. 11. §. 10. и 11. Готов сам сложити се са овим ученим писцем да се способности

¹⁾ Овога нема у другоме издању.

животиња ништо не могу уздићи до апстраховања. Али ако се ово буде узело за особину којом се разликује та врста животиња, бојим се, мораће се многи од оних који пролазе под људе, убројати међу њих. Разлог који се овде наводи зашто не бисмо имали основа мислити да животиње имају апстрактних општих идеја, тај је, што не видимо да се служе речима или каквим год општим знацима; што се оснива на овој претпоставци — да употреба речи доноси собом да има општих идеја. Из чега излази да су људи, који се служе говором, у стању да апстрахују или генерализу своје идеје. Да је ово смисао и наводи пишчеви, показаће даље његов одговор на питање које ставља на другом месту: „Пошто су све ствари што постоје само посебне, како се долази до општих назива?“ Одговор му је: „Речи постају општина када се учине знацима општих идеја.“ — *Покушај о Људскоме Сазнању* Књ. III. гл. 3. §. 6. Али изгледа као да реч¹⁾ постаје општом када се учини знаком, не за апстрактну општу идеју, него више посебних идеја од којих она сваку, једну као и другу, пред дух изводи. На пример, када се рече „промена у кретању сразмерна је угрошеној снази“, или, да је „све што има протезања дељиво“, ови се ставови имају разумети о кретању и протезању у опште; а опет не излази да они износе пред моју свест идеју кретања без покренутог тела и каквог опредељеног правца и брзине, или да морам схватати апстрактну идеју протезања које нити је линија, ни површина, ни тело, нити је велико, ни мало, бело, црно, ни црвено, ни друге које одређене боје. Само по себи се разуме да, какво год особено кретање сматрао, било оно брзо или споро, перпендикуларно, хоризонтално, или косо, и на какву год предмету, аксиома о њему подједнако важи као истинита. Као што важи и она друга о сваком особеном протезању, не гледајући на то, да ли је оно линија, или тело, или било оно ове или оне величине и облика.

12. Разгледава како идеје постају општина, можемо у толико боље судити како се речи чине општина. А овде ваља напоменути да ја не одричем апсолутно да има општих идеја, него само да има *апстрактних* општих идеја, јер на местима која смо навели, где се помињу опште идеје, вазда се претпоставља да се оне стварају апстракцијом, начином који је изведен у одсецима 8. и 9. Ако, сада, хоћемо да придамо смисла нашим речима, и да говоримо само о ономе што смо кадри схватити, ја мислим да ћемо признати да идеја, која је, када се за се узме, посебно, постаје општом, када се узме да представља или да заступа све посебне идеје исте врсте. Да ово расветлимо примером, узмемо да какав геометар изводи методу како се права линија дели на два равна дела. Он повуче, на пример, црну линију од палца дужине: ово, што је по себи посебна линија, при свему томе, с погледом на оно што значи, је општа, пошто је тако узета да представља све посебне линије без разлике; тако, да

¹⁾ У првом издању — „На ово се не могу сложити, пошто сам мњења да реч“, и т. д.

www.unijb.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

што се о њој изведе, изводи се и о свима линијама, или, другим речима, о линији у опште. И као што та *посебна линија* постаје општом када се учини знаком, тако *име „линија“*, које је, када се апсолутно узме, посебно, као знак постаје опште. И као што је она прва општа, не по томе што би била знак апстрактне или опште линије, него свих посебних правих линија што их може бити, тако се и о оној другој мора узети да је и она општа из истог узрока, а то је, од различних посебних линија које она све подједнако обележава.

(СВРШИТЕ СЕ)

ИЗ ШКОЛСКЕ ХИГИЈЕНЕ

НИШЕ

Dr. Ђ. Ј. Н.

ШКОЛСКИ ЛЕКАР

»Корист од школске хигијене је двојака: до сада се много ценила актуелна вредност њена за саму индивидуу, а тиме и за читаву генерацију; али је од ње далеко већа добит у томе, што се навикавањем на праве хигијенске прилике у школи и кроз школу, ствара потреба за њима и у животу и дејствује у томе правцу, да тако васпитана деца доцније као родитељи, јавни радници, чиновници, чланови разних корпорација и школских одбора... могу радити са више разумевања на ономе, што се са хигијенског гледишта од њих изискује, по њихови творци, те ће према томе пре бити склони, да захтеве хигијене као оправдане одобре и у своме делању са више појимања улазе у питања, која су по добро човечанства од тако огромног значаја«.

Dr Leo Burgerstein

(Handbuch der Schulhygiene).

Установа школских лекара са задатком, *да се старају о здрављу и правилном развиту поверених им ученика*, по све је нова. Она је тек у другој години и већ је у стању да покаже свој благотворни утицај у два правца. Прва је корист од ње у уреднијем посеђивању часова, а друга у отклањању заразних болести од школе. То је што се одмах у почетку приметило и што је запажено већ сада и од стране наставника и школских лекара, а колика је корист од ове установе у опште и колика ће

тек бити, кад се она одомаћи сасвим у нас, види ће се из неколико на-помена на овоме месту.

У дужност школских лекара, према прописаноме правилнику, спада: прегледање школске зграде, намештаја и прибора; прегледање свих уче-ника у почетку и на крају сваке школске године; похађање школе бар један пут свакога месеца, а ако се у месту, где је школа, јави која кужна или заразна болест, најмање два пут у месецу; управљање дезинфекцијом заражених учионица (евентуелно школе), намештаја и прибора; давање хигијенских поука; препоручивање телесних вежбања; прегледање распо-реда часова и техничке израде школских књига; бесплатно лечење си-ромашних, а кад директор захте обилажење и осталих болесних ученика, и најзад, поднашање годишњег извештаја о целокупном њиховом раду.

Из овога се види, како је огроман круг рада школских лекара и како многостран мора бити утицај њихов. „Већ се свуда почело увиђати, вели *Axel Key*¹⁾, да један васпитни завод, који као школа тако моћно задире у животне односе детета, не може и не сме се замислити без за-кона из науке о здрављу. С тога она мора код свих уредаба, које на здравље и развиће деце могу бити од утицаја, те законе и применити. И кад се та проста истина свуда увиди и призна, онда ће и положај, који лекар има према школи, бити свакоме јасан“.

Да се одговори томе задатку, морала би се исписати готово цела школска хигијена. Али како то њене огромност не допушта, то ћу се ја задовољити, да на овом месту у што краћим потезима изнесем само не-колико важнијих одељака из ње, водећи при том рачун о томе, да на првом месту дам поуке нашој школској омладини из оних одсека науке о здрављу, у којима она највише греши.

I

Хигијена уста и зуба

Приликом прошлогодишњег прегледања ученика у гимназији Краља Александра I код Вазнесенске цркве, приметио сам, да од њих 278, ко-лико их је било на свршетку школске године (у почетку их је било 375, преко године их је отпало 97), само 79 имају здраве зубе, дакле 28·4% а код осталих 199, а то је 71·6%, зуби су покварени (кариозни). Од тих 79 пада на нижу гимназију (I, II, III и IV разред) 51, а на вишу V, VI, VII и VIII разред) њих 28 са здравим зубима. У нижој гимназији је било 145 ученика, дакле проценат њихов са здравим зубима износи 35·2, а у вишој гимназији било их је 133, дакле проценат њихов са здравим зубима износи 21·5.

Готово исту такву сразмеру сам нашао и приликом овогодишњег прегледања ученика у истој гимназији. Од њих 306, колико их је било

¹⁾ *Axel Key's, Schulhygienische Untersuchungen.* Hamburg und Leipzig, Verlag von Leopold Voss, 1889.

WWW.UNILIB.RS

У почетку школске године, само њих 79 имају здраве зубе, дакле 25·8%, а код осталих 227, а то је 74·2%, зуби су покварени. Од тих 79 пада на нижу гимназију 45, а на вишу њих 34 са здравим зубима. У нижој гимназији било је 168 ученика, дакле проценат њихов са здравим зубима износи 26·8, а у вишој гимназији било их је 138, дакле проценат њихов са здравим зубима износи 24·6.

По разредима би прегледна таблица у обе школске године изгледала овако :

	ШКОЛСКА ГОДИНА 1898/99									ШКОЛСКА ГОДИНА 1899/900										
	НИЖА ГИМНАЗ.					ВИША ГИМНАЗИЈА				СВЕГА	НИЖА ГИМНАЗ.					ВИША ГИМНАЗИЈА				СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	I		II	III	IV	V	VI	VII	VIII			
Број прегледаних ученика...	38	38	36	33	38	38	23	34	278	42	36	50	40	43	40	38	17	306		
Број ученика са поквареним (кариозним) зубима	29	22	22	21	28	30	19	28	199	33	28	32	30	27	30	32	15	227		
% ученика са поквареним зубима	10·4	8·0	8·0	7·5	10·1	10·7	6·8	10·1	71·6	10·8	9·1	10·5	9·8	8·9	9·8	10·4	4·9	74·2		
Број ученика са здравим зубима	9	16	14	12	10	8	4	6	79	9	8	13	10	16	10	6	2	79		
% ученика са здравим зубима	3·3	5·8	5·0	4·1	3·6	2·9	1·5	2·2	28·4	2·9	2·6	5·9	3·3	5·2	3·2	2·0	0·7	25·8		

Ови статистички подаци од две године⁴⁾ и сувише јасно говоре, да нашој школској омладини нису познати ни најелементарнија упутства о чувању и нези зуба. Кад се уз то још има на уму, да се за онај познати

⁴⁾ Ради упоређења наводимо овде по *Burgerstein-у* резултате прегледања ученика у неким страним државама. Тако је *Schuschny* у угарској државној вишој реалној школи у Будим-Пешти нашао да од 712 ученика 65·5% имају кариозне зубе; *Linnberg* од 302 ученице 87%; *Denison Pedley* и *Sidney Spokes* нашли су од 903 прегледана детета само 137 са здравим зубима, а прегледом *Суронских* школа утврђено је, да од 1982 ученика само њих 527 имају здраве зубе. С тога се у лекарским круговима Енглеске живо тражи, да зубни лекари редовно прегледају школску децу. На хигијенском конгресу у Лондону обрађена је пажња на хигијенске и педагошке користи од неге зубе и одржавања чистоће уста код ученика, и у Лондону су услед тога у појединим школама постављени већ зубни лекари. И добровољним услугама од стране зубних лекара могло би се много постићи. Тако је на хигијенском конгресу у Бечу, *Hillischer* изјавио, да је он вољан, да постепено код све бечке деце по школама бесплатно прегледа зубе, а сиромашне бесплатно и да лечи.

У Трезијануму у Бечу прегледао је нарочито за то постављени лекар два пут годишње зубе код питомаца и од 1887 до 1892 лечио просечно годишње 366 ученика, утросио на то 5659 ординација, пломбирало 1693 кариозна зуба а извадио 226 зуба.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

непријатни задах из уста и поремећености у варењу има у многоме да благодари поквареним зубима (*каријесу зуба*), онда држим, да је крајњи моменат да се на то зло са надлежне стране укаже прстом и да за његово отклањање треба што пре препоручити енергична средства и упуства. Наравно, да у том погледу ми на првом кораку налазимо на тешкоће. Школа, а ту разумем и школског лекара, могу с своје стране учинити све, па да опет за то проценат овако искварених зуба остане исти, или приближно исти. Може наставник и лекар препоручити ученицима (што се, у осталом, приликом прегледа увек и чини) све што је за сузбијање тога недуга, предохрану, негу и чување зуба потребно, па да се од свега тога не види никакав успех, ако упоредо с тим препорукама и упуствима не буде ишао и надзор и старање од стране родитеља, да се све оно што се у школи нареди доиста и испуњава и врши до ситница. Другим речима, као год што образовање у школи мора пћи руку под руку с васпитањем на дому, тако исто и све препоручене хигијенске мере од стране наставника и школских лекара биће без икаквога циља, ако се од стране родитеља не буде водио рачун и строги надзор, да се све оно и изврши, што се у школи препоручи. Да се то постигне, да се установи школских лекара помогне и на дому, мислим, да је најбољи овај пут. У овим редовима наћи ће поуке и ученици и родитељи, а када и једни и други буду обавештени о свему што им је потребно, једнима за одржање њиховог здравља а другима да у томе послу што ревностније суделују, онда ће се на тај начин најбоље упознати обе стране са правим дужностима својим.

Ово, што сам рекао у опште за негу и чување зуба, важи и за све остале одсеке школске хигијене. Управо, то је њихова прва и најбитнија погодба.

После ових напомена, ја ћу прећи одмах на потребна упуства о предохрану и чувању зуба с уверењем, да ћу на тај начин исто толико користити средњошколској омладини посебице (а и осталој и одраслима уопште), колико би користио и сâмим предавањима у школи. Ја држим, а то би требало тако и да буде, да ће ове напомене и упуства бити приступачне поред омладине, којој су намењене, и родитељима, који су дужни да се о здрављу своје деце старају.

„Поједини ученици досађују и наставницима и својој околини оним познатим непријатним задахом, који им се из уста осећа. Он долази или услед покварене пљувачке, или запаљења крајника или обољења слузокоже уста и т. д. Но најчешћи узрок постанку непријатног задаха из уста су покварени зуби и они остаци од јела који се налазе у шупљинама покварених зуба и ту се распадају и труде, једном речју, недовољна нега зуба“, вели *Burgerstein* у своме *Handbuch-y der Schulhygiene*.

„Доказано је, напомиње се ту даље, да у слузи уста има безброј сићушних организама (животињица), које могу да растварају белан-

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

чевину, инвертирају (преобраћају) шећер и образују млечну киселину, те тиме изазивају каријес (труљење) зуба. Услед киселина које постају при варењу угљених хидрата (супстанције које имају у себи скроба) растварају се минералне супстанције зубног емаља а органске супстанције зуба распадају се. Ако остаци од јела заостану на месу око зуба и између зуба, тим самим се већ убрзава разаравање зуба и стварају тешкоће и дисању и варењу. И телесно и душевно развиће човека почива у многоме на непоремећеном варењу хране и што чешћем удисању чистог ваздуха, а и једно и друго зависи опет од што здравијих зуба и што чистије слузокоже уста, носа и ждрела. Ако хоћемо, дакле, да су нам ученици што здравији, а ваздух у школи што чистији, то се мора и у школи и код куће строго мотрити на рационалну негу уста и зуба и омладину за то придобити. У пансионатима и васпитним заводима то није тешко постићи, а у школама без интерната мора се нега зуба поверити брижљивој пажњи наставника и увиђавном надзору родитеља⁴.

„Да је потреба одржавања чистоће зуба и од стране школске власти призната, најбоље доказује претпис пруског министра просвете од 31. јула 1889. којим се наређује, да се у административним (школама у којима ученици имају стан и храну) после сваког оброка и пре спавања мора питомцима спремити $\frac{1}{2}$ литра млаке воде ради чишћења зуба и да се испирање мора вршити пред нарочитим органима (старијим ученицима) а под контролом наставника завода“.

Најбољи начин да се зуби очувају здрави јесте, као што рекосмо, рационална нега уста и зуба. Шта је за то све потребно, изнећемо одмах овде.

„Чувању зуба (профилактици) циљ је да стане на пут развијању каријеса и осталим болесним процесима на њима. Тиме се већ самим прелазом на поље зубно-лекарске науке, чији значај за одржавање зуба и здравља у опште није довољно цењен“, вели *Miller*, професор универзитета у Берлину, по коме је овај последњи део и израђен.¹⁾

У погледу чувања зуба од разних оболевања може се дејствовати на три разна начина, и то: 1) оперативно; 2) мерама, којима се постизава што снажније развиће зуба и 3) негом зуба.

Први је начин већ сваком познат. Оперативним путем, вађењем (екстракцијом) зуба и другим ситнијим манипулацијама од стране зубних лекара, (у који се ми не можемо овде упуштати) отклања се развијање каријеса и штетни утицај његов на зубе.

За други начин потребно је знати, да је каријес зуба резултат дејства два момента. Први је у самим зубима и могао би се означити као хемијска чврстина њихова. Други моменат утиче с поља и није у самој

¹⁾ Види *W. D. Miller: Lehrbuch der conservirenden Zahnheilkunde, mit 420 Abbildungen, Leipzig 1896. Verlag von Georg Thieme.*

не добију онолико, колико им је за грађење скелета потребно; међу последње долазе нарочито деца из нижих класа која се рђаво хране и сви они, који у главном употребљавају храну у којој има махом много скробног брашна. Онде где је оскудица у калцијумовим солима, може се лако помоћи подесном променом хране или баш и самим давањем калцијумових соли. Тако у близини Брисла, у Миделкирку, постоји завод за рахитичну децу (која пате од т. з. „енглеске болести“, „конштака“). Директор *Dr Kaas*, под чијим надзором стоји обично по 100—200 деце, не употребљава за њихово лечење ништа друго до чист ваздух и здраву, калцијумом богату храну.

Трећи начин, којим се чување зуба, поред поменутог, постижава, јесте *нега зуба*.

Каријес зуба је, као што смо већ напоменули, хемијско-паразитарни процес, који се састоји из два јасно обележена стадија: одузимања калцијума самом ткању и растварању омекшалога остатка.

„Киселине које су потребне за ово одузимање калцијума ткању, образују се махом врењем из оних остатака од јела у којима има скроба и шећера и која заостану на нарочитим местима између зуба. Ја држим да су скроб и храна у којој има скроба много шкодљивије од шећера, јер се овај због лаког растварања брзо уклања и постаје безопасан. Скроб се пак лепи за зубе и остаје дуго на њима, те на тај начин његов утицај бива много штетнији. Само кад се шећер као саставни део нерастворљивих супстанција једе, изравњава се он по своме штетном утицају на зубе с хлебом“.

Једна од првих предохрана за одржање зуба била би, дакле, у избегавању лепљиве, у угљеним хидратима (супстанцијама које имају у себи скроба) богате хране и послаћења. На место лепљивог, меког хлеба, могао би се употребљавати двопек.

А лепљива, у угљеним хидратима богата послаћења, као што су мекани колачи, разне торте, чоколада и т. д. требало би, ради што боље неге зуба, у опште забранити, нарочито деци.

Да пређемо сада на оно, што је најглавније у хигијени овога одељка, на — *чишћење зуба*.

Чишћењу зуба циљ је, да се механичким путем уклоне сви остаци од јела, у којима има безброј бактерија, а који остану на зубима и између њих. Што се овај тако важан део неге зуба пренебрегава узрок су у многоте и оне силне „воде за уста“ са безбројним препорукама, као и многобројне антисептичне „капљице и водице за зубе и уста“. Све су оне од реда биле више од штете но од користи, јер је огромна већина од нас све то употребљавала и дан данас употребљава у уверењу, да је своју дужност да сачува зубе, потпуно испунила, и да после тога брижљиво чишћење зуба ником више није потребно. У томе је већ једна основна погрешка.

Од свег прибора за чишћење зуба, најважнија је и најпотребнија четкица за зубе. Чачкалице за зубе, нарочито од дрвета, нису баш тако подесне, као што се верује.

Веома мало њих, међу тим, зна и уме да чисти зубе четкицом. Многи од оних што долазе зубним лекарима за помоћ изјављују да после сваког obroka брижљиво чисте зубе, а један површан преглед њихових уста показује да они од тога чишћења нису имали велике користи. Ни сваки десети не додирне четкицом горње зубе умњаке. Многи не оду даље од очњака, а већина се задовољн и тиме, што очисти зубе само спреда, не старајући се да очисти и остатке од јела између зуба, што и јесте најглавније. Сем тога и оне разнолике четкице за зубе, којих има у изобиљу по трговинама, махом су незгодне и незграпне, а од њих се изберу обично најнеподесније, јер се држи, да се са што већом тврдом четкицом зуби најбоље очисте.

Четкица за зубе треба пре свега да је што мања, како би се њоме могло доћи до сваког зуба; даље, она треба, да је, одговарајући зубном луку, мало савијена. Но код малих четака то није толико ни потребно, али четкица не сме бити *густа*, јер у колико је гушћа, у толико је теже доћи њоме између зуба. Кад се купи нова четкица, па нам се учини да је и сувише густа, најбоље је перорезом исећи одмах на сваком свежњићу чекиња бар половину, и одмах ће се осетити, да се њеме лакше између зуба дође. Чекиње треба да су што дуже и круће тако, да се осети, кад се четкицом притисне по зубима, како заглазе између њих.

Чишћење зуба четкицом треба удесити тако, да се очисти не само предња но и задња површина зуба, као и она којом се жваће. Сем тога није довољно вући четку хоризонтално, дакле само паралелно зубном луку, но и вертикално, а то ће речи паралелно уздужној осовини зуба, при чему треба четку доста јако притиснути тако, да чекиње заиђу између зуба. У опште, при чишћењу зуба треба мало и мислити, како се они најбоље могу очистити.

„Најбоље правило за чишћење зуба дао је мени један мали седмак (ученик седмог разреда)“, вели већ поменути Dr. Miller на једном месту свога уџбеника. Кад сам га упитао, је ли очистио зубе, одговорио ми је: Јесам, чистио сам их „и спреда и позади, и горе и доле, и споља и изнутра, и поврх и између“. „Ја држим, да од овога седмака нико бољи савет не може дати за чишћење зуба“, додаје он после тога.

Често се упућује питање лекарима: како и кад треба отпочети чишћење зуба код деце. Са чишћењем децијих зуба треба почети чим избију задњи кутњаци; то се ради малом меком четком, која се чешће замаче у воду, у којој се успе неколико капи „водице за уста и зубе“ о којој ће доцније бити речи. Мало прашка за зубе неће бити од штете, и ако неће бити ни од Бог зна какве користи.

Прашак, као средство за чишћење зуба, не вреди у опште много. Спољна површина зуба после тога је, до душе, чистија а и накупљена стреш се скине с њих, али сам прашак не може припомоћи, да се удале остаци од јела, који се налазе између зуба и по удубљењима на њима, а то је баш главно при чишћењу зуба. Сем тога, при употреби каквог поље оштријег прашка, увек је опасност ту, да глеђ и коштане ткање зуба буде нагржено.

Прашак за зубе треба да је овакав: пре свега у њему не сме бити никаквих састојака, који би утицали штетно на зубе, месо око зуба или у опште на само здравље; даље, не сме у њему бити састојака, који су лако подложни врењу, мора бити пријатног укуса и мириса и тако начињен, да зубе чисти, али да их не нагрза.

Према свему томе треба узети прашак за зубе, који се може у свакој апотеци или дрогерији добити, по овоме рецепту:

Calc. carbonic. praecip.	50,0
Magnes carbonic.	5,0
Ol. menth. pip.	0,5

S. Прашак за зубе.

Кад се у последњим годинама гледиште, да је каријес зуба паразитарне природе, почело признавати са свију страна, почела се и све више скретати пажња на разна антисептична средства, којима би се он најлакше могао сузбити. Али се у томе није успело, и то из више разлога. Најглавнији је између њих овај: ако се зуби претходно брижљиво механички не очисте, онда је дејство свих тих средстава на кариозна места, у којима се налазе остаци од јела, равно готово нули.

Од свих „вода за уста и зуба“ најбоља је она, која не утиче штетно на саму зубну супстанцију, нити зубима одузима калцијум или их прави трошним услед разаравања органских супстанција. Даље она не сме нагрзати слузокожу уста нити штетно утицати на здравље у опште. Сем тога она не сме зубима одузимати њихову природну боју, мора антисептички дејствовати, не сме имати састојака подложних врењу, мора имати добар укус и, ако је могуће, треба лено да мирише и да оставља у устима пријатно осећање.

На основу свега тога, Dr. Miller препоручује овакву воду за уста и зубе, која се може добити такође у свакој апотеци и дрогерији по овоме рецепту:

Acid. benzoic.	3,0
Tinct. Ratanh.	15,0
Alcoh. abs.	100,0
Ol. menth. pip.	0,75

S. Вода за уста.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Од ове воде треба усути 20—30 капи у чашу чисте воде, промешати је четкицом за зубе, и пошто смо зубе на начин, који смо раније препоручили, механички четком и прашком очистили, узети у два три маха по један гутљај тако справљене воде и једно пет минута промућкати њоме уста и грло, па је избацити опет напоље.

Овако чишћење зуба и испирање уста треба вршити после сваког јела (оброка), а нарочито после ручка и вечере, из јутра, кад се устане и у вече кад се легне.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЦРТЕ ИЗ НАУКЕ О ЈЕЗИКУ

О природи, постанку и развиту говора-језика

Лингвистичко-историски преглед

(НАСТАВАК)

Сви се психички покрети деле у *хотимичне* и *нехотичне*. Истина, основа им је у појавима свести (осећајима, осећању, тежњи), али се неки могу вршити, а да свест не зна за намеру, којој покрет служи, или да не опажа покрет. Свесни се покрети, као вољни, разликују од несвесних, „слепих“ покрета, које неки зову „инстинктивни, аутоматски, рефлексни“ разликујући их од физиолошких. Пошто је „воља“ ужи, „тежња“ шири појам, јер нема воље која не би била тежња, а може бити тежње у свести, која се не може назвати воља — то нема радње, која не би покрет била или се не би у покрету јављала; али већина покрета нису радње, пошто се врше несвесно. Свесни покрет зове се радња. А она активна или моторна сила, која изазива појаве тежње и воље, зове се импулс. — Нехотични су покрети кад јака светлост изазове змирење, кад се оку примакне чврсто тело; покрети што бивају при дисању и храњењу, разни покрети при одбрани и нападу; и мимички покрети, који су израз унутарњих стања душевних: смејање, плач, покрети лица, кретање руку, узвици. Све ове покрете изазива спољашња драж која утиче на осећајни живал, и која се преко централног органа преноси у моторне нерве. Ови се покрети зову „сензорно-моторни“, у неколико су свесни, јер се опажа не само покрет него и осећај са својим пратиоцем, осећањем, који га изазива. Али ови покрети нису постали под импулсом воље, која се као престава јавља пре њих, јер се јављају непосредно кад се добије утисак од спољашње дражи. Често је осећај „епифеноменон“, онда дакле кад дејствују снажне дражи, кад имају прости или обичне реакције, које могу бити наслеђене, — т. ј. кад се у свести јави такав осећај, већ је покрет, који је реакција дражи, био отпочео да се

врши. Таквом осећају посао је да помогне покрету да се према приликама што боље прилагоди. Појаве ове врсте находимо код виталних функција, где промене могу изазвати не осећаји већ осећања, будући да симпатични нервни систем може бити у свези и с мозгом и са кичменом мождином. И гласови, који исказују бол, могу се увретити међу нехотичне покрете. Да је улога свести секундарне природе у овим појавима, уче нас примери из искуства: оваке покрете чине ниже животиње, кад им се одсече глава, чак и неки сисари. Нехотични су ови покрети што се јављају с физиолошком неминовношћу, чим се у централном органу јави надражај, било да је свеза између ових органа наслеђена или стечена. Могу се они назвати и „производом“ из физичких и психичких покрета, јер стоје у свези са психичким надражајима, на које донекле и воља може утицати. Што је силнија драж, и што је више живаца надражено, у толико су раширенији ови покрети (јер захватају већи део тела). У епилепсији и тетанусу јављају се силни општи и грчевити покрети, који захватају вас нервни систем.

Човек, ступајући у свет, већ има на расположењу природно-историски наслеђене и урођене нехотичне покрете. Њима он даје одговор на дражи које приме чула; они су му израз за потребе и нагоне. Те су врсте покрети руку и ногу, покрети при дихању, махање главом тамо амо, кретање очију, отварање и затварање очних капака, покрети при сисању, гутању и пљувању, покрети делова лица, и гласно плакање. Организам не би могао живети, да му није ове спреме, која обухвата заштитне рефлексе и много што шта што спада у опсег физичких појава у телу. Он би пре подлегао, но што би стекао подобност да се прилагоди према околини својој, да прима или одбија дражи, да прима потребну храну, или да *другоме каже шта му је потребно*. Кад не би покрети, наслеђени и према потреби развијени, доносили потребни ваздух, чим се укаже потреба, и нехотично, — угушило би се новорођенче. Драж глади изазива у новорођенога детета покрете целог тела, или покрете усана који су му неизоставно потребни да прима храну. Ти су покрети рефлекторни, бивају јачи, чим се детету да нешто у уста што може сисати. И одрастан човек не би могао издржати борбу за живот, кад би био ограничен цигло на тековине свога искуства, кад му не би у помоћ притицали покрети који служе за заштиту, за уређивање односа, а код којих нема свест никакву улогу, дакле покрети који су наслеђени.

С објективнога гледишта и физиолошки и нехотични покрети имају одређен циљ, на име, да одрже индивидуу, да одрже врсту и да је прилагоде према спољашњим погодбама. Да би се објаснио овај циљ, који је производ природних процеса, неки су се лађали мистичних претпоставака, прибегавали моменту несвесности у раду свести. Супротност, која се онажа код нехотичних покрета, између дражи и моторне реакције, биће нешто друго, него што је физичка супротност код удара и

одоијања. Рефлексе и контрактилност стоје у среди међу физичким и психичким бивањем; — али ако су они физичко бивање — физички појави, не морају бити увек и друго — психичко, психички покрети. Нехотични су покрети укорењене навике, организовано памћење, дакле подобни да се преносе наслеђем. У толико су циљни, у колико су прилагођени према околностима: чим се прилике промене, губе своју циљност. Животиње, чијем се инстинкту диве, не умеју се маћи у новим положајима, за њих необичним. Свест у том надмашује и рефлекс и инстинкт зато што се може прилагодити према новим непознатим приликама.

Као што се не може наћи права граница између физиолошких и психичких покрета, исто тако ни између нехотичних и хотимичних. Човек може навлаш произвести многе покрете, који су напред наведени међу нехотичнима, али их може по вољи задржати. Ако је драг и сувише јака, покрет се не може спречити — а то је доказ, да је јача она тежња или онај покрет, који је основан на осећајима, примарним надражајима свести, него ли тежња, којој су у основи преставе, секундарне појаве њезине. Али има и супротних примера: могу се свесни покрети, намерни, који не леже у наслеђеној, природом одређеној, подобности, врло много приближити несвеснима, нехотичнима. Ово долази отуда, што се они понављају, па науче. Полако се ове радње врше без учешћа свести према томе, како се поступно губи и слаби утицај преставља, што се чувају у памћењу, и вољних импулса, који су у почетку као психички им корелат руководили тим радњама. Само се у свести још опажа први импулс; даљи се покрети врше без учешћа свести у чисто механичкој координацији. — У почетку кад се уче сложени покрети или техничке вештине, у свести се јављају сви посебни чланови некога сложенога низа од покрета, сваки је од њих засебан циљ, који треба извршити, дакле вољни, опажају се у свести заједно с осећајима што их прате. Ну што се више напредује у учењу, средњи чланови постају све више и више несвесни покрети; врше се, а не обраћа се пажња на њих, тако да се покрет удружује с нагоном. Сложени се покрети у почетку полако врше, све под утицајима импулса воље, и брзо се јавља осећање од умора. Што се неки покрет чешће врши, између импулса и покрета настаје све јача веза, посредни чланови спадају, — свесни, хотимични покрет све се више примиче несвесном. Воља је потребна само у почетку да нареди да се нешто уради (некуда оде, одјаше или одсвира који комад или *што гласно каже*) и један се за другим нижу покрети као да су чисти физиолошки. Ови су покрети и поред тога психички, јер се не прекида веза између њих и између опажања дражњи што их изазивају и између промена и последица, што настају због покрета, а и за то што ова опажања служе непрестано као регулатори у кретању. Шта више, могу неки покрети који су у почетку били несвесни, толико постати блиски физиолошким, да се и у сну могу вршити (н. пр. покрети потребни за одржање равнотеже тела у ходу, седењу, вожењу и јахању).

Свима физичким покретима основа је у тежњи, једној врсти појављивања воље у свести. У почетку развитка човека тежња је чиста, нема мешавине с каквим циљем; просто је покрет да се промени оно стање. Тежње и покрети стоје у свези с осећањима — то ће рећи осећања угодности и неугодности узроци су што се у психофизичкоме организму јављају тежње.

Свака чулна област имаће не само пасивну моћ да прима и прерађује добивене дражи, него и потребу да у се прими дражи, због тога је човек располагао с почетка читавим системом нагона, од којих је имао нагон да дише, да се храни, да се креће и игра, полни нагон, нагон да искаже своје потребе, нагон да онажа — а који се опет распада у безброј посебних нагона. Сви ови нагони раде да се одржи и развије психофизички организам, без њих то не би могло ни бити. Али осим активних нагона, који одржавају јединицу, она има и пасивне. Извор им је у осећању непријатности, нелагодности, што долази од умора и исцрплености, а настаје кад је орган дуже време радио неки посао. Кад се саберу ови појмови, пасивне радње нагона, — јавља се потреба за одмор, настаје оно стање, које најлакше надокнађује исцрпленост нервног система: сан. Међу основне радње свеснога живота спада и наизменична промена између рада и мировања, као год таква промена између свеснога и несвеснога, буднога стања и спавања и т. д. Наше се потребе крећу између два пола с истом јачином: између задовољства од дражи и задовољства од пасивности.

Овде нам је дат нов знак, којим се одвајају свесни, хотимични покрети од нехотичних и од физиолошких. Они покрети могу постати хотимични, којима управља ова промена, др. р. осећање угодности и неугодности. Свака чулна област може као нагон дејствовати кад јој се не да посла или ако се не задовољи за њу подесним дражима: бол донде утиче, докле га не нестане или не ослаби; уживање пак донде траје, док не достигне највишу тачку. Као што дражи изазивају осећање пријатнога и непријатнога, тако се свеколико тежење креће у истим околностима између две крајности: између потребе и нерасположења од излишности, између жеље и одвратности.

5.

Потребно је, да би се боље разумела суштина психичких процеса језиковних, правилно схватити природу свести, а не само елементе њезине до којих се долази научном анализом. Истом тада моћи ће се продрети у радионицу нашега духа, у којој језик има необично знатну улогу и који с необично малим средствима достиже велике резултате; истом тада моћи ће се оценити улога „несвеснога“ при употреби језика, тога величанственога оруђа духовнога, којим се народни гениј служи и не осећајући, како је оно савршено, како је неопходно. Ту је објашњење оној чаробној

www.cukovins materijega jezika, koji je za svakoga lak, providan, bistar kao voda iz планинскога врела; ту треба тражити објашњење, за што учење језика природним путем тако силно одваја од школскога учења, рекло би се неприроднога.

Свест је опажење свега што је већ било или што је и сада предмет, психичко догађање у нашем психичком организму. Свака појава у свести, сваки надражај њезин, свака садржина њезина у најширем смислу јесте опажење. Субјекат опажа или преживљује оно што чини свест за то је за њ ово објективно. Само оно што изазива свест, може бити свесно за субјекат; а што не доспе у свест, нико не може ни опазити, нити оно може бити од утицаја у даљем психичком животу. Свест непрестано добива све новију и новију грађу, врши непрестано опажања; и тако се непрестано мења, долази у друга стања, разлике између којих и чине управо опажање (иначе само исти квалитативни и квантитативни опажаји не стварају свест). Свест, дакле, никад не мирује. Дражи утичу на свест у оно доба, кад бивају опажене, и као опажаји у њој ступају у разноврсне односе, н. пр. једнакости и неједнакости, једине и множине, простоте и сложености, даље у односе трајања, — сукцесивности, начина и ступња у квалитету, мира и покрета, рада и трпљења. Чула, која су различне природе и осетљивости доносе у свест грађу, којом се она богати и шири и према том и различни су њезини помоћници. Ухо је, као што се зна особито ваљан посредник при богаћењу свести, и то посредник за најзнатије преставе — акустичке, зато се не може његова улога довољно оценити и што се тиче психичкога организма језиковнога. Оно као рецептивни орган није покретно, зато опет толико фино, тако развијено да је у стању преносити веома нијансиране дражи и према каквоћи и према времену њихова трајања, отуда је његова велика улога у говору и при стварању језиковних представа. —

Променљивост унутарњих (психичких) стања некога органскога бића и опажање ових промена — то су основи свести. Промене у свести доносе са собом поређење и разликовање, спајање и раздвајање, анализу и синтезу тих стања. Свест се одликује тим што лако прима утиске дражи и што може да преради примљену драж у осећај и т. д., и да му да облик, најпре да га споји с другим осећајима па после и да више њих веже; она се исто тако одликује што сама може да обнавља ранија стања и с њима да поступа као с новима, истом примљенима. Функција је свести цета, премда она у многоне стоји до нервно-церебралне природе бића органскога т. ј. она већа или мања подобност њезина да прима, прерађује и обнавља утиске, осећаје и читава стања. Висина свести стоји до организмове развијености и производности оба фактора: спољашњега света који утиче и психо-физичке организације која прима. Гениј не ће далеко одмаћи од блесана, ако одрасте изолован, у самоћи, дакле ако не буде добивао разноврсних дражи, или ако му не достаје најпотребнијих

органà да прима утиске, дражи. А опет, ако је неко од природе блесан, или ако је нечија церебрална организација у опадању — ни најлепша околина, ни најдуховитије друштво, ни највећа средства ништа не ће помоћи да му се развије свест. Ова спонтаност у раду свести одваја човека и од виших кичмењакà, који располажу неки пут развијенијим чулима но и сàм човек.

Али би област нашега друштвенога живота била врло ускога обима, кад би се усвојило да душу познајемо само према појавима „свести“ у ужем, у обичном значењу те речи. У свесноме животу господује сукцесивност или време, т. ј. у природи је свести да се не распоређују њезина стања или опажаји једни *пored* других, већ као низ појавà, који иду једни *за* другима. Садржај у свести није распоређен као на некој глаткој равни, која је подједнако обасјана светлошћу, и на којој се у исто доба јављају многе творевине-слике. Не, он је сав у непрестану, живу кретању и таласању, при чем се истичу и износе на видело поједини опажаји, који ће мало после другима места начинити а сами ишчезнути у тами, докле их згодне прилике опет у свест не позову. Време, када нека садржина доспе у свест, кад постане опажена, и време, кад она престане бити свесним састојком у свести, зову „прагом свести“, називом који је Хербартова психологија одомаћила. Према овом свест има своје границе, али оне су врло покретне. За нас је „несвесно“ оно што је испод прага свести наше, и оно што може постати „свесно“, јавити се у свести. Као што је из психологије познато, многи процеси у нашем душевном животу бивају несвесни, шта више и елементарни. Могу физичке дражи утицати на наша чула и даље на централне органе наше нервне системе, а да не осетимо утисак, јер је за ово потребно да има различну јачину од јачине раније дражи. С психолошкога гледишта ваља тако разумети назив „несвесно“: да не обраћамо пажњу на преставе, осећаје и т. д. и ако их имамо у свести. Онај назив скројен је с ужег гледишта, т. зв. „самосвести“, кад на наше осећаје, преставе и т. д. *намерно скрећемо* пажњу. Може се рећи да се потпуно не губи ништа што је било у свести некад, а да не остави какав год траг, дакле ни онда, кад се само једном јави, па га за увек нестане.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ПРИСТУПНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ХЕМИЈЕ

Д-РА МАРКА Ј. ЛЕКО

ПРОФЕСОРА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ

Држано 6. маја 1899. године у дворани Велике Школе

(СВРШЕТАК)

Ако све елементе по величини њихових атомских тежина поређамо, онда ће прво место заузети водоник, који сразмерно с најмањом количином с другим елементима у једињење ступа. Али како водоник нема сличности ни с једним другим елементом, то се он одваја од осталих као засебна чињеница. Не обзирући се на један у новије доба пронађен елемент у ваздуху, после водоника има најмању атомску тежину *литијум*, један елемент, који је врло сродан натријуму, саставном делу кухињске соли. Према томе литијум је први члан у ономе низу, у коме су елементи по величини њихових атомских тежина поређани. У томе низу елементата показао је *Менделев*, како разлике у особинама појединих елемената с почетка, код првих неколико чланова, у извесном погледу бивају све веће и веће, па за тим све мање и мање, док се у томе низу не дође до елемента, који је с првим врло сродан. Та поступна разлика у особинама за тим се опет периодично понавља и тако се у целом низу елемената добива извесан број периодних редова, у којима на одговарајућим местима налазимо дакле на елементе, који су међу собом од прилике онако сродни као што смо показали, да су сродни елементи хлор, бром и јод. Ти периодни редови разликују се по броју чланова. Први и други периодни ред има по седам а за тим долазе пет редова са по 17 чланова. Она прва два реда зову се мале периоде и оне су потпуне, а остале пет велике периоде имају још доста празних места. Такво груписање елемената у периодне редове по *Менделеву* зове се природан или периодни систем хемијских елемената.¹⁾

Из овога посматрања атомских тежина елемената дошло се до закључка, да *особине елемената стоје у извесном односу према њиховим атомским тежинама и да су према томе у атомским тежинама изражене већ и особине елемената.*

У великим периодама природнога система елемената, као што смо већ показали, има доста празних места, а то би значило, да поред ових елемената, који су нам познати, има још елемената који нам нису познати и који би се тек имали пронаћи. И заиста извесан број елемената, који су доцније, после проналаска периодскога система пронађени, попунили су већ извесне празнине и, што је најзначајније, особине тих нових

¹⁾ На табеларном прегледу показано је како су елементи у периодне редове груписани.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

елемената слажу се с особинама, које су пре њихова проналаска, дакле још непознатим елементима, периодским ситемом предсказане.

Истина у најновије доба неки нови елементи, који су у ваздуху пронађени, не могу као што ваља да се уврсте у периодски систем елемената и с тога тим „новим елементима“ није још у свему признато грађанско право међуосталим елементима. Они су можда или нека нова особена једињења или модификације познатих елемената.

Они нови елементи, који се не могу у периодски систем уврстити, према досадањем искуству много је вероватније да и нису елементи, но да је претпоставка о периодском систему погрешна, и док год се не би новим фактима уздрмао опстанак периодскога система, дотле нам тај систем поред осталог има да послужи и као веома важна чињеница у оцењивању елементарне природе ново пронађених елемената.

По систему периода имамо 2 мале периоде по 7 и 5 великих периода по 17 елемената. Њима се придружује и водоник, који сам за се групу сачињава.

Према томе број елемената по периодском систему био би:

$$2 \times 7 + 5 \times 17 + 1 = 100$$

међу тим као што смо поменули, данас нам је познато свега седамдесет и неколико елемената.

Да ли ће она празна места у великим периодама бити новим елементима временом попуњена и да ли ће проналаском нових елемената и нове периоде искренути, те да се на тај начин прекорачи онај број од 100, то ми данас још не знамо. У опште не можемо поуздано тврдити ни то, да су и ова тела, која ми данас као елементе сматрамо, заиста проста тела.

Још у почетку овога столећа многа сложена тела важила су као проста, као елементи. Усавршавањем метода, којима се у хемији за разлагање тела служимо, доказано је, да су извесна тела, која су као проста сматрана у ствари сложена и том приликом пронађени су и нови елементи.

Број елемената непрестано расте. Још пре 15 година имали смо нешто преко 60 а данас имамо преко 70 елемената.

Новијим испитивањима појединих елемената добивени су већ и такви резултати, који нам дају повода, да посумњамо у елементарну природу извесних тела, које ми данас за елементе сматрамо, и да верујемо у могућност разлагања данашњих елемената.

Да ли ће новијим испитивањима број елемената бивати све већи и већи, или ће се почети смањивати, т. ј. или ћемо се почети приближавати оном идеалу, да су сви елементи порекла једне исте праматерије, идеалу о јединству материје; то је питање без сумње од огромнога значаја, али кад смо још далеко од тога да бисмо могли већ и сад казати, како ће се решити.

У периодском систему имамо један веома важан прилог за решавање тога значајнога питања. На основи периодскога система долазимо до закључка, да атоми хемијских елемената нису ништа друго већ модификована праматерија, т.ј. праматерија, која само у разној густини и разном облику представља атоме појединих елемената.

Поред тога не може се спорити, да особине елемената не зависе само од њихових атомских тежина, већ да на особине елемената имају великога утицаја и молекуларне тежине и она хемијска снага, која атоме у молекулу у вези држи. Један исти елеменат, као што је познато, може да се појави у виду разних тела, која се међу собом јаче разликују по поједини елементи. Тако на пр. елеменат угљеник појављује се као чађ, графит и дјаманат. Између простога угљена, графита и дјаманта тако је велика разлика, да се не би могло рећи да су та три, тако различна тела, од исте материје.

Кад би само од атомских тежина зависиле особине елемената, како би могле објаснити разлике у особинама између простога угљена, графита и дјаманта. Атоми угљена, графита и дјаманта морају бити једнаки, али број атома у молекулу и снага, којом су атоми у молекулу међу собом везани, мора да је различна код простога угљена, графита и дјаманта и отуда по свој прилици долази разлика између та три тела, која су од једне исте материје.

Такво или слично објашњење можда ће се моћи пренети и на друге елементе, који се данас као сасвим различна тела сматрају.

Међу разним елементима налазимо и на такве, који имају готово једнаку атомску тежину и који су при том врло слични међу собом. Такви су елементи на пример платина и придијум, манган и гвожђе, кобалт и никел и т. д.

Ти елементи са приближно једнаким атомским тежинама не само да су по особинама својим врло сродна тела, већ се и у природи обично заједно налазе.

Кад се зна, да су на пр. прост угљен и дјаманат, два тако различна тела, од једне исте материје и да се из простога угљена, вештачким путем у лабораторији може добити и графит и дјаманат, онда зашто не би смели очекивати, да ће се временом моћи доказати, да су од једне и исте материје и елементи: платина и придијум, гвожђе и манган, кобалт и никел и да ће се напослетку доказати, да су сви елементи порекла једне исте праматерије, у коју се могу претворити и из које се могу добити?

Није од мањег значаја и једна друга особина, која се атомима приписује. Поред хемијске привлачне силе, поред афинитета, атоми појединих елемената одликују се још и том особином, да се једни елементи с већим а други с мањим бројем атома међу собом једине. Тако на пр. хлор и водоник једине се тако, да се у молекулу једињења хлора с водоником налази само по један атом хлора и водоника, док у молекулу

Једињења кисеоника с водоником, у молекулу воде, с једним атомом кисеоника везани су два атома водоника. Има елемената, од којих један атом може да веже и по 3, 4 и више атома водоника или другог ког елемента, који се у том погледу као водоник понаша. Та особина елемената зове се *валенција*.

По валенцији разликујемо елементе на једно-валентне, дво-валентне, три-валентне и т. д.

За одређивање валенције елемената служи као јединица један атом водоника и према томе они елементи, који граде с водоником таква једињења, која у једном молекулу имају само по један атом водоника и тога елемента, такви елементи сматрају се као једно-валентни. Према тим једно-валентним елементима на особени начин одређена је валенција и другим елементима. Тако кад се поједини атоми некога елемента једине са 2 атома једнога једно-валентнога елемента, онда је такав елемент дво-валентан, ако се атом једнога елемента једини с три атома другог једно-валентног елемента, онда је три-валентан и т. д.

Од важности је да поменем, да валенција елемената није стална код свију елемената. Има елемената, који према приликама с разним бројем валенција у једињења ступају. Тако на пр. један исти елемент може у извесним приликама да се понаша као три — а у другим опет као петовалентан елемент. Та околност слаби у неколико значај хипотезе о валенцији елемената, али ипак на основи претпоставке о валенцији елемената развила се једна одвећ важна грана теоријске хемије, — наука о *хемијској конституцији или хемијској структури тела*.

Није довољно знати само из каквих се елемената неко тело састоји и колико од кога елемента има, није нам дакле довољно да знамо само то, да се вода састоји из водоника и кисеоника и да у девет делова воде има осам делова кисеоника и један део водоника, већ *за хемијска истраживања* потребно је да се зна даље и то, на који су начин атоми појединих елемената у молекулу једињења међу собом везани. Само за она хемијска једињења можемо рећи, да их ближе познајемо, ако знамо, како су у њиховом молекулу поједини атоми међу собом везани.

Ако желимо, да се с неком грађевином ближе познамо, ми морамо ући у саму зграду и разгледати њену конструкцију, унутарњи распоред и т. д. Али ако у грађевину не бисмо могли ући и ако је у унутрашњости зграде мрак, онда нити можемо видети зграду нити можемо рећи да зграду познајемо.

Тако је од прилике и с хемијским једињењима. Ако не знамо како су атоми у молекулу распоређени и међу собом везани, не можемо тврдити, да нам је такво хемијско једињење довољно познато.

Далеко би ме одвело, кад би сад овде покушао да покажем, на који се начин улази у грађевину хемијскога једињења и како се експерименталним путем долази до резултата, из којих се може прочитати, какав

је унутрашњи распоред атома у молекулу или као што обично кажемо, каква је конституција једињења.

Овом ћу приликом покушати, да покажем само од каквога је значаја у хемији одређивање конституције хемијских једињења.

У изучавању хемијских једињења обично прво тражимо да сазнамо поједине саставне делове т. ј. квалитативан састав тела, за тим се одређује количина појединих састојака т.ј. квантитативан састав и напоследку се приступа изучавању конституције тела.

Правило је, да се различна тела и по саставу разликују. Вода и водоник-супероксид и ако се оба та једињења из истих елемената састоје, ипак разлика је међу њима у квантитативном саставу. У води је с једним делом водоника везано 8 делова кисеоника а у водоник-супероксиду с једним делом водоника везано је 16 делова кисеоника. Различна тела разликују се дакле обично или већ и по квалитативном или само по квантитативном саставу. Али, у хемији су нам познати многобројни случаји, у којима се разлика тела не може објаснити ни разликом у квалитативном ни разликом у квантитативном саставу. Кисео саставни део сирћета, сирћетна киселина и слadak саставни део меда, грожђани шећер, имају исти састав. И у сирћетној киселини а и у грожђаном шећеру имамо:

$$\begin{array}{r} 40.00 \% \text{ угљеника,} \\ 6.67 \% \text{ водоника и} \\ 53.33 \% \text{ кисеоника.} \\ \hline 100.00 \end{array}$$

Таква тела, која су једнакога састава а при том ипак сасвим различна, зову се *изомерна* (од грче речи, која значи „једнаки делови“).

Изомерна једињења и ако се по квалитативном и квантитативном саставу међу собом не разликују, ипак *хемија као наука о саставу тела* изнашла је и доказала, да се и изомерна једињења при свем том и по саставу разликују. Изучавањем конституције једињења, изучавањем молекуларнога склона, т. ј. начина како су атоми у молекулу међу собом везани, нађено је, да се по молекуларном склопу изомерна једињења знатно међу собом разликују. —

Нарочитим знацима или тако званим формулама, којима се у хемији служимо, изражавамо састав хемијских једињења. Тако н. пр. угљеник бележимо знаком *C* (*Carbon*), који нам у исто доба представља и један атом угљеника, који има тежину 12. У знаку *C* поред осталог имамо представљену и валенцију атома угљеника. Атом угљеника четири валентан је и може се овако назначити

Водоник бележимо знаком H (**H**ydrogenium). Атом водоника, коме је тежина (приближно) 1, једно-валентан је и можемо га овако обележити $H -$

Кисеоник бележимо знаком O (**O**xxygenium), атомска му је тежина 16 и пошто је дво-валентан, то се овако бележи $- O -$ или $O =$

Довољно ће нам бити да знамо како се та три елемента знацима бележе и шта нам у главном те ти знаци представљају, па да бисмо могли навести једно два примера о изомерним једињењима.

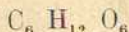
Шећер и сирћетна киселина, као што смо поменули, имају исти квалитативан и квантитиван састав и према њиховом саставу имали би овакву заједничку формулу:

т. ј. и у шећеру и у сирћетној киселини везани су поједини елементи у односу њихових атомских тежина тако, да је један атом угљеника везан са два атома водоника и једним атомом кисеоника. Али ближим хемијским проучавањем тих једињења сазнало се пре свега, да се сирћетна киселина и шећер по тежини молекула међу собом разликују. Говорећи о атомима, напоменули смо, да и ако су атоми тако мали делићи материје, да се не могу видети, ипак они, као саставни делови материје, морају имати извесне тежине. И као год што су нам познате методе за одређивање релативне тежине атома, исто тако у стању смо, да одредимо телма и релативну тежину молекула. Према томе нађено је, да у једном молекулу сирћетне киселине имамо 2 атома угљеника, 4 атома водоника и 2 атома кисеоника, док у једном молекулу грожђаног шећера имамо 6 атома угљеника, 12 атома водоника и 6 атома кисеоника, тако да састав сирћетне киселине изражавамо оваквом формулом:

а састав шећера формулом:

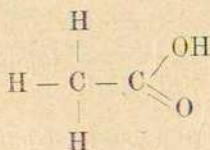

Те формуле представљају нам дакле по један молекул једињења и зову се *молекуларне формуле*.

Код сирћетне киселине ону првобитну заједничку најпростију формулу удвојили смо, а код грожђаног шећера ушестостручена је.

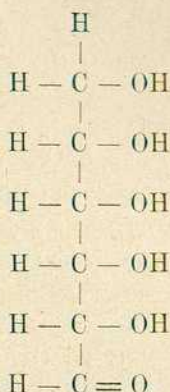
Ближим проучавањем како су атоми у молекулу сирћетне киселине и грожђаног шећера међу собом везани, нађене су ове конституционе формуле.

за сирћетну киселину:

а за грољђани шећер:

Кад састав сирћетне киселине и грољђаногa шећера таквим конституционим формулама представимо, онда се јасно види разлика између та два једињења, која се иначе по квалитативном и квантитативном саставу ни у колико не разликују.

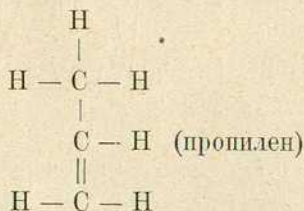
Познат је даље огроман број и таквих једињења, која поред тога што су једнакога квалитативног и квантитативног састава, имају и једнаке молекуларне тежине. Тако н. пр. имамо два различна тела, која имају овакву заједничку молекуларну формулу:

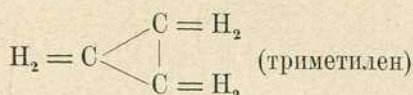
При свем том што се та два тела, не само по квалитативном и квантитативном саставу не разликују већ су им и молекули једнаке тежине, ипак та два тела тако се у особинама разликују, да се никако не могу сматрати као једно исто тело.

Проучавањем конституције тих једињења нађено је, да су им конституционе формуле врло различне.

Једно једињење има овакву конституциону формулу:

а друго овакву:

Код првога једињења сваки од три атома угљеника, која се у једном молекулу налазе, везани су с разним бројем атома водоника. Један од

тих атома угљеника везан је с једним, други са два а трећи са три атома водоника. Код другог пак једињења сваки од она три атома угљеника држи по два атома водоника.

Има још и других врста изомерних једињења, али и из овога простог промера, који смо поменули, види се већ значај ових тако званих конституционих формула. Помоћу тих формула не само да нам је састав једињења тачније изложен, већ смо у стању, да таквим формулама објаснимо и разлику у особинама изомерних једињења.

Проучавањем конституције хемијских једињења, нарочито код *угљеникових* једињења, постигнути су колосални успеси. На тај начин успело се не само, да се велики број оних једињења, која се у природи налазе, вештачки произведу, од којих многа и веома важне примене у обичном животу имају, већ и број проучених угљеникових једињења толико је нарастао, да је далеко надмашио број једињења свију осталих елемената.

Угљеникова једињења изучавају се у засебном делу тако зване *органске хемије*.

Сви пак елементи с њиховим једињењима, па и елемент угљеник с неким његовим простијим једињењима, чине опет засебан део тако звану *анорганску хемију*.

Анорганска хемија, у погледу изучавања хемијске структуре једињења, знатно је заостала иза органске хемије. Врло је тешко из сложених анорганских једињења, делимично, као код органских, издвајати простија једињења и на тај начин одредити, како су мање групе елемената и напослетку атоми појединих елемената у молекулу међу собом везани.

При свем том може се рећи, да су и анорганска и органска хемија готово подједнако од својих највиших циљева удаљене.

Анорганска хемија има сразмерно простији задатак изучавајући хемијске промене у мртвој природи — у минералном царству.

Много су заплетенији проблеми органске хемије у изучавању појава у животном организму.

И поред свију огромних успеха, органска хемија сразмерно је мало добила у погледу објашњавања животних појава.

Међу тим новијим хемијско-физичким радовима у изгледу је, да анорганска хемија претекне органску, која опет сад много полаже и велике успехе очекује од изучавања оних тела, која процесе врења, труљења и распадања изазивају и која се ферменти зову.

Тако да се не зна, који ће се део хемије, да ли анорганска или органска раније својим највишим циљевима приближити.

Благо опима, који су у стању својим радовима, да допринесу што год развиту оне науке, којом се баве.

Наше прилике још не допуштају, да се храмовима науке поклони она пажња, коју им други од нас силнији народи поклањају.

Али наша је дужност ипак да не пропустимо ништа, што се и у нашим приликама постићи може.

Ја високо ценим радове мога поштованогa предходника г. *Симе М. Лозанића* и настављајући његов, успехом крунисан рад на Великој Школи, с највећим одушевљењем заузимаћу се, да хемија на Великој Школи буде онако заступљена, како значај те науке у нас захтева.

ОБРАЗОВАЊЕ ЗАБАВИЉА

по РИХАРДУ РОТЕРУ

од

Анђелије Ађимовићке

(НАСТАВАК)

III

Слика једног практичног предавања у забавишту

Ако пажљиво мотримо, како радљивост дечје моћи мишљења стално и без скокова напредује од питања за предмет („шта?“) ка питању за узрок („зашто?“); ако представимо себи, како светлост духа проистиче из живота саме природе, јер *само она*, непрестано посматрана, (реч „посматрање“ у најширем обиму схваћена као чулно опажање), пружа младоме духу истинску храну: онда из тих размишљања излазе извођења, која заслужују да се при васпитавању у забавишту не само уважавају, него да се по њима и управљамо.

Дете као *човек у почетку свога развитка* пролази кроз исте студије образовања, као и народи, као и цело човечанство. Оно је још непосредно *једно с природом* и једнако је са истоком, *који фантастички гледа*, и коме запад са својим *одмереним мишљењем* и *одмереним стварањем* узнема првенство преко старе Грчке и Рима, и то *практичним* извођењем онога, што је исток хтео, док се најзад оваплоћењем Божјим не заснова у хришћанству над светом власт идеја: *истине, слободе и љубави*. По оваквом схватању дете васпитавати износи се нашим приправницама као задатак сваке забавиље, и целокупна настава и целокупно практично школовање теже, да их, такође сходно овоме схватању, спреме за њихов будући матерински или васпитачки позив, како би једном подобне биле, да дете као *целокупног* човека разумеју и са њим се разумно опходе у свима ње-

товим спољашњим односима према *природи, човечанству и Богу. Од фантастичног посматрања природе* ићи даље ка *представљачу* и ово помоћу дела корисним чинити, и од дела подизати се ка круни свега посматрања, мишљења, oseћања и воље, ка *божанској сземоћи и свелубави* — то је ток образовања, којим има да иде забавиља са својим питомцима час *брже*, час *спорије*, како кад према разним околностима и погодбама буде потребно.

Као пример за ово узимамо из *друге половине* од *тридесет* практичних радова ма који, да уредно и фактички покажемо, како се наше приправнице са сталним обзиром на циљ њиховог образовања упућују, да остваре Фребелову идеју образовања. Да не би приправница долазила *неспремна* на практичан рад, *свака* мора за *свако* практично вежбање, па дакле и за опит, који је сличан испиту и који се држи средом, да *ишмено изради диспозицију* према гледиштима и основним мислима, означеним на часовима педагогике. Та диспозиција садржи ове главне делове: 1. вежбање у бројању, 2. телесна вежбања, 3. разговор о природним предметима, 4. причање, 5. игра с певањем, 6. песма на растанку.

Практичан рад, који има овде да се опише, текао је овако. Прво бројаше једно дете питомце, од којих свако имађаше да представља једно *дрво*, а кад га при именовању броја, који се на њ односи, тихо дотакну, мораде да устане, да руке (*ране*) подигне и прсте (*гранчице*) да покреће. Пошто је првих десет дрвета отишло, једно је дете између оне већ побројане деце заменило оно, које је пре тога радило, и то се тако дешавало донде, док се нису сва дрвета изређала. За тим су образоване групе дрвета од по *петоро* деце и поновљено је бројање до десет на други начин, пошто су разној деци постављана следећа питања: Колико дрвета стоје *заједно* на *сваком* месту? Колико има грана на *једном* дрвету? Колико на *свих* пет дрвета? Колико *гранчица* има *једна* грана? Колико *гранчица* бројиш на *двема* гранама? Колико дрвета видиш на *два* места поред себе? Тада су *сва* одељења *у исто време*, подражавајући ветру и бури, изводила покрете рукама и трупом наизменично лево и десно по примеру приправнице, која је предњачила у овом телесном вежбању.

Пошто су свршена ова гимнастичка вежбања, наредиле се деца у облику круга и по такту трчаху на игралишту под предвођењем приправнице донде, док нису сва деца заузела своја седишта. Сад је деци разумљивим речма поновљено, шта су „била“ (дрвета), јер што дете *представља* и *приказује*, то је у његовој машти увек и *у ствари*. За тим им је речено, шта су као дрвета „радила“ на ветру и бури, и како су, пошто је време баш онако постало, опет као деца отишла у забавиште, где ће им тетица још једанпут казати, како *изгледа* дрво, и да дрво има корење и једно стабло, гране и гранчице и лишће, и да цвета и плод (трешње, јабуке, крушке, шљиве, орахе) доноси. Певање птица — које

и деца чују — даде повода питању, које су птице деца већ видела у башти, и да ли се још може бити сећају, како се зове стан, где птице спавају и своје младунце хране. Пошто су деца увек пажљива била, то одговараху потпуно тачно, и сад им се показа мало гнездо у коме беше једно јајце отворено сиве боје са мрким пегама. Да би се унапредила и окретност у употреби руку, једна девојчица мораде носити јајце од једног детета до другог, а поред ње полако иђаше приправница, указујући на најбитније знаке малог гнезда и подсећајући децу на *веће* гнездо, које им је пре дужег времена доношено да посматрају.

Сад дође ред на причање. Описивали су један врт, у коме се налажаше више група дрвета: гране тих дрвета тресао је ветар, те се љуљаху тамо амо. На једном између ових дрвета беше гнездо с тичићима. Један дечко, по имену Рудолф, знао је за ово, попе се на дрво и труђаше се да домаши гнездо, које је лежало међу границима једне гране. Ветар биваше све јачи и јачи и на послетку тако јак као бура, а дрвета се савијаху на лево и на десно. Али дечко то никако не примећаваше, тако је жудео за гнездом. Он скакаше с гране на грану; на једанпут пуче слаба грана, на коју се беше попео, скрха се, а мали крадљивац гнезда паде на земљу обраслу травом и повреди десну руку. Он плакаше од бола и могаше само врло полако да пође од дрвета; али за њим дође чувар баште и рече: „Ти, неваљали дечко, сад хајде са мном ка господару, чија је ова башта; он нека те казни“. Дечко пође, храмајући и дрхћући, с чуваром баште у кућу, и наскоро стајаше пред једним старим господином.

Овај је сад описан по величини и облику, по боји косе и браде, као и по одећу, погледу и гласу. Неко време гледаше старац дечка, па му онда рече озбиљним тоном: „Знаш ли ти, да Бог, који је направио земљу и сва дрвета, цвеће, животиње и људе на њој, неће да се птице хватају, јер оне врло лепо певају и једу црве и бубе, које тако јако шкоде воћкама, да деца не добију трешања и јабука? Па и наш цар, који је благом Богу послушан, забранио је хватање птица и скидање гнезда. Ја сам молио твога оца, да дође к мени, да му кажем, какво си зло учинио“. После последње речи куцаше неко на врата; господин повиче: „напред“, и појави се отац дечков. Њега врло пријатно поздраве и кажу му, шта је његов синчић погрешно, и како треба да га опомене, да остави на миру птице, и све животиње; али стари господин такође мољаше, да дечка не казне, пошто га је већ казнио Бог болом у десној руци. Дечко мораде заблагодарити, што су му опростили; онда отац пожели староме господину добру ноћ, а Рудолф обећа, кад је кући стигао, да неће више никад скидати птичја гнезда са дрвећа. Он одржа реч, и птице му сада певаху два пут лепше, јер се више не бојаху од њега.

Када је свршена приповетка, прочитана је тако, да су *шрећене све појединости* у односу на главне моменте у причи и то у духу закона о *супротности*. После свега тога играла се игра, праћена покретима руку и прстију, као и песмом:

Деран иде на дрво
 Високо, високо;
 Не види га ни око, ни око,
 Скаче с гране на гранчицу
 Несташко, немирко.
 Гнезда дира, нема мира,
 Па се кикоће,
 Ах, па се омаче:
 Нога клизну, а он врисну, —
 Пљус на земљу!

Изведени практични рад кретао се, дакле, у *пет* концентричних кругова око *једног* средишта „дрвета“, на шта се све односило, чему је све служило. Дрвета са својим гранама и гранчицама *бројању су*, деца као дрвета изводила су *телесна вежбања*, разговарало се о дрвету као *природном предмету* с обзиром на његове битне знаке, као и у погледу на птице певачице, које станују под лишћем дрвета; дрво с птичјим гнездом дало је повода *причи* и *игри*, која је на послетку очито представила све оно, што су деца сазнала и осетила, и то *радом*, који свему том одговара. При том се неусиљено јавља закон *супротности* и супротностима изазван закон *посредовања*; али је уједно за време вежбања у *бројању* и *кретању* симболисан и горе изнесени културни ток човечанства на истоку, „који фантастички гледа“, — као што је и *разговором* симболисано „уметничко стварање пуно мисли“ на грчко-римском западу; а у смислу еванђелских речи: „Будите савршени, као што је ваш отац на небу савршен“ симболисано је у *причи* и *игри* и уздигнуће ка напредном мишљењу, осећању, вољи и радњи *хришћанства*.

Које су супротности и који су посредни члан тражиле и нашле приправнице и остали у седници после овог практичног рада?

При *бројању*: један, десет и *бројеви што су између њих*; код телесног вежбања: десно и лево нагибање и као средњи члан *усправно држање*; при *говору* о дрвету: стабло, *грана*, гранчица и својства дебљине и танкоће с *поступним прелазом између њих*; — онда на *малом* птичјем јајету боје „отворена сива“ и „мрка“ с наговештеном „*белом бојом*“ *великог* кокошјег јајета; у *приповести*: „пењање на дрво“ и „падање с дрвета“ с представом о скакању с гране на грану, — даље дечко према Богу и све јачи и јачи појмови „*чувара*“, „*поседника баште*“, „*оца*“ и „*цара*“; даље: дете, *снажни чувар баште* и старац, — најзад, да све друго

УНИВЕРЗИТЕТСКА
 ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

пређемо: кривица на супрот поправљању и као прелаз од једног ка другоме, прелаз који измирује, *божанска казна* и *човечанско праштање пуно смерности*.

Сем еписке главне мисли, да треба птице певачице с пуно љубави неговати, заштићавати и чувати као корисне животиње, које нас веселе, изнесена је, и ако узгредно, и врлина *послушности* у корисној слици: како и цар испуњава Божју вољу; па онда је изнесена и дужност *благодарности* за указану љубав у молби старога поседника баште, да отац не казни дете. Даље, као да се то дешава без намере, извођена су пред децом најобичнија правила о *похођењу* и *учтивости*, спојена с обичним формулама *поздрављања*, како би их се једном доцније у каквој случајној прилици деца сетила и на сваки начин увежбала их заједно с потребним покретима главе, трупа и руку.

То што се на часу опита посматрало, о чем се говорило, што се причало и играло (истинитом животу подражавало), обично се другог дана за *време рада* при слагању таблица, прутућа и прстенова, при прављењу облика из живота од разног материјала за грађење, при шивању и моделисању с иловачом још једанпут обрађивало, како би се све то понављањем усадило у срце и јаче запамтило. Али уједно су деца духовно оживела, пошто су их приправнице и тетица упућивале — подетичући по ново машту, разум и памћење — на оно, што су деца сазнала већ примањем у своју духовну својину и обелодањавањем истога. При томе се је чврсто придржавало основног закона, да се најмлађој деци остави слобода, да према *датим упућтвима* конструишу и граде од разноврсних делова коцке оно, што би сама воледа, док међутим за старије питомце, нарочито за оне, који ускоро остављају забавиште и прелазе у школу, ради одлучније спреме за исту, израђени су и прописани тачно одређени задаци, а тиме је прописано, да се они потчињавају *одређеним прописима рада*.

На послетку још *умно дружење с биљним светом!* Што је добри стари господин рекао малом Рудолфу о Богу, створитељу земље и свега оног што је на њој, зар то све није с неком благом убедљивом силом излазило пред очи *сваком* детету у нашој баштини? Овде оно *не може само да ствара*, као при игрању с камичцима, прутућима, прстеневима и грудицама од иловаче; овде може само да сеје и сади, чека и негује; овде оно може само чудећи се да посматра тајно рашћење и цветање, sazревање и сушење, јер *успех* његова рада не зависи од њега, већ од *благослова Божијег*. Само једно може дете и овде; може да *руши* оно што Бог начини; али оно *не сме да руши*, јер *разрушено не може из нова да сагради*. Оно сме само да се радује цвећу и биљу, сме само да га *воли*, као што га и сâм Бог воли, и што је засадило, нека остави да се, само те љубави ради, из земље на сунчаној светлости развија тако

WWW.UNILIB.RS

свеже у тако раскошним бојама, у тако неизмерној мириси и разноврсној облику.¹⁾

Није нужно више, но само једно овакво *случајно* упутство, па да се у деце *побуди побожност* и да се деца од створенога уздигну к самом створитељу. Забавиља *не сме да одваја Бога од природе*; она мора, шта више, да учи дете, *да Бога налази у природи*. По овој учењу све је једно, и то једно истинско је божанство, које се приказује у неизмерној многостучности облика, прилика и моћи. А оне, који забавиљу беде, што већ међу невиним малишанима хоће на такав начин да пропагандише за веру, нека забавиља упути на Давидов 138. псалм (7—10), или ако неће толико у сликама да говори, на Гетеове стихове, који опомињу на ону реч из Библије:

„Шта би Господ био, кад би васпону
С поља само ривд ил' *врстом* окрет'о?
Његово је да свет *унутарње* креће,
Да је *у природи*, а ова у њему,
Тако, да што живи а у свету с' миче,
Увек доста снаге и *духа* имаде“.

Тако тражи *биће* детиње, које је поред све своје чудесно покретљиве манте још доста *реалистично*, да претпоставља стварно замисљеноме, конкретно апстрактноме, схватљиво несхватљивоме; тако исто тражи ово, и мора да тражи, истинско и право забавиште, и ко се у истој много бави и има добро око и ухо, ускоро ће наћи, да ни један спољашњи утисак на дете не остаје без противног дејства, да се, шта више, ово противно дејство код каквог изврсног детињег бића под извесним околностима може да пошне чак до страсности.

Само безумље може једно забавиште, које у духу таквих основних начела помаже родитељски дом, да денунцира као „нобл“ и као опасно по породицу, из тог узрока, што исто, како се свету обично лажно представља, зауставља и слаби, да, шта више хоће *лоше излишним да учини* домаће васпитање, које врло често мисли, да мора да утиче само *позитивно-конфесионално!* Никако! Жене, које тако мисле, треба да дођу и да виде, па да — *побеђене оду*. Још више! Оне треба и да се увере, да курс за образовање забавиља не тежи само за једним, професионалним циљем, како се то погрешно узима, већ са својим тежњама и намерама много више достиже, и, где је могућно, узима на око и будући нара-

¹⁾ Према горе реченој мисли сматран је за празник онај дан, кад су питомци забавишта сејали и садили. Свака лејница назначена је мотком, на којој је утврђена таблица с именом оног детета, чија је лејница; у свакој лејници има по једна биљка за украс и по једна корисна биљка; сем тога многе леје представљају читаве њиве за пшеницу, јечам, оvas, кукуруз и кртолу, пошто дотичне биљке *нису* *уземљене*, већ као на њивама *чешће* посејане и засађене.

штај, пошто је оно позвано, да се брине о младом нараштају матера и да га чини подобним за даље образовање.

Овим завршујем карактеристику *тока* радње, који је одржан у описаном практичном раду и који се мора узети у обзир при свим практичним покушајима приправница овога курса. То је, као што се видело, *ток радње који развија*, дакле, онај, који, као готово ни један други, одговара педагошком начелу:

1., Да дете треба развијати из његове унутрашњости:

2., Да дете скоковима с једне ствари на другу не треба развијати површно;

3., Да врло дугим задржавањем на једном предмету *прекомерно не напрежемо* још неразвијен мозак детињи.

Последња се незгода даје у осталом лако уклонити. У промени онога, што треба васпитаник да посматра, схвата, говори и ради, мора дакако бити *склада*; *конач* који везује мисли, мора се јасно провлачити кроз целину, а мора бити и *основе*, која *свему одговара*. Па већ *дечји разум*, само кад има опрезности и смотрености, може се побудити и принудити, да различите појаве и опажаје спољашњег и унутрашњег живота, као и добивене, представе споји у *јединство мисли*. Искуства, која сам баш у овом погледу стекао у нашем забавишту, за мене су пуноважни докази, и забавиља, која такве захтеве потпуно задовољава, испуњава и свој задатак и бисер је за друштво у општини и држави, а тако исто и за породицу.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Српска књига, њени продавци и читаоци у XIX веку. Предосвитац XX века разматрао и бележио *Стојан Новаковић*. Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије, 1900. 8°, стр. 118.

Крајем прошлога века и наша књижевност почиње бивати оно што у истини треба увек да је: најверније огледало духовних одлика народних. Народни језик, који је дотле у нашој књижевности био презрено сироче, почиње у књижевности све више отимати маха, и захваљујући томе српска књига почиње излазити из оних узаних међа, које су јој до тада биле обележене, и постаје правим носиоцем идеје о духовноме препорођају и јединству свега нашега народа, и тада, као и сада још, раскомаданог. У самоме почетку тога књижевнога препорођаја у нас српској књизи би стављено у задатак: да Србима разних мисли, разних вера, разних предрасуда, објави ко су и шта су, да помогне духовноме спасењу и ослобођењу њихову и тиме да утре пут и политичкоме јединству народном. Захваљујући великој преданости књижевних радника наших, који радише у то доба, српска књига је ваљано вршила задатак, који јој би стављен. Простор, на коме се почео ширити и осећати утицај српске књиге, бивао је све већи. Зраци опште просвете продиру већ и у најудаљеније крајеве нашега народа; буђење народно књигом већ је срећно извршено и местимице се већ указују и први облици бољега будућега живота народног.

Али српска књига још није оно што може бити. Још стоји по која брана, која пречи да се наша књижевност развија сразмерно духовним моћима нашега народа. Једна од највећих сметња бујноме развоју наше књижевности лежи у политичкој раскомаданости нашега народа. Срби, духовно уједињени једном књижевношћу, раскомадани су и живе под седам разних политичких управа; постоји и толико јачих књижевних центара, толико различитих целина, на које се непрестано распада општи књижевни покрет наш. Овога ради ни заједничке идеје не продиру ни довољно дубоко ни довољно широко; оне се задржавају само у врховима, у нај-

просвећенијим редовима. Просветно-књижевни покрет наш развија се у седам разних кругова, мало зависних један од другог, и засебан живот тих кругова врши се на рачун живота саме целине.

Света је дужност свакога од нас, да колико можемо више радимо на отклањању свега онога, што смета природноме књижевном развоју нашем, те и потпуноме духовном јединству нашега народа. Дужност нам је, да свим силама порадимо на томе, да се заједничке идеје не задржавају више у најпросвећенијим редовима нашега народа, већ да продиру дубоко у саму масу народну, те да се тако једном изврши већ почети духовни препорођај и потпуно духовно уједињење.

Ову смо дужност према нашој књизи сви ми и до сада имали, али јој сви нисмо познавали граница, нисмо били једнодушни у избору средстава, којима можемо најпоузданије и у највећим размерама помоћи нашој књижевности. Сад и то можемо знати. Наш књижевни ветеран, Ст. Новаковић, који без мало четрдесет година прати будним оком наш просветно-књижевни развој, у књизи којој је натпис горе исписан, упућује нас: како да „тражимо шта би се могло правилним и редовним путем учинити у корист снажнијега развитка српских просветно-књижевних идеала; на коју би страну требало обратити пажњу, еда би се књижевни напредак свеколикога народа подигао на висину која је достојна књижевних идеја, у нас данас познатих али нераширених довољно.“

Да би овај посао био што потпунији, поштовани писац износи читав низ својих посматрања: о задатку српске књиге, судбини њеној од најстаријега времена до сада, српској читалачкој публици, издавачима српских књига, начину растурања, књижарској трговини и бољем организовању читалачке публике. Према овоме и књига је подељена у седам одељака.

У првоме се одељку говори о задатку српске књиге за последњих сто година српскога просветно-књижевнога развитка и у будуће и о улози српске књиге у духовном уједињењу нашега народа.

Други је одељак посвећен развоју наше новије књижевности у опште, а нарочито наше новије књижевности. На првоме се месту приказује развој наше књижевности у средњем веку, када је целокупна књижевна радња наша била усредсређена око црква, и кад су цркве биле поглавита средишта целокупнога просветно-књижевнога рада у нас. Кад су, с падом старих политичких средишта, посрнуле цркве и материјално и интелектуално, и у нас се, и ако доста касно, почињу стварати просветна средишта ван црква, у самоме народу, а упоредо с тим јавља се и нови просветно-књижевни покрет. Трговачки ред је у овоме новоме покрету примио на се нарочиту, за ондашње књижевне прилике у нас, врло благодотворну улогу: да посредовањем између књижевних радника и читалаца помогне да се српска књига растури у што већем броју примерака и да продре што дубље у масу народну. Али нашу новију књижевност дигла

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је и највише јој помогла, да се у већим размерама развије — *пренумерација*, која јој даје и нарочити тип. Новаковић се, у својим разматрањима, задржава на овој појави, у истини значајној за развитак наше нове књижевности, и, лепо је протумачивши, огледа да, по грађи коју налази у претплатничким списковима првих времена, одреди: како се наша новија књижевност развијала и географски, и социјално, и бројно.

Временом је наша књижевност изишла из овога примитивнога стања у погледу ширења књига. Множењем саобраћајних средстава српске су земље бивале све ближе једна другој, те је и књижевни саобраћај међу њима јачао, чиме се помогло и јачању српске књижевности. Али све већа распрострањеност школа и школовања у нашем народу највише је помогла, да нам народна књижевност изиђе из примитивнога стања. Рађено је и на организовању родољубиве књижевне помоћи, ради обезбеђења сталних књижевних средишта, која би радила са извесним планом; јавиле су се и издавачке књижарнице, и тако су постале у нас нове књижевне прилике, те се и ширење књиге морало друкчије удесити.

Трећи је одељак посвећен српској читалачкој публици. У старо доба у нас читалачка и књижевна публика није ван духовничкога реда допирала далеко; у градовима је њен круг представљало свештенство с нешто одабранијих грађана или властеле, а у селима је она била сведена готово искључиво на месно свештенство. Књижнице нити су биле многобројне нити честе; књига је у опште била ретка, а и оно мало књига, што се где што и могло наћи, биле су махом богословске садржине. То је тако било све до онога преокрета у нашој књижевности, кад се просветно-књижевна средишта почињу стварати и ван цркве, у самоме народу. Тада се, као и правац просвете, мења и тип читалачке публике у нас. У први мах читалачка је публика била ограничена на образованије градско становништво. Тек са ширењем школовања у масу народну почиње српска читалачка публика губити свој дотадашњи у неку руку аристократски карактер и множити се све више, захвативши сва она места, у којима је школа била почела ширити свој благотворни утицај, улазећи тако све дубље у све редове народа. Упоредо са овим увећавањем читалачке публике уочавају се и разлике између појединих редова читалачких. Читалачка публика се почиње разликовати по бистрини, даровитости и интелектуалној снази својих чланова, а и по школовању и спреми њиховој.

У четвртоме су одељку разматрања о првим издавачима у нас, а упоредо с тим и о опште-народном укусу у књижевности. У први мах је српска књига била готово искључиво везана за пренумерацију и поједине меценате. Касније, са ширењем писмености у све шире слојеве народне и множењем читалачке публике, и у нас књига постаје предметом трговине; јављају се књижевни издавачи, који толико не рачунају на пренумерацију, већ штампају књиге, које ће се обичном куповином растурити. Разумљиво је, да су издавачи издавали поглавито такве књиге, за

које су у напред веровали, да ће их читаоци, са садржине им, радо тражити и куповати. Како је тада онај виши просвећенији ред у нас био још толико малобројан, да књижевни издавачи нису могли за своја издања ослањати се једино на њ, они су морали својим књигама тражити купце у нижим народним слојевима, те су своја издања тако и подешавали, како би она својом садржином одговарала укусу шире читалачке публике, и тако им обезбедила прођу. Према томе од великога је интереса, а за боље познавање ондашњег просветнога стања у нас и од велике је користи, из ближе видети, како је ишао овај други начин растурања књига, без пренумерације, и прегледати спискове издања наших првих књижевних издавача, јер се по тим њиховим издањима може видети укус већег дела ондашње српске читалачке публике.

Први књижевни издавач у нас био је Стефан Новаковић, који је још крајем прошлога столећа имао своју (српску) штампарију у Бечу. Готово једновремено с њим јавља се као издавач и Д. Каулиција, књиџар и књиговезац ново-садски, па онда редом: Гаврило Ковачевић, књиџар и књиговезац у Земуну; Јован Јанковић у Новоме Саду; Глиша Возаревић, Стефан Лазаревић и Никшић у Београду. Као што мало час поменусмо, издавачи су морали водити рачуна о укусу нижих слојева народних, и ми, ако хоћемо да видимо какав је тај укус био, ваља само да пажљивије проотримо библиографске спискове тих издања. По њима видимо, да је српска читалачка публика тражила, у почетку овога столећа, „лако забавне ствари о предметима библијским, о добро познатим догађајима народне историје и о књижевним саставима, у смислу средње-вековне апокрифске забаве, правца мистичног, романтичног и сентименталног, стила лаког али не простог него ишараног шаренилом старог књижевног језика“.

Међутим ни сами књижевни издавачи нису у спремању својих издања сви једнако поступали: једни су неговали само просто-народну књижевност, јер се на њој могло најлакше добити, док други, и сами ослањајући се поглавито на ову књижевну врсту, као најплоднију и за издавача најзахвалнију због добре прође, нису заборављали својих дужности ни према осталој књижевности, те у списку њихових издања налазимо и по коју књигу, која својом садржином знатно одступа од ондашњег донекле већ утврђенога укуса читалачке публике. Само су ови случајеви били доста ретки. Издавање књига поде критичнијег избора није се могло утврдити, већ су ове и даље морале рачунати на меценатства и пренумерацију. Само просто-народна књижевност могла је у напред рачунати на читаоце, а за остале књиге морало се, па мора се чак и данас, претплатом обезбедити читаца у напред.

Већ самим тим, што су скупљачи претплате били махом из виших редова народних и кретали се у њима, ретко је нуђена боља књига и нижим слојевима народним. Тако се, мало по мало, пренумерација све

више ограничавала на највише редове. Међутим и нижи редови су осећали потребу књиге, те су у брзо и добили своје набављаче у књижарима ходаоцима. Ови су набављачи само претеча будућих растуривача српске књиге, кад у нас настану боље књижевне и књижарске прилике; они су, за нас и наше прилике, сасвим засебан и карактеристичан тип, те им је и посвећен читав пети одељак књиге, коју приказујемо. Писац помиње познатије наше књижаре ходаоце, који су у исти мах били и књижевни издавачи и растуривачи књига. Знајући добро укусу своје читалачке публике, по ономе што она тражи и за што најчешће заштиткује, они су удешавали своја издања, и онда су ишли од места до места, нудећи своју робу. Нема сумње, да је овај начин растурања књига према нашим приликама био врло подесан. И свака друга роба боље прође, кад се не чека купац, већ му се однесе и лепо понуди. За књигу ово још више вреди, јер се она и сада још у нас сматра готово као неки луксуз, те јој треба тражити купце и нудити је, па да се у довољноме броју растури. Како је књижарска радња у нас, нарочито даље од најјачих наших књижевних средишта, сасвим неуређена, овај начин растурања готово је и једини, да књига може продрети дубље у масу народну. Штета је само, што је готово у свима књигама, које су по народу растурали ходаоци, књижевна страна сасвим занемаривана, те од њихова рада нема оне користи за нашу књижевност, које би било, да они нису били и иницијатори у спремању издања за народ, већ само растуривачи за народ нарочито, марљиво и смишљено спремљених издања.

При свему ономе, што знамо о растурању српске књиге у народ у првим десетинама овога века, па и касније, могло би се очекивати, да сваком годином у напред то растурање буде све систематскије и све уређеније, упоредо с јачањем наше књижевности и умножавањем читалаца. Али, на жалост, није тако. И ако се за непун век у српскоме народу број читалаца у најмању руку устостручио, средства за растурање српске књиге нису јачала сразмерно савременим приликама и потребама, и према данашњим потребама она су тако недовољна, да се српске књиге и данас још исто тако слабо растурају, као и пре сто година, па сразмерно још и горе. Томе има доста узрока, и они су у исти мах и препрека сталноме и правилноме јачању и развијању књижевности наше. Зато је и потребно бар главније од тих узрока уочити, те их, ако је могуће, отклонити. Најјача су сметња растурању српске књиге раскомаданост српскога народа, и стварање засебних просветно-књижевних центара у разним крајевима српским. Уз то још долази и оскудица посредника у растурању српске књиге. Стари начин растурања, пренумерација, готово је сасвим изобичајен, а на његово место, у замену, није готово ништа ново организовано. Књижарска радња је неуређена, те нема ни помена о правилноме и једнакоме растурању српске књиге у свима српским крајевима. О свему овоме говори се о шестоме одељку Новаковићеве књиге.

У томе одељку су приказани и огледи, који су у Србији чињени, е би се књижевна трговина уредила.

Последњи, седми одељак је најважнији. У досадашњим одељцима је изношено оно што је било, и што треба да послужи као искуство, које је, укупно узевши, српску књигу врло скупо стало. У седмоме одељку се казује, шта ваља радити, па да бар у будуће растурање српске књиге буде боље организовано, чиме би се убрзало потпуно духовно уједињење нашега народа, јер је књижевност најмоћније и најсилније средство за то уједињење. Шта, дакле, треба радити, па да књижевност и народни књижевни језик, са свима знамењима уједињене народности српске, једанпут онако прожму духове и онако дођу до сваке куће, као што је то учинила хришћанска вера? Ваља уредити књижевну трговину и пустити књигу, као најмоћније и најпоуздавије средство за духовно уједињење, да у што већем броју уђе у масу народну. Али право књижевне трговине не може бити, док се не створи права читалачка публика, које у нас још нема. Ваља, дакле, радити, па стварању једнога и другог. Како? И на то питање налазимо одговор у овоме одељку. Оснивањем Српске Књижевне Задруге већ је учињен један успешан оглед: да се прикупе растурене силе; састави у једно рад различитих времена и различитих крајева; да се књигом ослабе политичке преграде, које сметају јединству рада на просветно-књижевном пољу српском; да се свуда сазна и позна што је српско. Задруга је већ почела вршити свој многоструки благотворни утицај, и њен се утицај већ у велико осећа нарочито на стварању читалачке публике у нас. Али Задруга не може све, што ваља урадити на организацији растурања српске књиге и стварању читалачке публике. Задруга почива на доброј вољи, својих родољубивих повереника, а ревност и добра воља, и с најбољом организацијом, не допире свуда. Потребно је много којешта друго, па „да жилнице књижевне организације допру до крајњих места, да не изоставе ни најпоследњег читаоца у којег се може наћи интереса за српску књигу“. Растурање српске књиге не треба да буде ни с каквом наетом, нити тога растурања ради треба да се ко отрже од свога посла. Књига треба да дође на домак свакоме, да му је није тешко набавити. Треба, дакле, удесити читав систем распродаје књига, свакоме приступачан и општи, који неће бити ни мало везан за личне обавезе или лична расположења, него ће бити основан на потпуно слободном избору и саобраћају међу писцима и публиком. А ово се може постићи, по мишљењу Новаковићеву, уређењем Главне Књижаве, која би писцима обезбеђивала онај правични део зараде, који им од њихова труда и од књижевнога рада припада, а која би радила на томе, да српску књигу што већма рашири. Да би се ова Главна Књижава могла одржати и напредовати, не сме бити везана за личност, већ организована на основи потрошачких задруга, где би се чиста добит непрестано капиталисала, у корист књижев-

www.istorija.rs Новаковић нарочито не обележава „средиште или дружину у Српству, која би се, по природном своме положају, могла ставити овоме предузећу на чело“, већ оставља да се ова дружина сама „истакне општом жељом и једнакошћу осећања која ће се извесно јавити у овој све-српској ствари“.

На крају је књиге и прилог, у коме је преглед претплатника у различитим делима српским, као потврда разним тврдњама, истакнутим у овој књизи.

Ова књига заслужује особиту пажњу, и управа Српске Књижевне Задруге само је извршила једну од најпречих дужности својих, издавши је. То само замерамо, што је књизи стављена онако велика цена, те се тога ради неће растурити у великоме броју примерака међу наставницима нашим, и народних и средњих школа, а њих је баш, као најодушевљеније растуриваче српске књиге, ваљало у првоме реду садржина њена да заинтересује.

Дач.

Х Р О Н И К А

СРПСКО ГЕОЛОШКО ДРУШТВО

LXXIV збор (10. децембра 1899. год.)

1. Разгледане су нове књиге, које су поклонили друштву *Ј. М. Жујовић* (*Геолошко развиће животиња*, књ. III, од Годрија) и *С. Урошевски* (*Цер, петрографска студија*).

2. Прочитана су два дописа *Ј. М. Жујовића* из Париза. У првome извештава друштво о садашњем раду париских стручњака на геолошкој групи наука. „У вишим школама умножена су предавања. Париз је можда једино место у свету, у којем се наше науке факултетски предају на шест места, а могу се слободно учити на пет. Центар је универзитетске наставе у Сорбони. Ту су предавања из Минералогije, Геологије, Физичке Географије, Палеонтологије и Петрографије. Сем ових пет врста предавања има и „слободних курсова“, тако н. пр. познати испитивач пећина *Martel* држи сада специјалан курс о пећинама и подземној хидрографији. У Рударској Школи имају катедре за Минералогiju, Геологију и Палеонтологију. Ово су једина јавна предавања у овој школи, и виша су но што захтева њена потреба. Да су „високонаучна“ јамче имена професора *Термија*, *Бертрана* и *Дувила*; први се рачуна за најбољег професора природних наука у Паризу, ривалише, дакле, *Лаварану*, који је познат као најбољи говорник. *Лаваран* се ове године вратио на Геологију, пошто је неколико година предавао само Физичку Географију; латио се сада тешког посла, да за годину дана обухвати целу Геологију. Штета је, што се у Католички Институт, у којем он предаје, нерадо иде. У Француском Колеџу претреса *Фуке* ове године Резенбушеве *Elemente der Gesteinslehre*. То је *Розенбуша* веома обрадовало, а још ће га више обрадовати кад дозна, да је с *Цигелом* изабран за члана француске Академије Наука. У Музеју за Јестаственицу треба да се предаје и Минералогија и Геологија и Палеонтологија, и предају се, али сувише журно, јер су

Годри, *Меније* и *Лакроа* сувише заузети око кореспонденције и припреме за идући интернационални геолошки конгрес. Сада је Петрографија и овде заступљена засебним курсом: Французи су канда приметили, како су за другима заостали и у овој науци, коју су сами основали, па се журе. — У Минералогском Друштву не журе се са стручним расправама. Две су седнице прошле без ичега на дневном раду. Оба пута друштво је занимао *Вирубов* причањем, како се довија да дозна, да ли специфичка тежина зависи од хемијскога или од физичкога молекула. Јуче се тим поводом водио и разговор, да ли природна боја зависи од атома или од молекула. — У Геолошком Друштву поднето је више радова, али ја нисам прибележио ни један за који бих мислио, да ће интересовати наше Друштво. Чланови су се нарочито занимали приказивањем својих радова, које су штампали ван друштва. Интересна је брошура Бертранова о Панамском Земљоузу и о вулканским појавама у Централној Америци: предскажује се вулканска катастрофа на пројектованоме каналу. Мене је интересовала и Хогова критика оног Шартовог списка о „Егзотичним областима у Швајцарским Алпима“, којом се показује, да су Шартови закључци неосновани. — У првој новембарској седници Академије Наука прочитао је *Лашаран* извештај *Матеушија* о садашњим вулканским појавима на Везуву, Етни, Вулкану, Стромболу и Санторину; не изгледа да су баш мирни. У другој седници *Фуке* је приказао Валеранову белешку о постанку симетрије и полиморфизма; није све јасно. У трећој седници не беше између два туцета разних комуникација ни једне из наших наука. У четвртој седници поднета је белешка *Е. Мартона* „О глечарској периоди у јужним Карпатима“. Аутор тврди, да се на Парингу све високе долине завршују цирковима, који су у сваком погледу слични с цирковима садашњих глечера у Алпима и Пиринејима, и с цирковима у Алпима, Пиринејима, Јури, Ризенгебиргу и Татри, за које је доказано да су имали глечера. Најкарактеристичнији цркви — седам на броју — леже на северној страни. На висини од 1700 м. нашао је Мартон „мутоноване стене“. Греботине су ретке. Морена нема; оно што се за морене сматрало, проста је плазина. Има знакова да су биле бар две глечерске периоде, а на северној можда и три. Исте је појаве проматрао Мартон и на Фогарашкој маси (Негој, Палтину, Биба, Капра, Рјошу). — У другоме допису подноси реферат о делу Contribution à l'étude géologique de la Dobrogea, terrains recondaires, од *В. Анастасија*. У овој докторској тези изложио је аутор своја проматрања мезозојских терена у Добручи, упоређујући их с формацијама у румунским Карпатима. При крају примарне ере Добруча је била један плато архајских и палеозојских стена, које су јако поремећене и затрвене. Архајске су стене гнајси, гранити и порфири. У Сидур су увршћени зелени шкриљци, чије се поворке протежу од Дунава долином Печењаге до рта Мидије на Црном Мору. У Карбон се рачунају црни шкриљци дуж мачинскога кристаластог

гребена, кроз које су пробили гранити, порфири и дијабази. За Мачинска Брда *Сис* је рекао да се вежу за Кавказ, да су им формације алпијске, а да су се издигла пре горње Јуре. То је прва земља у Добручи, преко које је наишло алпијско тријаско море и оставило прве мезозојске слојеве, који се од алпијскога Тријаса разликују великим развићем *ладинског* ката с цефалоподима, а врло slabим *карничким* катом. За време доње Јуре овај је крај био на суву. За време средње Јуре тонули су му поједини делови под море. *Бајонски* и *батски* слојеви нађени су код Енисале и Карцелара (*Terebratula ovoides*, *Terebratula globata*). За време горње Јуре десила се велика трансгресија као и у великом делу Европе. Талози из тога доба (келовејски, оксфордски, рорашки и секвански) остали су у хоризонталноме положају, што сведочи да после тога није било знатнијих покрета, мањ омање трансгресије горње Креде и сарматског ката. Слојеви горње Јуре у Добручи спадају у катове старије од портландског; њих нема у румунским Карпатима, док у Добручи нема Титона и Беријаса као у Карпатима. Кретацејски терен захвата велике просторије, нарочито у средини, око реке Славе и Бабадага; слојеви су му хоризонтални, спрам подине дискордантни. Неоком је дуж Дунава, од Расове до Чернаводе; богат је медитеранским фосилима, без цефалопода. Преко њега леже кречњаци с рудистама (?), који представљају Ургон. Анта има код Марцине Воде с остреама, белемнитима и пликатулама. Слојеви доње Креде сталожени су у мору медитеранскога карактера, а горње Креде у мору, које је имало везе с бореалним, што покриваше северну Европу. Нађени су представници катова ценоманског, туронског и сенонског; у овом последњем има беле креде с бакулитима. Добруча се веже за северну подгорину источног Балкана, која је такође остала непоремећена од мезозојске периоде“.

3. *Свет Радовановић* излаже предлог француских петрографа за реформу номенклатуре и деобе еруптивних стена. На интернационалном геолошком конгресу 1897. год. у Петрограду истакнута је потреба, да се упрости петрографска номенклатура и да се тачније, но што је до сад рађено, дефинишу главни типови стена. У овом смислу израдили су француски петрографи предлог: да се основна класификација еруптивних стена изврши само према минералошком саставу и структури. С тога одбацују сва имена, која су постављена једино на основи хемијске анализе или појаве стена у теренима. Структуру деле на четири врсте: а) *гранитска* (холокрсталаста, без прекида у кристализацији), б) *микрo-гранитска* (холокрсталаста, с прекидом у кристализацији), в.) *микрoлитска* (с прекидом у кристализацији, последњи део магме развијен у облику микrolита и с више или мање стакластих остатака), г.) *обфитска* (холокрсталаста, плагиокласи развијени у спљoштеним и издуженим кристалићима, који обухватају крупне кристале од широксена или амфибола).

На основи ова четири главна типа структуре и према главним минералним састојцима да се поделе еруптивне стене овако:

I еруптивне стене с фелдспатима

1. фелдспатима а без фелдспатоида

а). фелдспати алкални и уз њих кварц

α. структура гранитска: *гранит*

β. структура микрогранитска: *микрогранит*

γ. структура микролитска: *риолит*

б). фелдспати алкални, кварца нема

α. структура гранитска: *сијенит*

β. структура микрогранитска: *микрогранит*

γ. структура микролитска: *трахит*

в). калцијум-натријумови фелдспати

α. структура гранитска: *плагнокласит* (поглавито од плагнокласа), *диорит*, *габро*, *норит* (од фелдспата и ромбичног пироксена), *троктолит* (од фелдспата и оливина).

β. структура микрогранитска: *микродиорит*, *микрогобро*, *микронорит*

γ. структура фитска: *долерит* (досадашњи дијабаз)

δ. структура микролитска: *дацит*, *андезит*, *базалтит* (досадашњи лабрадорит), *базалт* (базалтит с оливином).

2. с фелдспатима и фелдспатиодима

а). фелдспати алкални

α. структура гранитска: *нефелински*, *леуцитски* и *содалитски сијенит*

β. структура микрогранитска: *нефелински*, *леуцитски* и *содалитски микросијенит*

γ. структура микролитска: *фономит*, *леукофонолит*.

б). фелдспати калцијум-натријумови

α. структура гранитска: *нефелински габро*

β. структура микрозрнаста: *нефелински микрогобро*

γ. структура микролитска: *тефрит*, *леуко-тефрит*.

II еруптивне стене с фелдспатоидима а без фелдспата

1. с нефелином

α. структура зрнаста: *ијолит* (од нефелина и пироксена).

β. структура микролитска: *нефелинит*.

2. с леуцитом

α. структура зрнаста: *мисурит* (од леуцита и пироксена).

β. структура микролитска.

3. с мелилитом

α. структура микролитска: *мелилитит*.

4. с

α. структура микролитска: *аугитит*, *лимбургитит*.

III. еруптивне стене без белих елемената

а. структура зрнаста: *перидотит*, *ширесонолит*, *хорнблендит*.

б. структура офитска: *шикрит*.

Одмах се види да је ово у основи иста стара француска класификација еруптивних стена, само у нечем измењена. Истина је, да је она „сасвим независна од сваких теоријских нагађања“ и да се „лако изводи из самих петрографских факата“, али баш с тога и има само практичан, а не какав дубљи научни значај. Зато је интернационална комисија за номенклатуру стена, која је јесенас била у Паризу, није ни усвојила, одлучивши, да се карактеристика стена мора оснивати не само на минералшким и структурним, него и на хемијским и геолошким приликама (види записник LXXIII збора, тач. 6).

4. *С. Урошевић* саопштава главне резултате својих летошњих екскурзија по Борањи. Ово је громада од *амфиболског гранита*, око које се налазе слојеви *аргилошиста*, местимице с интеркалацијама *мрамора*. Изложивши међе гранитској громади, прелази затим на интересне појаве *контактног метаморфизма*, и, како ове нису на свима местима подједнаке, разматра их посебице. Кошутња Стопа је са с. и з. стране донекле од гранита, а за тим до врха настају чисти кварцити мрке боје, па на самом врху плаветникасте, зеленкасте и зелене стене. Исте овакве стене налазе се и на прелазу од Кошутње Стопе к Јагодњи. Источна је страна Кошутње Стопе од мрких и сивих стена у неколико слојевите структуре, које ће по свој прилици бити *биотит корнити*. Више потока Тумуране, где ове стене престају, налази се слој *мрамора*, а у потоку су слојеви *лепог бобичавог аргилошиста*, непромењене шкриљасте масе. Ови се шкриљци донекле смењују са слојевима *мрамора*, прелазећи поступно први у нормалне *аргилошисте* други у сиве *кречњаке*. — Вуколовачка Коса почиње од виса Љубинковца, који је од гранита. У подножју његову, у непосредном додиру с гранитом, настају шкриљци налик на *збивене дебелочласте филите*, у којима се налазе и потпуно компактне зеленкасте стене *корнитског изгледа*. За овом зоном настаје друга од *збивених или плочастих бобичавих шкриљаца* с промењеном шкриљастом масом, па онда трећа зона од *икрастих* (или андалузитским иглицама испуњених) *црних шкриљаца*, у којима су чести слојеви *ругастиог мрамора*. Последња зона метаморфних шкриљаца прелази поступно у нормалне *аргилошисте*, преко којих на узвишцима леже сиви *кречњаци*. — Средња Коса има на изласку из гранитског масива танак слој *рожнаца* (корнита?), затим јако *кристаласте шкриљце*, најпре *без бобича*, па онда с *расипнутим бобичама*, и најзад долази трећа зона од *бобичавих шкриљаца*, прво с непромењеном, после с промењеном шкриљастом масом, после којих настају нормални *аргилошисти*. — Недалеко од става Црног и Малог Радаља и реке Рамнаје престаје борањски гранит, а настају шкриљасте стене и *кречњаци*. Овде је најјаснији контактни метаморфизам у Борањи: најпре

видимо како је гранит скроз прожео шкриљац сиве боје, врло ситних састојака и налик на микашист; после овог долазе *мрки шкриљци*, опет као микашисти; затим дебела жица *гранита*, па слојеви јако *кристало-стог шкриљца* с приткицама андалузита, слојеви врло чврсте *кварцитне стене*, *фине слојевите структуре*, *шкриљци* црне боје, с доста нејасним бобипама, *пегави* и нешто мало убрани *шкриљци* и најзад нормални аргилошист, преко кога долазе кречњаци. — Борањском Реком донекле траје гранит, па затим настају *биотит-корнети*, који су у почетку разривени дебелим жицама гранита и у којима идући ниже низ реку има слојева *мрамора*. После затворено-мрких *биотит-корнети*, међу којима има и *правих ројнаца*, настаје зеленкаста стена исто тако корнитског изгледа, па најзад слојеви нормалног аргилошиста, који се донекле смењују с кречњацима, док ови у селу Трешњици потпуно не обладају тереном. — Са с. и си. стране гранит се само донекле пење на Чавчиће, а затим настају дебеле мазе *биотит-корнети*, у којима се виде и слојеви *мрамора* или *покашито* и кречњака. Најзад у В. и М. Реци и на Опецима виде се само масе *микрoгранули*та, поглавито излученог у дебеле плоче. — Борања је, дакле, поглавито састављена од амфиболског гранита, који је, долазећи у додир са суседним шкриљцима, изазвао интензивне метаморфне појаве, али на разним тачкама периферије неједнаке. Услед овога промењени шкриљци личе на филите или микашисте, али *нису исконског порекла*, него су *метаморфни аргилошисти* с интеркалацијама кречњака, који су у контактном појасу претворени у *мраморе*.

LXXV збор (1. јануара 1900. год.)

1. Приказиване су нове књиге, које су стигле у размену за наше Геолошке Анале: Архив Јурјевског Природњачког Друштва, Гласник Хрватског Наравословног Друштва и Билетен Геолошког Комитета за Финску.

2. Разгледане су фосилсане шишарке из Кремана, које је привремено уступило Вел. Школи на проучавање шумарско одељење министарства за народну привреду.

3. *С. Урошевић* показује неколико минерала из Србије и Македоније и једну збирку из Норвешке, састављену махом од врло ретких минерала. Из Србије су: крупан кристал *турмалина* из околине Враћа, један минерал врло сличан *целсониту* из рудника Селанца и *сколецит*, који је затечен у минералској збирци под именом „натролита“. Из Македоније: *азбест* и *амијант* из Зентинлика и *реалгар* из села Рождена. Норвешка је збирка била састављена од ових минерала: *зомилита*, *колумбита*, *гадолинита*, *астрофилита*, *монацита*, *ксенотима*, *торита*, *сшнита*, *бергерита*, *настурана*, *фенакита*, *илменита* и *титанита*.

4. Прочитано је писмо проф. *Симе Тројановића* из Минхена, којим јавља, да је између послатих му костију из предисторијскога селишта Горунове Падине код Алексинца могао издвојити и одредити више костију од *говцета* (горњу вилицу, пет кутњака, две плећке, цеваницу и комад метатарса), *бивола* (пет кутњака), *овце* (један приљен и две бутне кости), *јелена* (два млада рошчића и један кутњак), *зеца* (једна коштица од метатарса) и *свиње* (готово од свију телесних делова, сем тога једна горња и једна доња вилица са зубима, једна бутњача и плећка). Највише костију има од свиња, и интересно је да су те свиње по свој прилици биле питоме и врло крупне.

5. *П. С. Павловић* саопштава, да је из слојева песка код бадњевских пивница близу Неготина прошлога лета сакупио и одредио више фосила, који несумњиво утврђују *меотску етажу*. Фосили су ови: *Congerina subcarinata Desh.*, *Congerina Tournouëri Andr.*, *Congerina novorossica Sinc.*, *Hydrobia panticaepa Andr.*, *Hydrobia trochus Andr.*, *Hydrobia laminatocarinata Andr.*, *Pyrgula Sincovi Andr.*, *Sandria atava Andr.*, *Valvota variabilis Fuchs*, *Neritodonta cf. simulans Andr.*, рибљи *отолури*, штинаљке од *ракова* и неколико *бризоја*. Сем одређених врста *Павловић* је овом приликом поставио и три нове врсте: *Pyrgula Radovanovići*, *P. Rašcovići* и *P. Andrusovi*, чије дијагнозе затим подробно излаже.

Овим поводом изјављује *Св. Радовановић*, како му је мило, што се овим радом *Павловићевим* несумњиво потврђује његов ранији закључак, основан поглавито на тектоници северноисточне Србије: да у околини Неготина мора бити развијена меотска етажа. Занста, она не само да долази дискордантно преко сарматских слојева, него се, као што сада видимо, јасно разазнаје и по овој интересној фауни.

За овим *П. С. Павловић* напомиње, како поред братујевачке горњо-сарматске (нубекуларијске) фауне наведена меотска фауна још боље показује, да се млађи Неоген северноисточне Србије јасно разликује од Неогена остале Србије својим многим чисто руским фаунистичким елементима. Планински венци источне Србије растављају српски Неоген на два разна типа.

6. *П. С. Павловић* саопштава, да је у друштву с *Петром Илџем*, професором из Алексинца, запазио на Рујевици један мали изданак кретацејског кречњака, који до сад није био познат, него се држало да је Рујевица чисто од кристалстих шкриљаца.

Св. Р.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

СРПСКО ХЕМИЈСКО ДРУШТВО

Седамнаести састанак, 15. марта 1899. год.

Прочитан је и примљен записник XVI састанка.

Др. М. Т. Лeko са захвалношћу саопштава, да је у знак пошто-вања према сени уваженога хемичара професора *Виктора Мајера* примио прилоге од:

Г. С. М. Лозанића	20	дин. у злату или	марака	16·10
„ Др. Добр. К. Милојковића	10	„ „ сребру „ „	„	7·33
„ Др. Марка Николића	10	„ „ „ „ „ „	„	7·33
„ Јов. Вшетечког	10	„ „ „ „ „ „	„	7·33
„ Бор. В. Тодоровића	5	„ „ „ „ „ „	„	3·67
„ Др. А. Зеге	5	„ „ „ „ „ „	„	3·67
„ Др. М. Јовичића	5	„ „ „ „ „ „	„	3·67
„ Др. Ј. Садомског	5	„ „ „ „ „ „	„	3·66
„ Рад. С. Мајсторовића	5	„ „ „ „ „ „	„	3·67
„ Милана Ј. Бајића	5	„ „ „ „ „ „	„	3·67
„ Др. Марка Т. Лека	27	„ „ „ „ „ „	„	20·00
Свега динара 107·30				марака 80·10

Добивени прилози послати су г. А. Родријану у Хајделберг, од кога је приспео и одговор, да је послате прилоге са захвалношћу примио.

1. *Милан Ј. Бајић* реферирше о анализама *меда и воска*, које је извршио у пољопривредној хемијској и огледној станици у Београду. У почетку је г. Бајић изложио како челе праве мед и восак, а за тим и анализе 10 воскова и 6 медава. У воску је одређивао: специфичну тежину, тачку топљења, кисели број, етарски број, салунофикациони број (*Verseifungszahl*) и јодни број. У меду је одређивао: гуму, спец. тежину, воду, суву материју, инвертни шећер, тршчани шећер, мрављу киселину, азотне материје, нерастворно у води и пепео.

2. *Милан Ј. Бајић* реферирше о анализама *шире из грозђа*. Ана-лисао је 9 шира: из грозђа пловдине из Смедерева, пловдине из Ниша, смедеревке из Ниша, прокушца из Ниша, динке из Лесковца, грашевине (белине) из Лесковца, прокушца из Лесковца, смедеревке из Смедерева и отела из Ниша. У шири је одређивао: спец. тежину, шећер, киселину, пепео, алкалнитет пенела, фосфорну киселину и калијум тартарат. Прошлогодишња берба квалитативно је била доста рђава. По количини шећера најбогатије грозђе — отело из Ниша — имало је тек 17·96% шећера.

3. *Радомир С. Мајсторовић* реферирше о анализи вина од шљива, коју је извршио у држ. хем. лабораторији. Вино је добио од г. Којино-

вића из Н. Сада, који га и прави. Вино је отворено црвене боје, укус опомиње доста на малагу и куване шљиве. По свом саставу јако се приближује винима од воћа (малине, рибизле и т. д.). Однос алкохола према глицерину у овом вину не одговара односу ових у обичним винима. Према овом изгледа да је ово вино појачавано додатком алкохола. Да би се утврдио однос појединих саставака и у природном вину од шљива, референт је предузео да сам направи вино од шљива и да га испита.

4. *Др. Марко Т. Лeko* описује разне *методе*, које служе за *разоравање органских материја* у хемијско-судском испитивању дробова и других сличних објеката на минералне отрове. Указује на добре стране и мане тих метода, описује методу, којом се он редовно служи, која се оснива на употреби калијум-хлората и хлороводоничне киселине, и која се по његову мишљењу може најбоље употребити за растварање органских материја. Кад се са калијум-хлоратом и хлороводоничном киселином, на обичан начин, загревањем органске материје разоравају, знатна количина хлора неупотребљена оде и поред тога, ма да се том приликом и већа количина калијум-хлората мора употребити, ипак разоравање није тако потпуно као кад *на обичној температури* хлоровод. киселина и калијум хлорат 24 часа а и дуже, према приликама, на органске материје дејствују. У извесним приликама може се у почетку подстаћи процес развијања хлора загревањем на воденој пари и онда оставити, чим почне развијање хлора, да се даље на обичној температури хлор развија и органске материје разорава. Ово разоравање најбоље је вршити у Колбену и за тим ради ослобођавања течности од слободног хлора и ради ситњења и растрошавања евентуалних громуњица мешањем, изручити течност у порцуланску шољу и загревати на воденој пари, док течност не почне добивати затворенију боју, боју белог вина.

5. *Др. М. Т. Лeko* говори о разним методама за *доказивање живе* у случајима тровања. За доказивање незнатне количине живе налази, да је најбоље а и најпростије послужити се *електролитичном методом*.

Помиње случаје тровања живом приликом „међања на кад“. У тим случајима је од значаја доказати, да ли у организму има и најмањих трагова живе, а такви случајеви у нас нису ретки и може се десити, да се жива, ма да је има, другим методама и не примети. За то препоручује, да се у таквим случајима а и иначе по потреби не пропусти испитивање објеката на живу и електролитичним путем. Наводи о томе један еклатантан пример из најновијег доба у лабораторијској пракси, који му је и дао повода за ово саопштење.

6. *Др. М. Т. Лeko* експерименталним путем показује једну просту методу за доказивање перезина у воску, која се оснива на сапонификацији воска алкохолним калијум-хидратом, и мерење одвојеног перезина *или по запремини или по тежини*.

Осамнаести састанак, 15. априла 1899. год.

1. *Др. М. Т. Лeko* показује и објашњава употребу једног новог апарата за екстраховање течности. Помоћу тога апарата, коме је дато име *универзални перфоратор од Гадамера*, могу се за екстраховање употребити како течности теже тако и оне лакше од воде. За оперисање с мањим количинама течности можда ће се овај апарат моћи корисно употребити и вредно је да се опроба.

2. *Др. Марко Николић* саопштава друштву позив председништва на IV интернационални конгрес за примењену хемију, који ће се држати у Паризу од 23. до 31. јула 1900. год.

3. *Др. А. Зега и Рад. С. Мајеторовић* саопштавају збору резултате анализа *кукурузног брашна и продукта, који се из кукурузног брашна и кукуруза граде*. Анализовали су две врсте брашна — бело и жуто, проју у плаху печену, киселу проју, проју са зељем, проју из Београда, качмак с кајмаком и постан, цицвару, куван кукуруз, кокице и проју. У свима овим предметима одређивали су: влагу, азотне материје, маст, угљене хидрате без шећера, шећер, целулозу, пепео и фосфорну киселину.

4. *Др. М. Т. Лeko* реферирше о извештају комисије, коју је немачко Хемијско Друштво у Берлину изабрало, да углави атомске тежине елемената. Том приликом присутни чланови Хем. Друштва споразумели су се, да се у будуће у лабораторским радовима служе новом таблицом атомских тежина.

5. *Др. М. Т. Лeko* реферирше о новим елементима: хелијуму, неону, аргону, метаргону, кринтону и ксенону и говори о добивању тих елемената, као и о њиховој елементарној природи с обзиром на особине и периодички систем.

Деветнаести састанак, 15. маја 1899. год.

Прочитан записник XVII састанка и одлучено је да се штампа.

1. *Др. А. Зега* реферирше о једној новој методи за *одређивање глицерина* Лаборд-а из Бордоа, која је штампана у *Annales de chimie analytique* 1899. (р. 76 и 110). Лаборд екстрахује глицерин директно са етар-алкохолом. Екстраховани глицерин разорава сумпорном киселином и мери одвојени угљеник ($C_3H_8O_3 + H_2SO_4 = SO_2 + 5H_2O + 3Cl$). Референат налази да је ова метода заплетена и операционим погрешкама изложена и с тога је не може препоручити.

3. *Др. А. Зега и Рад. С. Мајеторовић* саопштавају резултате испитивања зејтина из кукуруза. Овај су зејтин добили екстраховањем етра из кукурузног брашна. Зејтину су одређивали: специфичну тежину, хенеров број, сапонификациони број, јодни број зејтина и масних киселина, тачку мржњења зејтина и масних киселина. Приметили су, да се јодни број масних киселина разликује од бројева, које су у литератури нашли, што је долазило од дужег стајања на ваздуху или дужег сушења.

Двадесети састанак, 15. јуна 1899. год.

Прочитани су записници XVIII и XIX састанка и одлучено је да се штампају.

1. *Др. А. Зега и Рад. С. Мајсторовић* саопштавају друштву резултате, које су добили одређујући једни број масних киселина зејтина из кукуруза, маслиновог, сезамовог и котоновог уља. Нашли су, да једни број ових масних киселина опада с дужином стајањем или дужином сушењем. Тако код масних киселина зејтина из кукуруза био је једни број, одређен одмах после сушења, 118·6, после 24 часа 117·1, после 48 часова 116·5, после 72 часа 115·6, после 6 дана 110·5, после четрнаест дана 102·3. Ово опадање једног броја примећено је и код масних киселина других уља. Референти мисле, да је ово узрок разним једним бројевима једне исте масне киселине код разних аналитичара.

2. *Милан Ј. Бајић* саопштава анализе живих пескова у Србији. Испитао је 20 проба пескова и то из Костола, Пожежене, Рама, Корбова, Кусића, Кладова, Врбице, В. Градишта, Затоња и Вајуге. Извршио је механичку анализу пескова и хемијску анализу хранљивих састојака: калијума, азота, фосфорне киселине и калцијума. Песак је састављен готово из чистог песка 91—99·6% и глине 0·4—9%. Највише има песка од 0·2 до 0·5 мм. пречника. Некоји пескови садрже доста хранљивих састојака. Како су живи пескови имуни према филуксери, то их треба виновом лозом засађивати. У неким крајевима већ су подигнути виноградни. Бајић је аналисао и вина са тих пескова и од њих има по неко врло добро.

3. *Др. М. Т. Лeko* реферује о интернационалној изложби ацетиленске индустрије, која је у вези с интернационалним конгресом приређена у мају 1899. г. у Будим Пешти. У томе реферату изнео је пре свега кратку историју ацетилена, за тим значај ацетилена за осветљење и гориво, добивање калцијум-карбида, о разним системама апарата за производњу ацетилена, о манана и добрим странама појединих система уз приказивање апарата у сликама, које је Др. Лeko са изложбе донео. Даље је говорио о изложби и разним изложбеним предметима, о експлозивности и отровном дејству ацетилена, о пречишћавању ацетилена, о цени ацетиленског осветљења према цени осветљења петролеумом и електрицитетом, напоследку о одредбама, које су у разним државама издате у погледу примене ацетилена и о примени ацетиленског осветљења у нас, нарочито с обзиром на наш монопол петролеума.

4. *Др. Добр. Кнез-Милојковић* говори о једном средству за побацивање, које је као судски хемичар добио на испитивање. Ово средство има у себи: металне живе, цинобера, барута, креде и шпанских буба.

ПРЕДАВАЊА

ПРАВИЛО ТРОЈНО

(ЈЕДАН НОВ НАЧИН ПОСТАВЉАЊА СРАЗМЕРЕ)¹⁾

I

ПРИПРЕМА

А) О размери

Из досадањег ми смо видели, да се *свака количина може мерити*. Али хоћу да видим, јесте ли добро запамтили *чиме* се која мери. Може ли се, на пример, *дужина* мерити мерама за *тежину*? — А чиме може, и чиме се мери дужина? (Дужина се мери: *метром*: десиметром, сантиметром, милиметром, и декаметром, хектометром и километром).

— По томе, за *шта* су те мере? (Ове су мере за *дужину*.)

— Које су мере за *тежину*? (За тежину су: грам, декаграм, хектограм, килограм и т. д.).

— Запамтите онда овако: *дужине се мере дужинама, а тежине тежинама*. Јесте ли запамтили? Како сте запамтили?...

— Чиме се онда мере *површине*?... Које су мере за површине?...

— Чиме се мере *запремине*?... Које су мере за запремине?...

— Може ли бити обрнуто: да површине меримо запремином, а запремине мерама за површине?...

¹⁾ До сад се обично постављала сразмера код правила тројнога тако, што се прво изучавало, да сразмера има „управних“ и „преокренутих“, па се онда механички памтило: кад је сразмера „управна“, онда се чланови узимају „истим редом“ (доњи па горњи), а кад је „преокренута“, онда се узимају „обрнутим редом“ (горњи па доњи). А *зашто* је ово, *како се дошло* до овога правила, и како ће ученици ово да *разумеју*, како ће ово да им се *објасни*, о томе ни сами наставници нису водили много бриге. А ученици су просто механички *памтили* и вршили овако. — Ми овде износимо један нов, по нашем мишљењу најлакши и *најразумљивији* начин постављања сразмере, у којему нема ни трукне механизма и неразумљивости.

— Ко може све ово четворо да каже уједно? (*Дужине се мере дужинама, тежине тежинама, површине површинама а запремине запреминама*). Запишите ово!... Можете ли то да запамтите?...

— А чиме се мери *новац* и *време*? (Новац се мери новцем а време временом). Које је основна мера за новац у нас?... Које су мере за време? (Дан, недеља, месец, година; сахат, минут, секунд). Виде ли се ове мере?...

— Кажите ми сада све уједно, чиме се што мери! (*Дужине се мере дужинама, тежине тежинама, површине површинама, запремине запреминама, новац новцем, а време временом*). Запишите то!...

*

Сад ћете лако погодити и ово што иде. Знам, да ћете сви погодити: чиме ћемо да меримо **бројеве**? Можемо ли: *метром*?... Можемо ли *данима* и *сахатима*?... Можемо ли *грамовима* и *килограмом*?... А чиме можемо? (Бројевима).

— Чиме се дакле мере *бројеви*? (*Бројеви се мере бројевима*). Запишите и ово!...

Сад пазите даће.

Ви сте видели, да за сваку врсту мерења има *више мера*, већих и мањих: већих за велике количине, а мањих за мање количине. На средини је једна средња, која се зове **јединица мере**. Поређајте ми само те *јединице мѐра*! (*Метар, грам, ар, литар, динар, дан*).

Тако и за бројеве има пуно мѐра. *Сваки се број може мерити сваким другим бројем*, а основна је мера **један** или *јединица*. Које је основна мера за бројеве?... Чиме се још могу мерити бројеви?...

*

Измерите број десет бројем један! (Ученици промишљају и може бити, не умеју да изврше. Наставник им помаже). Кад какву дужину меримо метром, шта ми онда тражимо? (Тражимо, колико *метара* има у њој). Кад неку тежину меримо грамовима или килограмом, шта тада тражимо? (Тражимо колико у њој има килограма). Онда, шта тражимо овде, кад број десет меримо бројем један? (Тражимо колико јединица или колико пута по један има у броју десет). Који је онда број већи? (Већи је број десет). Који је мањи. (Мањи је један). Колико је пута број десет већи од броја један? Колико је пута број један мањи од броја десет?... Кажите ово двоје уједно!...¹⁾

Измерите сада број десет бројем два!... Шта хоћемо овде да нађемо? (Хоћемо да нађемо: колико двојака има у десет). Нађите!... Шта

¹⁾ Може се гледати и колико јединица има више или мање у једном него у другом броју, на пр. у броју 10 има 9 јединица више но у броју 1, и обрнуто; али ово није *право мерење*.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

значи то, кад број десет меримо бројем три? (Значи, да видимо колико пута по три или колико тројака има у броју десет). А са четири?... Са пет?...

У једнога сељака има сто оваца; у другога двадесет и пет. Који има више?... Колико пута има више?... Који смо број овде мерили?... Чиме?...

У једнога човека има двеста динара, у другога двадесет динара. Који има више?... Колико пута више?... Који смо број овде мерили?... А којим бројем?...

Измерите хиљаду бројем два!... Измерите је бројем двадесет!... Бројем двеста!... Којим још бројевима можемо да је измеримо? (Којим год хоћемо).

*

До сад смо мерили *већи* број *мањим* бројевима. Но може бити и обрнуто. Један човек има десет динара, а други има педесет динара. Онда онај први има пет пута мање, а други пет пута више. Или: први има само пети део или петину онога колико има други.

Број сто, на пример, можемо измерити бројем две стотине, три стотине, четири стотине, пет, шест, седам, осам, девет стотина, и хиљадом и још већим бројевима од хиљаде. И у свима овим случајевима ми ћемо тражити колико је пута број сто мањи од ових бројева или колико су пута ови бројеви већи од броја сто.

Наведите сами који пример!...

* * *

Сад пазите добро.

*Кад се овако два броја мере међу собом, онда се то зове **размера**. Шта сам казао?... Шта је то **размера**?... Запишите ово!...*

Сад пазите даље.

*Ако се **већи** број мери **мањим** бројем (нпр. **10** са **2**, **100** са **10** итд.), онда се то зове **падна** **размера**. Нека сваки смисли по једну *падну* **размеру**!... Кажи ти!... Ти!... Ти!... Како се зову те **размере**?... Зашто се тако зову?...*

*Ако је ипак онај број који се мери мањи од онога (другога), којим се мери, онда је то **размера растна**. На пример: кад се **2** мери са **10**, а **10** са **100** и т. д. Смислите и ви по коју *растну* **размеру**!... Зашто се ове **размере** зову *растне*?...*

Запишите и ово двоје! Како ћете да запишете?... Која се **размера** зове *падна*?... А која *растна*?... Можете ли ово запамтити?... Је ли Тодор запамтио (најслабији)?... Кажи, Тодоре!...

*

Сад да видите, како се *писује* **размера**. Увек се најпре напише онај број, који се мери, па се онда напише онај, којим се он мери. Који се

број пише пре?... Који после?... Између њих пак нашле се један знак, који ви већ знате. То су *две тачке*. Овако : Какав је ово знак? (Знак *дељења*). Шта нам је он значио до сад? (Значио је: да се један број *дели* оним другим). А шта ће значити овде? (Овде ће значити, да се један број *мери* другим). Па је ли ово двоје: *делити* и *мерити* различно једно од другог? (Није, то је слично). Није само слично, него је скоро *једнако*, једно исто, јер ми и кад делимо, ми тражимо *колико се пута* други број (делитељ) садржи или налази у првом броју, који се дели.

Облик размере је дакле као и дељење, овако:

$$60 : 10 \text{ и } 10 : 60 \text{ и т. д.}$$

Само се бројеви не зову *дељеник* и *делитељ*, него се зову **чланови** размере, и то **први** члан и **други** члан. Како се зову?... Које је *први* члан?... Које је *други*?... Запишите ово!... Које је *підна* размера?... А које је *растна*?...

Још нешто да запамтите.

Како се зове код дељења број, који *изиђе*, кад се деоба изврши? (Зове се *количник*). Код размере се не зове тако. Овде се он зове *другојаче*. Размера је само *обележено мерење*. А кад се оно *изврши*, онда *изиђе* број, који казује или *износи*, *излаже* однос између чланова: колико је *пута* први већи или мањи од другог. Зато су га назвали **изложитељ**, што значи: *излагач* или *показивач*. Можете ли ово запамтити?... Како се зове код размере број, који *изиђе* кад се мерење изврши?... Ти!... Ти!... Запишите ово!..

Сад да видите *какав може да буде изложитељ*.

$10 : 1 = 10$	$10 : 10 = 1$	$10 : 11 = \frac{10}{11}$
$10 : 2 = 5$		$10 : 12 = \frac{10}{12}$
$10 : 3 = 3\frac{1}{3}$		$10 : 13 = \frac{10}{13}$
$10 : 4 = 2\frac{2}{4}$		$10 : 14 = \frac{10}{14}$
$10 : 5 = 2$		$10 : 15 = \frac{10}{15}$
$10 : 6 = 1\frac{4}{6}$		$10 : 16 = \frac{10}{16}$
$10 : 7 = 1\frac{3}{7}$		$10 : 17 = \frac{10}{17}$
$10 : 8 = 1\frac{2}{8}$		$10 : 18 = \frac{10}{18}$
$10 : 9 = 1\frac{1}{9}$		$10 : 19 = \frac{10}{19}$
		$10 : 20 = \frac{10}{20}$ или $\frac{1}{2}$ и т. д.

Погледајте прво на ово у средини: где су први и други члан *једнаки*! Какав је ту изложитељ?... Кад дакле изложитељ износи равно *1*?...

Погледајте сада на први низ, лево!... Какве су размере овде?... А какав им је изложитељ? (Већи од 1). Кад је дакле изложитељ већи од 1?...

Погледајте сада десни ред! Какве су размере овде?... А колики им је изложитељ? (Мањи од 1). Кад је дакле изложитељ мањи од јединице?...

Ко уме да каже све ово троје уједно? (Изложитељ је $= 1$ кад су чланови једнаки; изложитељ је већи од 1 кад је размера падна; изложитељ је (разломак) мањи од 1 кад је размера растна). Колики је изложитељ у падне размере?... Колики је у растне?... Кажите уједно!... Запишите ово!...

б) О сразмери

У размерама 3 : 1, 6 : 2, 9 : 3, 12 : 4, 15 : 5, 18 : 6, 21 : 7, 24 : 8, 27 : 9, 30 : 10, 33 : 11, 36 : 12, 39 : 13, 42 : 14, 45 : 15 и тако даље изложитељ је свуда 3. Оваквих размера има безбројно много. Тражите размере, где је изложитељ 4!... Тражите сада размере, у којима је изложитељ 5!... Тражите с изложитељем 6!... Колико има таквих размера?... Могу ли се поређати све!... Тражите ми сада размере, у којима ће изложитељ бити $\frac{1}{2}$!... Колико има таквих размера?...

Запамтите: има безбројно много размера, које имају једнаке изложитеље. Те се размере зову **једнаке**. Које се размере зову **једнаке**?... А за које се каже да су **неједнаке**?...

Да ли запамтите, какав беше изложитељ у **падне** размере?... А какав беше изложитељ у **растне** размере?... По томе, да ли може икада која падна размера да буде равна којој растној?...

Запамтите, да **никад ниједна падна размера не може бити равна или једнака са којом растном размером**, већ само падна с падном а растна с растном.

Запишите ово!...

*

Ако се *две једнаке* размере напишу једна поред друге и између њих стави знак $=$, онда се добива нов један рачунски облик, који се зове **сразмера**. Ево, ово је *сразмера*:

$$60 : 12 = 50 : 10$$

Како се зове ово? — Шта има у сразмере? — Какве су те размере? — Зашто се зову једнаке? — Изнађи им изложитеље и увери се: јесу ли једнаке, ти Јоване! — Изнађите још коју сразмеру! (Ученици изналазе, а наставник записује на табли). Колико има оваких сразмера? (Оваких сразмера има безбројно много). Какве су размере у њима? (Ако је прва падна, онда је и друга падна; ако је прва растна, онда је и друга растна).

Сад ћемо да изучавамо *сразмеру*.

Рекосмо, да је сразмера састављена из две размере. Али ми можемо и да не гледамо на то. Можемо сразмеру да сматрамо као *једну целину*, и онда да кажемо, да *сразмера има четири члана*. Који су то? — Колико их има *споља*? — Колико *изнутра*? — Јесте ли запамтили?...

WWW.UNILIB.RS Запишите ово! (У сразмере има: два члана у прве и два у друге размере, дакле свега четири члана, који се по реду зову: *први, други, трећи и четврти*, или два спољна и два унутарња).

Сад пазите добро. Изучаваћемо сразмеру као целину за себе. Тим изучавањем видећете нешто, без чега после не бисте могли да рачунате. Ко дакле хоће, да му рачун после иде лако, нека сада пази да ово запамти.

Изиђи ти, Милане! — Иди на таблу! — Измисли и напиши ма коју сразмеру! — Је ли добра! — По чему знаш? — Напиши им изложитеље! — Сад *помножи* све чланове бројем 2! — Колики је сад први члан? — Колики је други? — Колики трећи? — А четврти? — Да ли су сад размере једнаке? — По чему знаш? — Увери се добро! — По томе, је ли се сразмера покварила? — Изиђи ти, Душане! Помножи их ти бројем 3! — Је ли се сад сразмера покварила? По чему знаш? — Увери се добро! — Помножи их бројем 4! — Да ли се сад покварила? — Помножи бројем 5! — Види опет, да се није сразмера покварила! — Помножи бројем 10! — Нађи изложитеље! — Какви су? — Какве су онда размере? — А кад су оне једнаке, како се онда зове цео ред, обе заједно? — Је ли дакле сразмера покварена? — —

Нека сваки смисли по једну сразмеру и напише је на својој хартији! — Уверите се, је ли добра? — (Марко, по чему ће сваки знати је ли му сразмера добра?...) Сад сваки нека ту своју сразмеру помножи којим год хоће бројем! (Којим ћеш ти, Перо?... А ти, Драги?... А ти, Срећко?...) Учините!... Видите сада, је ли вам се сразмера покварила? — Је ли се променила? — (Измислите још по једну! Помножите је другим неким бројем! — Уверите се, је ли добра!...)

Шта видите одавде? (Одавде видимо, да се у сваке сразмере сви чланови могу помножити једним истим бројем, па се она неће покварити или променити). Можете ли ово да запамтите? — Хајде запишите! Како ћете да запишете?... Најбоље овако: **Кад се у сразмере помноже сви чланови једним истим бројем, онда она остаје непромењена.**

Јесте ли запамтили!... Нека каже Н. О. (Најслабији)!..

Кад ово знамо, да видите шта можемо да урадимо. Може, на пример, да нам буде дана овака сразмера:

$$\frac{1}{2} : \frac{1}{4} = \frac{1}{3} : \frac{1}{6}$$

Ми овде можемо сада све чланове да помножимо *једним истим бројем*. Хоће ли сразмера да се промени или поквари?... Ево, ја ћу да их помножим са 12. Онда ће бити:

$$\frac{12}{2} : \frac{12}{4} = \frac{12}{3} : \frac{12}{6}$$

А то је равно:

$$6 : 3 = 4 : 2$$

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Какве смо бројеве имали у првој сразмери? — А какве имамо сад? — Који су zgodнији за рачунање? — Разломци могу бити и десетни. На пример:

$$0,5 : 0,25 = 2,4 : 1,2$$

Ако овде све чланове помножимо са 10, добићемо:

$$5 : 2,5 = 24 : 12$$

Ако помножимо са 100, добићемо ову сразмеру:

$$50 : 25 = 240 : 120$$

Какви су сад бројеви? — А да ли се сразмера покварила или променила? — Зашто? — По томе, кад год у сразмери имамо *разломака*, шта можемо да радимо? (Можемо да их преобрнемо у целе бројеве). Како ћемо то да урадимо?...

Запишите ово!...

*

Шта сте прошли пут научили о сразмери?... Колико има чланова? — Како се зову редом? — Како још? — Шта можемо да урадимо с члановима, па да се сразмера не промени и не поквари? — Шта онда можемо да урадимо, ако у сразмери нису цели бројеви него разломци? — Покажи то на једном примеру!...

Сад пазите даље.

Нека изиђе Милан! — Измисли једну сразмеру!... Ево, напиши ову:

$$120 : 12 = 360 : 36$$

ВИБЛИОТЕКА

Је ли добра ова сразмера? — Откуд знаш? — Увери се!... *Подели* све чланове у овој сразмери бројем 12!... Шта си добио? (Добио сам сразмеру $10 : 1 = 30 : 3$). Да ли се променила? — Шта се променило? — А шта се није променило? (Променили се само бројеви, а сразмера се није променила). Који су бројеви већи? — Који мањи? — По томе, шта је било кад смо све бројеве *поделили*? (Кад смо све бројеве у сразмере поделили, они су се смањили). За колико пута су се смањили? (За онолико колики је број којим смо делили). Како смо звали оно, кад код разломка добијемо мање бројеве а вредност остане иста? То смо звали, да се разломак „*скратио*“ или „*скраћује*“).

Тако се то зове и овде: По томе, рећи ћемо овако: *Кад се у сразмери сви чланови поделе једним истим бројем, онда се сразмера „скраћује“*. Како рекох? — Можете ли запамтити? — Запишите!...

*

До сад сте научили, да све чланове у сразмери можемо да помножимо или поделимо неким бројем, па да се сразмера не поквари, већ да остане иста. Јер, колико се пута повећа или умањи први члан, толико се пута повећа или умањи и други члан у сваке сразмери. Но да ли сте

www.dobros запамтили: *кад* чинимо једно, а *кад* друго? *Кад* множимо, а *кад* делимо све чланове? (Множимо *кад* има разломака, па хоћемо да их нестане; а делимо онда, *кад* су бројеви велики, па хоћемо да добијемо мање, да „скратимо“). *Изиђи*, *Милутине*, и покажи то на примеру!... (Други пазе и помажу). *Иди* на место!

Ако сте ово добро запамтили, онда ће вам бити веома лако да запамтите и ово што иде.

Кад је овако, да се сразмера не мења, то јест, да се изложитељи не мењају, а ми помножили сва четири члана једним истим бројем а их поделили, онда излази, да ми и не морамо сва четири да множимо или делимо, него можемо само прва два или само друга два, само прву размеру или само другу размеру. Ево овако:

Узмимо сразмеру

$$20 : 5 = 60 : 15$$

Је ли добра ова сразмера? — По чему знамо? — Који су изложитељи? — *Изиђи*, *Павле*!

а) Помножи прву размеру бројем 2 (или којим хоћеш), а друга нека остане као што је!... Види, каква је сразмера? — Је ли се променила?

б) Помножи другу, а прва нека остане иста!... Је ли се сразмера променила? — По чему знаш? —

в) Подели прву размеру бројем 5, а другу немој!... Је ли се покварила? — Откуд знаш? —

г) Подели другу бројем 3 (или 5), а прва нека остане иста!... Да ли се сразмера променила? —

Шта видите из првог примера? — Шта видите из другог примера? — Шта видите из трећег? — А шта из четвртог? — Ко би то умео *све* да каже уједно?... Можете ли да запамтите? — Како ћете да запамтите? (Запамтићемо овако: У сразмери можемо да помножимо или поделимо само једну размеру, а друга да остане непромењена, па опет сразмера да остане добра, да се не поквари и не промени). Запишите ово!...

*

Изиђи, *Бранко*! — Напиши ову сразмеру:

$$3,6 : 0,12 = 7200 : 240$$

Какви су овде бројеви у прве размере? (Разломци). Како бисмо могли да учинимо да их нестане, те да их немамо? — А морамо ли и другу да множимо? — Какви су бројеви у друге размере? (Цели и велики). Шта би смо могли ту да урадимо? — Како би смо добили мање бројеве? — Е, лепо. Најпре нађи им изложитеље, те да видимо који су и да се уверимо је ли сразмера добра!... *Изиђи* ти, *Павле*! (А ти, *Бранко*, иди!)... Којим бројем треба да помножиш прву размеру, па да нестане разломака? (Бројем 100). Учини то! — Има ли сад разломака? — Види,

да ли се сразмера покварила? — Којим бројем можеш да поделиш другу, те да добијеш мање бројеве? (Бројем 10). Учини!... Којим још? — Учини!... Којим још? — Итд.

Онда добијемо:

$$360 : 12 = 720 : 24 \text{ Или:}$$

$$360 : 12 = 360 : 12 \text{ Или:}$$

$$360 : 12 = 120 : 4 \text{ Или:}$$

$$360 : 12 = 30 : 1$$

Сад се и прва може скратити, на пример са 6, па ће бити:

$$60 : 2 = 30 : 1$$

Или са 12, па ће бити:

$$30 : 1 = 30 : 1$$

Шта видимо одавде? — Шта смо урадили с првом размером? — Зашто? — Шта с другом? — Зашто? —

Запамтите дакле: *можемо у исто време једну размеру да помножимо а другу да поделимо, па опет сразмера да остане добра, да се не поквари и не промени.* Коју ћемо да помножимо? — А коју делимо? —

*

Сад добро назите!

Изиђи, Милане! — Узми једну сразмеру, коју хоћеш!... Види, је ли добра. — Откуд знаш? — Нађи им изложитеље! — Напиши их горе, више сваке размере! — Сад нази. Подвуди први члан у прве и први члан у друге размере! — Помножи их неким бројем! — Нађи сад изложитеље! — Јесу ли исти? (Нису; они су се променили). Јесу ли већи или мањи? (Они су већи). Колико су пута већи? — Дакле и они су се увећали онолико пута, колико смо пута увећали прве чланове. А да ли се сразмера покварила? (Не). Откуд знаш? (Отуд, што су изложитељи опет једнаки). Како ћете онда да запамтите? Запамтићемо овако: *Ако се у сразмере помноже само први чланови сваке размере, онда се и изложитељи за толико пута повећају али сразмера остане добра, јер су изложитељи опет једнаки.* Запамтите ово!...

Нека изиђе Милутин! — Шта је радио Милан у овој сразмери? — Помножи ти оба друга члана, а прве немој! — Нађи сад изложитеље у тој сразмери! — А који су били? — Јесу ли, дакле, исти? (Не). Јесу ли већи или мањи? (Мањи). Колико су пута мањи? (Онолико пута колико смо пута друге увећали). Како ћемо онда да кажемо? (Казаћемо овако: *Ако се у сразмере помноже само други чланови сваке размере, онда се изложитељи смање за онолико пута, колико смо пута друге чланове увећали, а сразмера опет остане добра, јер су изложитељи једнаки.*) Запишите и ово!...

Нека изиђе Марко!... Шта је радио Милан? — Шта смо онда видели? — Шта је урадио Милутин? — Шта смо тада видели? — Реци ти, Благоје! — Јесте ли сви запамтили?...

До сад смо, дакле, *множили* прве чланове, па после друге. Хајдете сад, да их *делимо*, те да видимо шта ће да буде. Подвучи ти, Марко, прве чланове у обе размере! — Подели их којим хоћеш бројем! — Којим је zgodно?... Нађи сад изложитеље. — Јесу ли исти? — Шта је било? — Шта видиш одатле? — Кажи све! (*Кад се први чланови сваке размере у сразмери поделе неким бројем, онда се и изложитељи смање (за онолико пута колики је број којим смо их поделили) а сразмера опет остане добра*). Кажи још једном! — Кажи ти, Велимире!.... Запишите ово!...

Нека изиђе Мирко! — Ти подели *друге* чланове! Нађи изложитеље! — Јесу ли исти? — Шта је било? — Како ћете да запамтите? (Запамтићемо овако: *Ако се у сразмери поделе оба друга члана сваке размере, онда се изложитељи увећају, за онолико пута колико смо пута друге умањили, али сразмера се опет не поквари*). Запишите и ово!...

Ко уме обоје ово да каже, кад се дели?...

Ко може све четворо да каже уједно, и кад се множе и кад се деле?

Сад сваки за себе нека узме један други пример и нека огледа ово све четворо!... (Ученици раде, а наставник обилази, надгледа и упућује).

* * *

Шта је сразмера? — По томе, колико чланова има у сразмери? — Како се зову? — Шта можемо урадити са свима члановима, па да се сразмера не поквари и не промени? — Према овоме, шта радимо, кад има разломака? — А кад делимо? — Како се зове то, кад се добију мањи бројеви а сразмера остане иста? — Шта још можемо код сразмере да радимо? — Шта онда буде? — Шта још? Још?...

Шта ће пак бити ако помножимо само прве чланове, у обе размере? — Шта ће бити, ако их поделимо? — Шта ће бити, ако помножимо друге чланове? — А ако их поделимо? —

Запамтите дакле добро, да и ако се изложитељи мењају, смањују или увећавају, опет су они *једнаки* и *сразмера остане добра*.

Кад не гледамо на то, хоће ли се изложитељи променити или не, него кад гледамо само на то: хоће ли сразмера остати добра, да се она не поквари, онда можемо да кажемо овако: *да у сваке сразмере може један спољни и један унутарњи члан да се помножи или подели једним истим бројем, па сразмера да остане добра*. Пзићи, Отѓане, да огледамо! — Узми једну сразмеру! — Узми *који хоћеш* спољни и *који хоћеш* унутарњи и помножи их или их подели — које хоћеш — једним

бројем! — Је ли се покварила сразмера? — Огледај другојаче! — Како ћете, дакле, да запамтите? — Запишите ово!...

*

Сад имате да запамтите још једну веома важну особину у сразмери.

Изиђи, Павле! — Узми једну сразмеру! — Увери се, је ли добра! — Које су јој *спољни чланови*? — Које *унутарњи*? — Помножи спољне чланове међу собом! — Шта ти је изишло? Помножи унутарње! — Шта ти је изишло? — Шта видиш одатле? — (Видим, да излази један исти број). Узми коју другу сразмеру! — Помножи у ње спољне чланове! — Шта изиђе? — Помножи унутарње! — Шта изиђе? — Шта видиш одатле? — Иди на место! Узмите сви хартије и писаљке! — Нека сваки узме по једну сразмеру! — Уверите се, је ли добра! Нађите јој спољне чланове! — Помножите их! — Помножите унутарње! — Шта је изишло? — Шта видите одатле, Петре? —

Запишите овако: *у сваке сразмере производ спољних чланова једнак је или раван је производу унутарњих чланова*. Ко је запамтио?... (Питати нарочито најслабије).

Узмите још по један пример! — Помножите спољне међу собом а унутарње међу собом! — Шта сте запамтили? —

(СВРШИТЕ СЕ)

КОВЧЕЖИЋ

ПРОДУЖНЕ ШКОЛЕ

(НАСТАВАК)

Према свему овоме, што доведе рекосмо, види се, да продужне школе треба да обнављају и утврђују оно што се у основној школи учило, али не у истоветном и досадном облику, и треба да дају привредна знања према месним потребама, али те месне потребе не треба криво разумети.

Како пак да се програм удеси, па да у оба правца буде што плоднији и практичнији, то није тако лака ствар. А баш зато, што то није тако лак посао, нама се чини, да програме ових школа не треба да саставља сваки учитељ, сâм или са својим школским одбором. Колико има школских одборника, који ће овај посао разумети, који ће знати дух ових школа и моћи да даду лена и практична материјала за наставни програм? И наставници, па и надзорници треба да стану и да се добро размисле код овога посла. И не само да размисле, него и да се међу собом споразумеју. Више очију више види, и по нашем мишљењу програме за наше продужне школе не треба да кроји свака школа за себе, него треба те програме да састављају окружна или барем среска учитељска већа. На та већа треба позвати и кога грађанина и школског одборника, за кога би се држало да ће моћи савете дати у овом послу. Разуме се, да тај посао треба да руководи школ. надзорник. На таким скуповима чуће се разноврсно мишљење, па ће се онда узети које је најбоље. Ако у коме округу поједини крајеви имају неке месне разлике, те да према њима треба продужне школе подешавати, и то ће се боље удесити где је више људи; а људи из једног краја познају бар у главном прилике и потребе и оних из другог краја, јер окрузи наши нису тако велики, нити прилике у њима тако различне.

Ако би се нашло, да би оваки скупови били врло велики, те би тиме рад био отежан, онда би се то могло редуцирати. Окружни школ. одбор с надзорником могао би одабрати десетину учитеља и неколико

чланова школ. одбора и грађана, на им ставити у задатак, да саставе програм за продужне школе тога округа. И ово би готово било боље него скуп свих учитеља, јер и ако стоји то, да више очију више види, стоји опет и то, да велике гомиле често ураде мање него неколико људи.

При састављању самога програма треба нарочито имати на уму ово: Већина, ако не и сви досадањи програми били су сувише велики, па зато су дали мало резултата. Тога се треба чувати. По нашем мишљењу најлакше се можемо сачувати овако. Треба узети и забележити све што мислимо да би требало да се учи у овим школама. Сад треба израчунати колико ће часова имати школа у години једној. Те часове треба распоредити на предмете, а за тим видети може ли се свршити све оно што смо одредили. Ако не може, онда треба брисати што је мање потребно или по две три ствари спајати уједно, па прелазити краће. На тај начин не може програм бити ни велики, нити мали, него ће бити таман онолико грађе, колико се може свршити за време, које имамо на расположењу.

Што се тиче грађе коју треба узети за продужне школе, лако је рећи: треба узимати ствари практичне и потребне за живот; али није тако лако *одабрати* оно што је најпотребније и најкорисније. Један се заљуби у граматичку анализу, други држи да је словенски језик веома потребан због вере прадедовске, трећи налази да је најпотребнији символ вере и заповести, четврти општа историја и т. д. Зато би сваки при састављању програма требало готово код сваке ствари по два и три пута да се запита: је ли ово и баш овако одиста потребно овој школи, или има друго што прече, потребније и корисније?

Ми овде не можемо опширно разлагати шта би из кога предмета требало узети. Али ћемо ипак узети неке напомене о томе.

У продужној школи не могу сви предмети имати нарочите часове, јер недељно не може бити онолико часова колико има разних предмета; а међутим неким предметима треба дати по 2—3 часа недељно. Зато се морају узети само *главни предмети*, а по нашем мишљењу главни су:

у варошким школама

1. српски језик.
2. рачун с књиговодством,
3. цртање с геометријом.

у сеоским школама

1. српски језик.
2. рачун с геометријом.
3. пољопривредне науке.

Остали предмети могу добити по који општи час, када ће се једном узети предавање из једног, други пут из другог предмета; а у неколико ће се моћи ови предмети уносити у горе поменути три главна предмета. Како и на који начин се може ово изводити, о том ћемо такође овде учинити неколике напомене.

Српски језик обухвата читање и писање; али се ту могу често унети и предмети други. Не треба се само везати за читанку једну, него

треба узимати и читати књиге разне, па и ваљане чланке из појединих листова. Том приликом, поред вежбања у лепом читању, долази и објашњавање садржине, а ту већ, према садржини читаних чланака, може доћи и земљопис, и историја, и природне науке, и хришћанска наука и све.

Ми нарочито истичимо ово читање разних књига и листова. После оваког читања треба заинтересовати ђаке, да и сами читају било исту књигу или што даље, било друго или слично овом. Непрестано треба истицати то, да се читањем може много научити и сазнати, и упућивати шта се може у којим књигама наћи и прочитати. Овако читање је за продужне школе, а не оно с граматичком анализом. Јер после оваког часа читања не само да се ђаци неће заситити читањем, него ће им се тек заголицати радозналост и отворити воља за читањем. После овога само треба имати школске и сеоске књижнице, па се не треба бринути хоће ли се писменост заборавити или ће је сваки сам чувати и ширити и после школовања свога. Сем тога, оваки ђаци, доцније, кад буду грађани, сами ће стварати књижнице и читаонице и место по кафанама проводиће слободне часове своје тамо.

Енглески радник, кад у вече кући дође, обеси о клин своју прљаву радничку блузу, умије се и обуче чисто, па онда одлази у какву књижницу, читаоницу или на какво предавање јавно, које се за народ приређује. Код нас пак само је кафана место где се скупљамо да време и новац потрошимо, а ничему да се не учимо. На горе поменути начин продужна школа може много помоћи да и наш свет буде друкчији и бољи.

Што се тиче писања, ту на прво место долази вежбање да се пише правилно и читко. После долази вежбање у разним писменим саставима, који најчешће требају у животу.

Неколико пута је код нас истицана потреба *читања разних рукописа*. Одиста и ово треба унети у продужну школу, кад по несрећи има тако „красних“ рукописа, да се човек писмен мора нарочито спремати да их прочита. Треба дакле имати једну збирку рукописа разних и вежбати ђаке у читању истих. Али при овом свагда треба што јаче осуђивати ружно и нечитко писање, и што јаче истицати и хвалити писање лепо и читко. Без овога читање кривих и нечитких рукописа изгледало би као да ђаке упознајемо с нечим што је лепо. Изгледало би као да није ништа писати ружно, јер се други морају навикавати да то ипак прочитају. Крајње је време да се диже хајка на накарадне и нечитке рукописе, јер смо у аљкавости и кварењу лепог нашег писања далеко отерали.

Што се тиче вежбања у правилном говору, за продужну школу довољно је, да се увек у предавањима, разговору и писању скреће пажња ђацима на погрешке, које они чине. Исправљање погрешака на тај начин биће доста и више, него кад би се учила граматика и синтакса, баш и кад би за то било довољно времена у овој школи.

Рачун. Четири вида рачунања с целим бројевима и десетним разломцима, познавање мера и новаца и просто правило тројно, то је за продужну школу довољно. Само у овом обиму треба бирати такве задатке за рачунање какви ће овим ђацима донста у животу долазити.

Но кад велимо да задаци треба да су такви, какви ће тим ђацима требати у животу, не треба под тим разумети, да сеоска деца рачунају само о житу и брашну, а варошка о ципелама, платну и др. Треба пазити и на то, али поред тога нарочито треба у задацима израчунавати оно што се у нашем народу данас не узима у рачун, а треба да се узима. Н. пр. сеоска деца продужне школе тамо, где се шљиве суше, треба да рачунају како сељаку излази добит кад шљиве прода с дрвета, а како кад их осуши; како кад их суши у старој својој сушници, а како кад начини Главинићеву сушницу; какав му излази рачун о њиви једној кад утроши толико семена, толико надница и добије толико рода; а какав је рачун кад би посејао други усев; какав је рачун кад њиву нађубри, а какав кад је не нађубри и т. д. Сличне задатке треба узимати и за децу варошку. А такво рачунање, поред вежбања у рачунању самом, упућује још да треба у сваком послу гледати рентира ли се то или не. На то наш народ не уме да гледа него ради и таљига, како су му радили стари, у старо доба, кад су сасвим друкчије прилике биле.

Ово је у исто време припрема за *књиговодство*, које у простом облику треба да се учи у продужним школама варошким. И сеоским школама потребно је књиговодство и ако нешто мање него варошким. Зато с књиговодством треба и сеоску децу упознати.

За рачуном долази *геометрија*. Зато смо је ми у сеоским школама и стављали уз рачун. За варошке школе ставили смо је уз *цртање*, зато што се цртање у овим школама мора неговати врло много, јер је то, због заната, један од најважнијих предмета у овим школама. Геометрију треба изучавати увек на предметима и на земљишту, увек с показивањем, мерењем, рачунањем и цртањем, а без многих дефиниција и формула.

Пољопривреда је за сеоске школе најважнији предмет, те јој треба поклонити најозбиљнију пажњу. Шта да се учи из овог предмета, није лако казати, јер у том послу много би имало да се народу каже, имало би много више него што за то има времена и могућности у продужној школи. Али кад не може све, онда треба одабрати оно што је најпрече. А сваки учитељ, пре него што почне на овоме радити, треба добро да проучи околина своју и да увиди шта је најпрече, и како ће најбоље ђаке уверити да то не ваља, а да ваља овако и овако.

Ради овога посла учитељи треба да се споразумевају са стручњацима нарочито са среским и окружним економима; а тако исто учитељи једне околине треба да споразумно утврде како ће радити на послу овом. Од таквог споразума и сагласног рада осетиће околина много бржи и већи утицај, него кад један удара у клин други у плочу.

Где се пак отворе *женске продужне школе*, ту ће *поуке за домаћинице* бити најважнији предмет. А у тај предмет треба одабрати што је најпотребније за наше женскиње да зна, а на шта се данас не обраћа пажња било из незнања или непажљивости.

Остали предмети, као што рекосмо, не морају имати сваки за се нарочите часове, пошто толики број часова не може бити у продужној школи. Али се може из свих узимати по што год, колико да се не заборава оно што је у основ. школи учено и да се мало прошири.

Тако н. пр. треба узети које предавање из *природних наука* и објаснити који природни појав, а нарочито чешће узимати по што год о чувању здравља. Хоће ли да се понови што год из *земљописа*, не мора се опет шаблонски као у основ. школи: границе округа (или сад слива), па планине, реке и т. д., него се може узети један *крај*, о њем изнети што год ново, што није учено у основ. школи, па онда пропитати мало и о оном што је изучено раније. Хоће ли се што год из *историје*, има пе-сама народних, а има чланака историјских, где ће ђаци чути што ново и на шта ће везати и обновити оно што су из историје учили. По који пут треба испевати по коју изучену песму, па показати и коју нову; тако исто треба чинити и с декламацијама. Пре часова или после њих, кад је време лено, треба ђаке пустити да бацају камена с рамена, да скачу, да се рву и трче или их уредити у редове и упутити у марширању и правилном ходу, те ће тако и гимнастика бити заступљена.

Све је то потребно, а све се може улести, те да наставу учини пријатном и школу милом.

*

Учинивши ове напомене о ономе, шта треба да се има на уму при настављању програма продужних школа, да речемо коју и о *времену кад треба да буду предавана у овим школама*. Законом то није одређено, а код продужних школа, које су прошле године отворене, видимо толико разноликости, да је готово свака имала друкчу школску годину своју и своје школске часове и дане. Толика разноликост, рекли бисмо, не долази од разних месних потреба и прилика, него и од недовољне обавештено-сти. Прошле године многе продужне школе отворане су тек онда, кад су требало да заврше годину своју. Већина тих школа почела је свој рад тек у фебруару, а неке тек у марту, па чак и у априлу, онда, кад је у селима наступио највећи јек раду. Народу је, разуме се, ово било непријатно. Ако се хтело, да се ове школе омрзну одмах на првом кораку, онда је тако било добро.

Нама се чини, да је тако касно отварање продужних школа било погрешка, која се могла правдати само тим, што је то почетак и што се није могло лако с тим продрти на време.

(СВРШИТЕ СЕ)

БЕЛЕШКЕ О ШКОЛСКИМ ОБИЧАЈИМА

У ПИРОТСКОМ ОКРУГУ ЗА ВРЕМЕ ТУРАКА

(СВРШЕТАК)

Најзад хоћу да наведем један пример, из кога ће се видети народни појам о учитељу и његовим дужностима, који у исто време показује и разлике између садашњег и пређашњег рада учитељевог.

У *Смрдану* два часа далеко од Пирота био је после ослобођења постављен за учитеља један од старих учитеља из Србије. Народ је био навикао под Туцима, да учитељ уђе у школу чим се сване, и да изађе кад се смркне, не одмарајући ни себе ни ученике никако, сем за време ручка. Нови је учитељ по пропису улазио у школу у 8 часова. Ово је народу било чудновато, нарочито лети кад је у 8 часова већ сунце високо, па је многи пролазећи поред школе и видећи да се још није ушло у школу викнуо: „Даскале, накарај ђаци у школу, па ги учни мрква (малко); какво је то, до овој време да седу ђабе!“

У школу су сељаци улазили без пријаве, — и не јављајући се учитељу, звали су своју децу са предавања, да однесу радницима ручак или да друго што послушају. Кад им је учитељ на ово правно приметбе, они су говорили да овако не ваља, и да је пре било боље. „Ми си погодимо по једно ђаче из манастир од Петковицу до Благовести, јели до Младенци по 80 гроша на месец и 'ранимо га. На Младенци ми му платимо, па си деца не иду више у школу, мањ чак на јесен кад се па' зберу“.

У *Смрдану* је и пре и после ослобођења била школа у црквеној кући. Свештеник је био навикао, да кад цркви дође употреби учитеља на најниже послове. — Кад је после доласка новог учитеља свештеник први пут цркви дошао, он га је звао да му „приване коња“. Кад учитељ то није хтео, он је говорио: „Ја не знам шта је ово, ми смо си и до сад имали учитеља, па ди и послуша и коња приване, шта је па ово саг, да Бог сачува!“

Овај исти учитељ био је доцније учитељ у Расници, па и о томе седеу прича исте ствари.

Школовање народно у пиротском округу опева и народна поезија тога краја, и ја сам на своме путу забележио нешто из народне поезије, што се односи на народно школовање:

1.

Једну мајку имам,
Боље да гу немам
Жали, мајко, жали,
Не нажалила се.

Плачи, мајко, плачи,
Не наплакала се!
*Што ме носи, мајко,
У школу праћала?*

Жали, мајко, жали,
Не нажалила се!

Плачи, мајко, плачи,
Не наплакала се!

У школу уракала,
Књигу да изучим,

Жали, мајко и т. д.
Књигу да изучим,
Капетан да станем,
Сабљу да принашем,
На Балкан да идем!¹⁾

2.

Село кад дојдем Наџе,
Се си срдито,
Се си срдито, се си љутито,
Или си немаш руво убаво?
Руво убаво, свилни вистани?
Свилни вистани, у џеп дукати?
Бог да ти бије, Павле, руво убаво,
Руво убаво, свилни вистани,
Свилни вистани, у џеп дукати,
К'да си немам пород од срце,
Пород од срце, мушко детенце,
Мушко детенце у школу д' иде

Не жали, Нацо, не тужи, душо,
За ран' чу идем у Цариграда,
У Цариграда баш кујунџије,
Чути изиђем од злато дете,
Чути изиђем од сребро љуђу,
Бог да ти бије, Павле, од злато дете,
Уста че има, душу че нема,
Очи че има, нече да види,
Нође че има, неће да оди,
Па ми је жал, те жал,
Не може књигу да научи.

Једна варијанта ове песме гласи овако:

Што си срдита, Наџе, што си уилна?
Да ли си гладна, да ли си жедна?
Да ли си немаш бели петаџи?
Бели петаџи, ж'лти дукати?
Пусти остали, Павле, бели петаџи?
Бели петаџи, ж'лти дукати,
К'га си немам од срце пород!
Не срди ми се, не јади ми се,

Чу да отидем у Прилеп-Града,
У Прилеп-Града на кујунџију
Чу да направим од злато чедо,
Од злато чедо од сребро љуђу!
Пусти остало од злато чедо,
Уста си има душу си нема
Очи си има, поглед си нема,
Па си не може књигу научи!

3.

Излегал ми је стари владика,
Излегал ми је из Цариграда,
Из Цариграда на Дренопоље,
Сас девет попа, сас девет *џака*.
Најнапред иде *џаче* Никола,
Најнапред иде најназад гледа,
Најназад гледа на сузе рони.
Угледал га је стари владика:
Тако ти Бога, *џаче* Никола,
Најнапред идеш, најназад гледаш,

Најназад гледаш на сузе ронши,
Ил' те је жалба за стару мајђу?
Ил' те је жалба за прво љубе?
Ил' те је жалба за мушко дете?
Проговара му *џаче* Никола:
Није ме жалба за мушко дете,
Није ме жалба за прво љубе,
Само ме жалба за стару мајђу,
За стару мајђу, за дробне књиге!

4.

На сви *џаци*, нано, бело слово
На Стојана, нано, црно слово.
Покре ваду на ливаду,

У ливаду бел босњак,
Кад однес'о, нано, у црквицу
Сва се црква, нано, умериса.

¹⁾ Варијанту ове исте песме забележио је и г. М. Милићевић на стр. 265. „Крављевине Србије“.

5.

Ој јабуко, зеленико,
Што си тако род родила,
Од рода се саломила?
Дека братац коња кове,
Сестрица му узде држи,
Узде држи, љуго куне.
Немој, сестро, да ни кунеш,

И ми знамо да кунемо:
Мушко чедо не имала,
Ако би га и имала,
У школу га исиратила,
И школу ти изучио,
К'д би било за у војску,
Из војску се не вврнуло!

Најзад да забележимо још и ово :

Било би врло интересно сазнати на који су се начин набављале књиге за црквену и приватну потребу и колико се за њих плаћало. — Овоме у прилог ја ћу приопштити неколико записа, које сам нашао на неким књигама, да би се из њих видеела бар цена по којој су куповане :

1. У Миљковачкој цркви Свете Богородице, у срезу нишком, нашао сам један лепо повезани Апостол, коме на полеђини пише: *Apostoll*. На задњем листу овог Апостола стоји овај запис: **Сѣа кнѣжка именованъ дѣлѣнѣи и посланѣи скатнѣхъ апостолѣхъ иже речеа коужѣ Петра Стефановикухъ родомъ изъ Земѣица, купнѣхъ отъ книгопродавца московскогъ цѣною зл: з: ф: (ваљда 6 форината) вѣ: ж л ж з ѳ: (1769) маѣа к: го (2).**

2. У Доњој Трнави (срез алексиначки) купљен је *Псалтир* 1844. г. за 24 гроша.

3. У истом месту купљен је *Месецослов* 25. марта 1846. године за 26 гроша.

4. У истом месту купљен је *Часловац* за 17 гроша.

5. У ајдановачкој цркви (срез добрички, окр. топлички) видео сам један *Ошшти Минеј*, на коме пише да га купи протопоп Вуксан Поповић за 150 гроша у Новом Пазару, 1. априла 1859. год.

6. У Руцљу (срез власотиначки) видео сам *Требник* купљен у половини овога века за 52 гроша.

7. У цркви Свете Богородице у Стрелцу (срез лужички окр. пиротски) купљен је *Апостол* 1863. г. за 180 гроша.

8. У истом месту видео сам *Ошшти Минеј*, на коме има запис да је купљен у Пироту за 300 гроша.

9. У истом месту видео сам *Требник*, купљен 1863. г. за 70 гроша.

19. На једном откинутом листу у цркви у Великом Боњинцу нашао сам овај запис: **На лето 1866. августъ 22 день купнѣио Свѣтосъ Свѣдѣлене за гроша 235, и Апостол за едну цену сиречь са две сте и триестъ и пять грошл. Обе кнѣге купнѣио ѿ илшегъ вѣднѣку Каленика.**

11. У истоме месту купљен је *Требник*, 1873. год. за 200 гроша.

12. Поп Михаило Поповић из В. Боњинца купио је 1855. године *Осмогласник* за свога сина за 30 гроша.

13. У Великом Крчићу видео сам *Октојих*, који је купљен у Самокову, како запис каже од „пона **Ђорђио** за 12 гроша сене (године) 1822 месец децембра 12“. — Испод овог записа стоји други, који казује да је ова књига пона Радована стрелачког, коју је купио од пона Николе из Населевца за 43 гроша 1837. г.

Ваља знати да ове цене књига нису апсолутно мерило вредности, јер су често куповане од приватних људи. Ну ја наведох цене књига онако, како нађох да је забележено на њима.

Тих. Р. Ђорђевић

НАША ДЕВОЈАЧКА ШКОЛА

(СВРШЕТАК)

У програму се истина помиње прављење сапуна, али изучавање самих рецепата врло мало вреди. Ваља настати не само да се то очигледно покаже, већ да ученице у том послу саме суделују, као и то, да се лепо изучи кување бар двеју врста сапуна: обичног за прање рубља и бољег за умивање.

Може се некоме учинити да је то мало економно у данашње доба, али ја сам уверена, да је то за сваку кућу веома корисно. Сав мрс, који се иначе редовно баца, овде је главни материјал, и домаћи сапун не може никад стати ни половину куповне цене.

Има много стварчица, које су свакој кући потребне, и које се данас једнако за новац набављају, а све би се оне могле врло јефтино справити. Зар, на прилику, није грехота, нарочито у кућама где је потрошња већа, набављати штирак из бела света у земљи, где је 10 и 11 дин. сто килограма пшенице!

Па онда узмимо мешање хлеба. У инокосним породицама, које дневну потребу подмирују килограмом хлеба, то и није од велике вредности, али задружне, и иначе развијеније породице, не смеју се никад ослоњити на пекарницу, јер би их тај хлебца управо два пута скупље стао. И за тај посао треба вештине. Хлеб се данас може врло разноврсно месити, може се месити црни и бели, може му се додавати „комлова“ и кромпир, што све чини пријатну промену на столу, а да и не помињем ону пријатност, коју домаћица осећа тиме, што је то њена рукотворина.

Бојадисање пређе избачено је из новог програма за девојачку школу. За ово не видим оправданог разлога. Било да се пређа боји непостојаним, анилинским бојама, било да се то чини старим биљним, свака домаћица ваља да уме то сама извршити. У источним крајевима Србије и нема више бојација по занату, већ то врше саме сељанке, само што су и оне

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

замениле биљне боје минералним. И једно и друго врло је лак и занимљив посао, и у девојачкој школи то би се могло врло лако изучити. Бојадисање новим бојама и није више никаква вештина, али ни за биљне боје не треба великог знања ни особита труда. Мало је теже добити црвену боју, али се тај рад надокнађује јасноћом и постојаношћу, што се анилинским бојама никад не може постићи. Наше пиротско Ћилимарство хтело је сасвим пронасти зато, што су се биле почеле старе боје замењивати новима, и тек кад се то увидело стало се на пут овој опасној новини. Како би то лепо било у девојачкој школи ово бојадисање спојити с ботаником, где би се потпуно и издвојено изучиле све биљке, које се за бојадисање употребљавају, и кад би се оне у школском врту нарочито неговале и култивисале. Извесно је да би се овим путем у женскиња развила љубав ка овоме занимљивом и врло економном послу, и ми бисмо убрзо имали *сриски* кућевни намештај светао и постојан докле парчета траје.

У програм је стављено да се у девојачкој школи изуче „главна правила о кувању“. Не може се претпоставити да се то може постићи једино усменим казивањем, јер мени се бар чини, да је очигледност овде од највећег значаја. Без огњишта и варјаче још се нико није кувању научио.

Наша је кујна тек на првом ступњу свога развитка. Са сразмерно врло много материјала наш је сто и сувише скроман. На том пољу имало би се много што шта урадити. Нашим будућим грађанкама, које сврше девојачку школу, не би требало да је непознато, како се може многоструко кромшир употребити, шта се све може од теста справити, шта ли од говеђине и шлежи зготовити. Не мислим да нам стране гурманске кујне постану идеали, али ваља знати, да је разноврснија кујна здравија и пријатнија, а донекле и економнија. Девојачка школа, и ако не може дати потпуно вешту куварицу, може своје ученице правилно упутити, како би се доцније у својој кући развиле и усавршиле. Толико од овакве школе треба захтевати.

Данашњи програм из овог предмета не даје нам наде да ће девојачка школа моћи одговорити своме задатку. Овај најважнији предмет ограничено се само на давање усмених савета, од којих се не може ништа озбиљно очекивати. Поред тога, чини ми се, да је и то погрешка, што је предмет „*домаће газдинство*“ унесен само у III-ћи разред. Рачунало се, без сумње, да се у нижим разредима, због неразвијености девојчица, не може из овог предмета ништа раније отпочети. Такво је гледиште погрешно. Овако исто као што се у нашим домовима девојчица од дванаесте године почиње на домаће послове употребљавати и уз матер на самом послу приучавати, исто би тако требало да се и у овој школи предмет домаће газдинство проведе кроз све три године, али наравно тако, да се оно не учи из књиге и по самом усменом казивању, већ да

WWW.UNILIB.RS
 ученице очима виде, а по могућству и својом руком изврше оне послове којима се уче.

Ја сам се највише задржавала на овим двама предметима: на *женском раду* и *домаћем газдинству*. То сам нарочито учинила с тога, што то и јесу предмети, који дају обележје овој школи, јер, по мом мишљењу, у колико се они буду јаче истакли и правилније развијали, у толико ће се све више повишавати и вредност ове школе. Сви остали предмети служе највише општем образовању, које је такође за нашу женску младеж врло потребно. О њима се нема шта, у опште узевши, ни говорити, јер је програм доста добро схватио потребу ове школе. Ваља ми само то напоменути, да писци њихових уџбеника буду обазриви. Мени се чини врло умесно на овом месту и о томе проговорити. У том се погледу у нас редовно грешни. Наши програми нису никад довољно детаљисани. Писци уџбеника обично се забораве, па не воде рачуна ни о броју часова, ни о потребној количини грађе, коју треба унети, већ према натпису из програма развију поједине ствари до саме науке, и управо напишу све што знају о тој ствари. На тај начин уџбеници постају дебеле књиге, а у исто време обавезни за предавача. Међу тим самој настави такав је начин писања од велике штете. Тај велики материјал никад се у школи не може да обради онако како би потреба изискивала, већ се пређе површно, и обично од таквог рада не буде никакве вајде. Ова напомена нарочито је важна кад је говор о девојачкој школи, јер овде није место правој науци. Наука је за мушкарце, за гимназије, а девојачкој је школи довољно да се површно да онолико знања, колико је потребно за једну домаћицу наших друштвених прилика. Ваља стално имати на уму, да ће се ове девојке сутра удати за дућанцију, трговца и занатлију, да им ваља да буду задовољне положајем, који им је додељен, и опет да буду толико образоване, да нам домаћи живот тих сталежа крену унапред и тиме помогну развитку и напретку нашег друштвеног живота. Ја се не устежем овде тврдити, да се непажњом могу постићи и сасвим обрнути резултати. Није нимало тешко било опазити, како су наше гимназије и В. Ж. Школа, својом једностраношћу, од наших девојака начиниле госпођице, које су све без изузетка претендовале да се удаду само за чиновника, почевши од практиканта до мајора. Мени бар није познат ни један случај, да се каква свршена ученица В. Ж. Школе, или каква гимназискиња, удала за каквог обичног занатлију или дућанцију, а ако је и било којег таквог случаја, то је било само као редак изузетак, који је дошао више силом околности него од своје добре воље. На то се мора нарочито пазити у девојачкој школи, јер би самим тим био омашен задатак, за који су ове школе основане.

Ја не смећем с ума ту околност, да се из девојачке школе може даље наставити школовање у В. Ж. Школи. Та је уредба врло умесна, само што не мислим да би се само тога ради морали изједначавати про-

грамима ових школа. Обе оне имају друкчије задатке и од почетка свога морају се рачвати и разликовати, према правцима којима теже. Па ипак би се нашао лак излаз да се из девојачке школе може наставити школовање у В. Ж. Школи. То би могло бити допуштено после неког испита, пре кога би се она ученица, која жели тамо школовање наставити, припремила из оног што се у девојачкој школи или није никако учило, или се учило у мањој мери. То се, у осталом, мора и под данашњим приликама чинити. Тако у девојачкој школи немачки се језик учи „по могућству“, а како те могућности обично за сад још нема, то ће се и тај недостатак, при прелазу у В. Ж. Школу, морати засебно доучавати и попуњавати.

Кад је већ реч о нем. језику, да рекнем своје мишљење и о њему. У девојачкој школи њему нема места. Наше су гимназије досад имале довољно времена да нам покажу како се тешко језици уче. Тек после положене матуре, дакле после осмогодишњег учења с великим бројем часова, једва се успе, да се бољи ученици могу књигом служити, а колико има чак и свршених великошколаца, који га ни окучити не могу. Какав се онда може очекивати успех у девојачкој школи за три године, где би се по један или два часа недељно морали откидати од других предмета? Па кад се за то време не може на толико научити, да се немачка књига може читати, за што би се само мучило и белајисало? С друге стране, баш кад би се могло и нешто више постићи, ја никако не увиђам потребу за немачки језик у оваквој школи. За наше будуће домаћице, које треба да проводе цело време у трудном домаћем раду, српска је књижевност довољна и предовољна.

Из овога досадашњег излагања читаоци су могли и сами уочити, да се девојачка школа, као савршена, може замислити само у интернату, где би се ученице училе, храниле, ноћевале и радиле. Онако исто, као што су некад наше велике задруге своју чељад васпитавале и на самом раду поучавале свима разноврсним пословима, исто би тако интернатска настава васпитавала и разноврсним пословима поучавала своје питомице, само, разуме се, с планом и на много широј основи. Али овај најпогоднији облик и најскупљи је и најтеже га је установити и обдржати. Због тих тешкоћа нема изгледа, да ће се скоро у нас огледати, да се бар на једном месту у Србији оснује потпун интернат девојачке школе, и ако је он у закону предвиђен, а кад би се тај покушај учинио, уверена сам, да би у добрим рукама и правилним извођењем овакав завод дао прекрасне резултате. Довољно би било десетину петнаест година, па да нам оваква школа препороди читав град, у коме би била заснована, и да створи онакве домаћице, за каквим вапије наш грађански живот.

У закону је предвиђена и једна средња мера: *мешовити интернат*. Њега већ не би било тако тешко извести. У околини свију окружних градова има учитеља, свештеника, економа а и јаче образованих имућних

www.srbijacas.com
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

како који би радо дали своју женску децу у завод, кад он не би био скуп, а стекао би леп глас. Извесно је да би и из саме вароши било породица, које би пристале да своју женску децу у такав интернат даду; други би, може бити, пристали да им девојчице у заводу добивају ручак, а да се само у вече кући враћају. На тај начин већ не би било велике тешкоће, да се оснују овако мешовити интернати. Довољно би било да у све три године буде 10—15 интернатских ученица, па да се може школа правилно развијати и добар успех показати. Овако пак чисто екстернатско школовање не би се никад могло тако удесити, да девојачка школа потпуно одговори своме задатку. Без тога ће девојачка школа бити само неки виши ступањ основне школе, који ће развијати нешто већу писменост, која је, сама за себе, нашим грађанкама непотребна.

Напредак ове школе и њен правилан развитак зависиће веома од школске зграде. Девојачка школа ваља да је пространа и угледна зграда, снабдевена школским вртом, пространим дворштем и свима локалима и осталим потребама. Оваква школа, без свега тога, не може се ни замислити, нити би је требало без те претходне спреме ни отварати.

Кад је ова школа државна и кад сем ове спреме општина нема шта више на њу трошити, ја мислим да ће свака општина лако одлучити да ову малу жртву учини у интересу своје деце и њихове будућности.

Износећи ово своје мишљење о нашој девојачкој школи, мени је била намера да по могућности и са своје стране помогнем, да нам ова важна установа узме што бољи правац и да нам донесе оне користи, које од ње сви жудно очекујемо. Учинио ми се, да је то било потребно рећи, нарочито сад у почетку њеног развића, што држим, да почеци сваке установе имају своју особиту вредност. Обично тако бива, да којим се правцем оне у почетку упуते, њиме и продуже, нити је после лако одустајати од онога што је у обичај ушло и што је пракса освештала. Не вели наш народ узалуд: *На чел воденица промеле, на том се и подере.*

М. Големовиќка

НОВА МЕТОДА ЗА ИЗРАЧУНАВАЊЕ ЛОГАРИТАМСКИХ ТАБЛИЦА

Многе методе, до сада примењене при израчунавању каквих логаритамских таблица елементарним путем, нису од велике користи с тога, што су веома заплетене, те се ретко може извршити израчунавање, — па и то само у појединим случајевима. При предавањима о логаритмима средњошколски наставник обично само напомене ученицима, да о томе мисле како хоће.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Нова метода, коју овде саопштавамо, и проста је и елегантна, те је тиме приступачна и средњошколским ученицима; претпоставља се само да ученици добро знају извлачење квадратног корена.

Разлика је између досадашњих метода и ове у томе, што се код свију досадашњих метода тражи логаритам неком датом броју, док је овој методи основни, обрнути задатак: неком датом логаритму тражити одговарајући број. Повећа ли се по том логаритам за неку одређену количину, то се лако после изводи и повећање броја, који одговара повећаном логаритму; тиме се врло просто израчунава цела таблица а за кратко време.

Пређимо сад на само израчунавање и испишимо овај низ степенa броја

$$10: 10^{\frac{1}{2}} = 3,1623, 10^{\frac{1}{4}} = 1,7782, 10^{\frac{1}{8}} = 1,3336, 10^{\frac{1}{16}} = 1,1548, 10^{\frac{1}{32}} = 1,0746,$$

$$10^{\frac{1}{64}} = 1,0366, 10^{\frac{1}{128}} = 1,0181 \text{ и } 10^{\frac{1}{256}} = 1,009$$

на у последњем степену добивамо и нову основицу за израчунавање целе таблице, а ево како:

Нека је p логаритам неког броја, N за основицу 10, онда је број одређен једначином

$$N = 10^p,$$

која се може и овако написати

$$N = \left(10^{\frac{1}{256}} \right)^{256p}.$$

Упоређењем ових двеју вредности за N долазимо до закључка: ако

је познат логаритам неког броја за основицу $10^{\frac{1}{256}} = 1,009$, онда је 256. део тога логаритма логаритам истог броја за основицу 10. Нека је q логаритам за основицу $10^{\frac{1}{256}}$, то ће бити

$$N = \left(10^{\frac{1}{256}} \right)^q = (1,009)^q;$$

заменимо ли сад у овој једначини q редом са 1, 2, 3,.... и означимо ли са N_1, N_2, N_3, \dots узастопне вредности од N , то добивамо:

$$N_1 = (1,009)^1,$$

$$N_2 = (1,009)^2,$$

$$N_3 = (1,009)^3,$$

.....

Познати су, дакле, логаритми за основицу $10^{\frac{1}{256}}$, а према овим једначинама познати су и бројеви, који тим логаритмима одговарају. Ако се сад хоће да добију логаритми истих бројева за основицу 10, довољно је само помножити бројеве 1, 2, 3,.... са $\frac{1}{256} = 0,0039$. Овим је задатак решен.

Према свему овоме је :

log. за основицу $10^{\frac{1}{256}}$:	1,	2,	3,	4,	5,
log. " " " 10 :	$\frac{1}{256}$,	$\frac{2}{256}$,	$\frac{3}{256}$,	$\frac{4}{256}$,	$\frac{5}{256}$,
numerus :	$(1,009)^1, (1,009)^2, (1,009)^3, (1,009)^4, (1,009)^5, \dots$				

Као што се види, други је ред аритметична прогресија с разликом $\frac{1}{256} = 0,0039$, док је трећи ред геометријска прогресија с количником

$1,009$; оба реда потпуно, дакле, одговарају природи постанка логаритама.

Ако би се хтело овим начином да израчуна цела таблица, то се по себи разуме, да би се морао рачун извршити с већим бројем десетних места; ово би било потребно још и ради веће тачности логаритама и њихових бројева.

Ова метода има још и ову добру страну, што у току израчунавања налазимо на бројеве, за које сигурно знамо да одговарају узетим логаритмима, те се тиме, дакле, уверавамо о тачности или нетачности свега претходног рада. Зна се на пр. да је у другом реду 32. члан = $0,1148$; ако сад при израчунавању, добијемо да је 32. члан у трећем реду = $1,3336$, онда смо сигурни да је и цео рад дотле тачан; јер је

$$(1,009)^{32} = \left(10^{\frac{1}{256}}\right)^{32} = 10^{\frac{1}{8}} = 1,336$$

По трећем горњем реду изгледа, да и у овој методи отежава рад стеновање основе $1,009$ све већим и већим бројевима; но то само изгледа, а у ствари није тако, јер се операције знатно упрошћују, кад се с почетка израчуна довољан број чланова у трећем реду. На пр. за 28. члан имали бисмо овај рачун :

$$28 \cdot \frac{1}{256} = 28 \cdot 0,0039 = 0,1092$$

$$(1,009)^{28} = (1,009)^{32-4} = \frac{(1,009)^{32}}{(1,009)^4} = \frac{10^{\frac{32}{256}}}{10^{\frac{4}{256}}} = \frac{10^{\frac{1}{8}}}{10^{\frac{1}{64}}} = 1,3336 : 1,0366 = 1,2865$$

Броју $1,2865$ одговара логаритам $0,1092$, код кога је поуздано треће десетно место.

Интервали између логаритама тако су мали, да се интерполација може лако извршити, па дакле и потпуна таблица израчунати.

Мишљења смо, да овом елементарном начину израчунавања логаритамских таблица треба дати првенство над свима другим методама, до сада примљеним за овај циљ.

(Из Zeitschrift für das Realschulwesen. I. Heft. XXV. Jahrgang. Wien 1900.).

БЕЛЕШКЕ

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Србији

Статистички преглед јавних школа у 1898./99. школ. години.

— Излажемо овде најважније податке из Статистике јавне наставе у Краљевини Србији за минулу 1898.—99. школ. годину. Ова статистика обухвата све јавне школе у Краљевини Србији, које су под министарством просвете и црквених послова, осим Велике Школе, из које још нисмо добили тачних података. Овде ћемо побележити у кратко и само опште моменте статистичке, а детаљи, као и подаци о другим школама, које нису под министарством просвете, изнеће се у нарочитој књизи Статистици.

I Стручне школе

Стручних школа било је:

Богословија 1, Учитељске Школе 2, Више Женске Школе 2 — свега: 5.

Богословија је имала два разреда (I и IV), Учитељска Школа у Алексинцу имала је три разреда, Мушка Учитељска Школа у Јагодини један разред (I) и обе Више Женске Школе (у Београду и Крагујевцу) по шест разреда.

Наставника било је у овим школама, и то: у Богословији 10, у Учитељским Школама 23, у Вишим Женским Школама 61 — свега: 94.

Ђака било је:

	У ПОЧЕТКУ НА КРАЈУ ШКОЛ. ГОДИНЕ	
у Богословији	242	224
„ Учитељ. Школама	214	208
„ Вишим Жен. Школама	892	784
	<u>свега 1348</u>	<u>1216</u>

На издржавање ових школа издано је из државне благајнице 251.918·94 дин. и из прихода од школарине (Више Женске Школе) 5.340 дин., укупно: 257.258·94 дин.

Посебице издано је на издржавање Богословије 39.220·00 дин.
Учитељских Школа 91.571·23 „
Вишим Жен. Школа 126.467·71 „

Кад ове издатке поредимо с бројем ђака који су остали у школи до краја школске године, налазимо: да један ђак стаје

у Богословији 175·09 дин.
„ Учитељским Школама 440·25 „
„ Вишим Жен. Школама 161·31 „

II Средње школе

Средњих школа (гимназија) било је свега 11. Од њих било је потпуних (осморазредних) 5, шесторазредних 4 и четвороразредних 2.

Наставника било је у овим школама 263.

Ђака било је

у почетку школ. године 4.364
на крају „ „ 3.602

На издржавање средњих школа издано је укупно: 793.028·18 дина., и то: из државне благајнице 745.356·59 дина., а из школарине 47.671·59 дина.

Просечно један ђак средњих школа стао је 220·16 дина.

III Народне школе

а Грађанске школе

Грађанских школа било је 13. Наставника је у њима радило (заједно с хонорарима) 25. Бака је било у почетку године 445, на крају 381. На издржавање ових школа утрошено је из државне благајнице 78.032·93 дина. Просечно један ђак ових школа стао је државу 204·81 дина.

б Девојачке школе

Девојачке школе биле су 3, с 3 наставнице. Ученица је било у почетку школ. године 110, а на крају 83. На издржавање девојачких школа издано је из држ. благајнице 9.427·07 дина. Према овоме једна је ученица стала државу 113·58 дина.

в Основне школе

Основних школа било је 1.105.

Од ових је било:

мушких	947
женских	158
градских	155
сеоских	950

По броју разреда било је школа	мушк.	жен.	град.	сеос.
с јед. разредом	6	5	—	11
„ два разреда	5	9	2	12
„ три „	18	10	3	25
„ четири „	918	134	150	902

Једна основна школа долазила је на становника

мушких	1.253
женских	7.026
градских	2.060
сеоских	2.098
у оште	2.093

У овим школама радило је 1.921 наставник.

Од њих било је

по	УЧИТЕЉА	УЧИТ.-ЦА	НАСТАВ.
градовима	202	307	509
селима	835	577	1.412

Посебнице било је наставника

у школама	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА
мушким	1.037	597
женским	—	287

Просечно имала је наставника једна школа

мушка	1·73
женска	1·81
градска	3·28
сеоска	1·49
у оште	1·74

Један наставник долазио је на становника

мушких	1.148
женских	1.269
градских	627
сеоских	1.412

А кад број наставника поредимо с бројем разреда, налазимо, да је просечно један наставник имао разреда у школама

мушким	2·29
женским	2·05
градским	1·20
сеоским	2·63
у оште	2·25

По успеху у школскоме раду, који су оценили школ. надзорници, било је

	УЧИТЕЉА УЧИТ.-ЦА НАСТАВ.		
одличних	435	244	679
врло добрих	443	470	913
добрих	133	153	286
слабих	7	3	10
рђавих	1	—	1

У проценту било је

	УЧИТЕЉА УЧИТ.-ЦА НАСТАВ.		
одличних	42·69	28·05	35·95
врло добрих	43·47	54·02	48·33
добрих	13·05	17·59	15·14
слабих	0·69	0·34	0·53
рђавих	0·10	—	0·05

На сто учитеља долазило је учитељица

одличних	66
врло добрих	124

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

добрих 135
слабих 49

Просечна оцена наставничкога успеха у школи износила је у опште 4·20.

Посебице била је просечна оцена успеха

учитеља 4·28
учитељица 4·09
наставника градских 4·34
наставника сеоских 4·15

Наставника је било кажњено различитим казнама према закону свега 91, што износи у проценту 4·74. Посебно, учитеља је било кажњених 54, у проценту 5·21, а учитељица 37, у проценту 4·19.

Учитељску је службу оставило ма на који начин 214 наставника, и то: 110 учитеља и 104 учитељице. Од стотине наставника престало је учитељевати учитеља 10·61, учитељица 11·76, наставника у опште 11·17.

Умрло је свега 15 наставника, од којих су 7 учитеља и 8 учитељица. Према овоме, проценат морталитета износи код учитеља 0·67, код учитељица 0·90, у опште код наставника 0·78.

Од умрлих наставника било је 12 у сеоским школама, а 3 у градским. Дакле проценат морталитета код градских наставника износио је 0·59, а код сеоских 0·85.

Да поменемо још и издатак на плату наставника.

Тако, на плату наставника основних школа у опште издано је у 1899. рачунској години свега 2,053.546·57 дин. Просечно један наставник примио је на име плате 1.069 динара. Посебице на плату наставника основних школа по градовима издано је 678.631·34 динара, а по селима 1.374.915·23 динара. Просечна плата једног наставника градских школа била је 1.333·26 дин., а наставника сеоских школа 973·74 дин.

Ђака је било у почетку школске године свега 100·901, и то:

у школама	ученика	ученица	ЂАКА
мушким . .	83.208	3.256	86.464
женским . .	65	14.372	14.437
градским . .	18.014	10.003	28.017
сеоским . .	65.259	7.625	72.884
<i>у опште</i> . .	83.273	17.628	100.901

А на крају године било је свега ђака:

у школама	ученика	ученица	ЂАКА
мушким . .	71.714	2.598	74.312
женским . .	51	11.524	11.575
градским . .	15.065	8.031	23.096
сеоским . .	56.700	6.091	62.791
<i>у опште</i> . .	71.765	14.122	85.887

Од стотине уписаних ђака било је на крају школске године:

у школама	ученика	ученица	ЂАКА
мушким . .	86·19	79·79	85·95
женским . .	78·46	80·18	80·18
градским . .	77·52	80·29	82·44
сеоским . .	86·88	79·88	86·15
<i>у опште</i> . .	86·18	80·11	85·12

По разредима било је ђака у опште у основним школама у почетку школске године:

у РАЗРЕДУ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
I	29.218	7.012	36.230
II	19.098	3.851	22.949
III	18.756	3.549	22.305
IV	16.201	3.216	19.417
свега . .	83.273	17.628	100.901

На крају године било је у основним школама:

у РАЗРЕДУ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
I	24.576	5.276	29.852
II	17.251	3.273	20.524
III	16.246	2.982	19.228
IV	13.692	2.591	16.283
свега . .	71.765	14.122	85.887

Од сто уписаних ђака било је на крају школске године:

у РАЗРЕДУ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
I	84·11	75·24	82·40
II	90·33	84·96	89·43
III	86·62	84·02	86·21
IV	84·51	80·56	83·86
свега . .	86·18	80·11	85·12

Кад поредимо број ђака с бројем становника, налазимо, да је долазио 1

	НА СТАНОВНИКА
ученик	16
ученица	80
ђак	27
ученик по градовима	12
ученица " "	18
	НА СТАНОВНИКА
ученик по селима	18
ученица " "	162
ђак по градовима	14
ђак по селима	32

школи на крају школске године поредимо с бројем деце дорасле за школовање (по попису од 31. децембра 1895. год.), налазимо, да је од сто деце дорасле за школу походило школу 23·17.

Процент овај износи за децу:

мушку	38·24
женску	7·72
градску	60·57
сеоску	18·88

А кад број ђака који су били у

З. Р. П.

Наставни планови за средње школе. — Према одлуци министра просвете и црквених послова од 1. августа прошле године ПБр. 7466. у нашим средњим школама сада вреде ови наставни планови:

Наставни план за гимназије

ПРЕДМЕТИ	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	СВЕГА
Хришћанска наука	2	2	2	2	2	2	—	—	12
Српски језик	4	4	4	4	4	4	4	4	32
Немачки језик	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Латински језик	—	—	5	5	4	4	4	4	26
Француски или грчки	—	—	—	—	5	5	4	4	18
Земљопис	3	2	2	2	1	1	—	—	11
Историја	—	2	2	2	3	3	3	3	18
Јестаственица	2	2	—	3	2	2	2	—	13
Физика	—	—	3	—	—	—	4	3	10
Математика	5	5	4	4	4	4	4	4	34
Философска проповедника	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Цртање	2	2	2	2	—	—	—	—	8
Краснопис	2	1	—	—	—	—	—	—	3
Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Свега	28	28	29	29	30	30	30	30	234

Наставни план за хуманистички одсек

ПРЕДМЕТИ	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	СВЕГА
Хришћанска наука	2	2	2	2	2	2	—	—	12
Српски језик	3	3	3	3	4	4	4	4	28
Немачки језик	3	3	3	3	3	3	3	3	24
Латински језик	5	5	5	5	5	5	5	5	40
Грчки	—	—	4	4	4	4	4	4	24
Земљопис	2	2	2	2	1	1	—	—	10
Историја	—	2	2	2	3	3	3	3	18
Јестаственица	2	2	—	2	2	2	2	—	12
Физика	—	—	2	—	—	—	3	3	8
Математика	4	3	3	3	4	4	4	3	28

ПРЕДМЕТИ	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	СВЕГА
Филозофска проповедника	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Цртање (необавезно)	(2)	(2)	(2)	(2)	—	—	—	—	(8)
Краснопис	2	1	—	—	—	—	—	—	3
Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Свега	27	27	28	28	30	30	30	30	230
	(29)	(29)	(30)	(30)					(238)

Наставни план за реални одсек (реалка)

ПРЕДМЕТИ	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	СВЕГА
Хришћанска наука	2	2	2	2	1	1	—	—	10
Српски језик	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Немачки језик	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Француски језик	—	—	5	5	4	4	4	4	26
Земљопис	3	2	2	2	2	1	—	—	12
Историја	—	2	2	2	2	2	2	3	15
Јестаственица	2	2	—	—	3	3	3	—	13
Физика	—	—	3	—	—	—	4	5	12
Хемија с технологијом	—	—	—	3	3	4	—	—	10
Математика	5	5	5	5	5	5	5	4	39
Нацртна геометрија	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Слободно цртање	2	2	2	2	2	2	2	4	18
Краснопис	2	1	—	—	—	—	—	—	3
Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Свега	28	28	29	29	30	30	30	30	234

Школе у Српству

Учитељство у Босни и Херцеговини. — Међу учитељима и учитељицама народних школа у Босни и Херцеговини опажа се читав покрет: да се и тамо уреди стање наставника народних школа, као што је то у нас и у многим осталим земљама већ урађено. Већ је у Сарајеву изабрана нарочита депутација, која ће предати молбу за побољшање материјалнога става там. учитеља и учитељица. Исто тако, опет у Сарајеву, недавно је био изабран нарочити одбор да изради правила за „Учитељско Удружење“ у Босни и Херцеговини. Правила су већ готова и предата су власти на одобрење.

Школе у Русији

Школе у Русији у 1898. г. — Према објављеним подацима, из државнога буџета утрошено је у Русији 1898. г.: на министарство просвете 26.440.843 рубље, на универзитете 3.799.000 рубаља, на гимназије 6.358.684 рубље, на реалке и занатлијске школе 2.448.000 рубаља, на учитељске школе и институте 1.229.970 рубаља, на нарочите учитељске заводе 1.450.433. Број ученика био је у тој години: у 193 гимназије 67.715, у 46 прогимназија 6.974, у 112 реалака 31.300, у 10 учитељских завода 689, у 52 учитељска семинара 3.900 и у другим средњим школама 1.765 ученика.

Школе у Аустро-Угарској

Плате учитеља народних школа у Угарској. — У Угарској сада има 1580 државних народних школа, у којима ради на 3000 наставника. Према плати наставници народних школа у Угарској овако су подељени: 80 наставника има годишњу плату по 1400 круна (око 1600 динара), 387 по 1200 круна, 1500 по 1000 круна и 1033 по 800 круна годишње. Као што се из овога види, плате су им према платама наставника народних школа у Србији осетно мање. Па тако је и са станаривом. 21 учитељ има по 600 круна годишње на име станарине, 6 учитеља по 400 круна, 100 учитеља по 360 круна, 200 учитеља по 240 круна и 100 учитеља по 200 круна. Остали учитељи имају стан. Како је према приликама у Угарској и плата и станарина наставника народних школа недовољна за пристојан живот, намеравају уредити им и нешто повисити плату и станарину. Према пројекту, који се за ово спрема, сви би наставници народних школа у Угарској били подељени у три класе, и у свакој би било по хиљаду наставника. Они у првој класи имали би 1400 круна год. плате, у другој класи 1200, и у трећој 1000 круна. Тако би исто и за станарину сва места била подељена у три реда: у местима првога реда станарина би била 420 круна годишње, у местима другога реда 360 и у местима трећега реда 300 круна. Само би у Пешти и Ријечи била станарина по 600 круна.

*

Једна наредба угарскога министра просвете. — У почетку ове школске године угарски министар просвете упутио је свима надзорницима народних школа једну наредбу, која је доста важна за потпуније познавање угарских народних школа, те износимо кратак извод из ње. Министар препоручује надзорницима, да настану, да рад у основним школама почиње у првој половини сеп-

тембра по градовима, а по селима најдаље до првога октобра. Од надзорника тражи, да све своје силе удуже, како би државне основне школе служиле за углед у погледу народносне и религијске наставе. У школама се морају приређивати патриотске свечаности ради буђења патриотских осећања у ученика. Главна брига школских надзорника ваља да буде у томе, да настава у основним школама учине практичном и интензивном. У свима женским основним школама ученице морају радити и ручне женске радове. Министар обећава, да ће се побринути, да буду и награђене ученице, које се у ручним радовима буду одликовале. Продужне школе морају се отворити у свакоме месту, где се за то јави најмање двадесет ученика. Школски надзорници имају даље дужности, да се брину и о томе, да свако дете, уписано у школу, има књиге и остале школске потребе.

*

Петстогодишњица краковскога универзитета. — Крајем маја ове године биће свечано прослављена петстогодишњица оснивања краковскога универзитета, најстаријега универзитета у словенству. На прослави ће бити заступљени сви универзитети из Аустро-Угарске и сви словенски универзитети. И наша Велика Школа добила је позив, да узме учашће у овој прослави.

Школе у Немачкој

Број неписмених у Немачкој. — У Немачкој је врло мали број неписмених међу мушким, и из године у годину, са све већим ширењем народних школа, проценат неписмених је све мањи. По др-у Милеру, међу војницима немачким у опште узевши било је неписмених 1875. године 2·4%, 1880. године 1·6% и 1885. године 1·3%. У Прусској је било неписмених: 1865. године 5·5%, 1875. 3·2%,

1880. 3·3‰, 1885. 1·9‰ и 1900. године 0·8‰. У Баварској, Саској, Виртембергу, Елзасу и Баденској још је мањи број неписмених. У Баварској их је било: 1880. године 0·5‰, а 1890. само 0·04‰; у Саској 1880. године 2·28‰, 1885. 0·08‰ а 1890. 0·01‰; у Виртембергу: 1875. 0·2‰, 1880. 0·03‰ и 1885. 0·02‰; у Баденској: 1885. године 0·08‰, 1890. 0·03‰; у Елзасу и Лотарингији било је неписмених 1875. године 3·4‰ а 1885. 0·7‰.

Школе у Италији

Стање народних школа и наставника. — Школске зграде у Италији, у колико се као о таквима по селима може и говорити, налазе се у врло жалосном стању, а већ о подесним учитељским становима не треба ни говорити. Ако је већ гдегод и било оваквих станова, ретко су где у њима становали учитељи, већ их је општина самовољно уступала другим чиновницима или их је формално издавала под кирију; по другим опет општинама дешавале су се још и горе ствари. С тога је садашњи талијански министар просвете издао наредбу, да општини у прву дужност спада, да учитељу набави бесплатан стан. Ова његова наредба поглавито се односи на оне општине, које у својим конкурсима обећавају учитељу бесплатан стан у школској згради, наређујући да су овакве општине дужне тачно испунити своје обећање. У погледу ове ствари напоменуто је министар, да државна помоћ, која се даје на школске зграде и остале школске потребе, не може и никако не сме бити употребљена на приватну спекулацију.

Пензије, одређене за старе и изнемогле учитеље, налазе се у још беднијем и мизернијем стању. Помисао на уживање пензије ништа друго није него само сладак сан свих оних, који су сав свој живот посветили образовању и васпитавању талијанског подмлатка.

Да талијански учитељи имају права, да пензију сматрају као нешто недостижно, најбоље нам сведочанство дају многобројни примери, да врло често учитељ, који већ ту ретку срећу и доживи, да има права на пензију, мора месецима, па често и годинама чекати, а не ретко и гладовати, док му се ствар о пензији регулише. На жалост било је и таквих случајева, да је учитељу ствар о регулисању пензије довршена тек после његове смрти (можда чак смрти од глади). Нарочито на велике тешкоће наилазе они учитељи, који су често место мењали.

Учитељица, да би могла добити 800 лира једном за свагда на име пензије, мора за своју ствар заинтересовати све личности од угледа у целој провинцији.

Право на пензију стиче се тек по навршеној четрдесетој години службе и шездесетој старости, па ипак она је тако јадна и незнатна, да често не износи ни толико, колико који срећан човек троши на дуван, што ће најбоље моћи посведочити ови статистички подаци. Пензионски фонд износио је 1. јануара 1898. год. 64,514,846 лира, и у току године порастао је услед завештања и интереса за 5,597,204 лире, тако да је 31. децембра исте године износио суму од 70,112,050 лира. У целој години исплаћено је 328 пензија у износу од 109,050 лира, што би просечно на сваког пензионера долазило годишње 332·77 лира, или месечно 27·73 лире.

Учитељи траже, да право на пензију стекну по навршеној 25. години службе а 42. живота, док остали талијански чиновници стичу право на пензију по навршеној петој години службе. Каква скромност! **К.**

Школе у Енглеској

Пушење и школска омладина. — У Енглеској су опазили код деце од 8 до 15 година, да су махом бледа и слабуњава, све ако иначе и живе

У доста повољним хигијенским приликама. Истражујући узроке томе, дошли су до закључка, да то бледило и слабуњавост у школске омладине долазе поглавито од пушења, које је и тамо, као и у нас, врло развијено међу школском омладином. Поводом тога енглеска штампа предлаже, да се изда закон, по коме би се најстроже забранило пушење свима, који нису навршили шеснаест година, као што сличан закон већ постоји у Сједињеним Америчким Државама и показује врло повољне резултате.

Школе у Шведској

Школе за домаћице. — У Упсали је 1895. године основана школа за домаћице, с циљем да младо женскиње што боље упути у кућевним пословима. Школу походе махом сиромашне девојке, које после свршене школе добијају место служавке у најбољим кућама и тако себи и својима обезбеђују пристојно издржавање. Ова школа све више напредује, и у последњој години је у њој било 88 ученица. Предавања су у школи махом практична, те уз школу постоје и четири кујне, у којима ученице практички изучавају вештину кувања и остале послове у кујни. Поред осталог ученицама се дају поуке и из науке о чувању здравља и о нези болесника.

Не би ли било добро, да наше Женско Друштво створи, уз Бачку Трпезу, нарочити завод, у коме би наше сиромашније женскиње изучило вештину кувања и остале послове у кујни и кући?

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Српска Краљевска Академија. — Од краја фебруара па до краја марта ове године било је седам скупова у Српској Краљевској Акаде-

мији: целокупне Академије или појединих одсека њених.

28. фебруара била су два скупа: *председништва и Академије друштвених наука.*

На скупу председништва урађени су ови послови: саопштено је и примљено знању писмо министра просвете и црквених послова, којим се јавља Академији, да је на штампање Академијиних издава у 1900. години државним буџетом отворен кредит у Државној Штампарији до 6000 динара; приказан је преглед Академијинихходака, који се предвиђају у 1900. години у 35.845·70 динара и спреман је предлог за распоред Академијиних издатака у 1900. години.

На скупу Академије друштвених наука урађени су ови послови: према писменој реферату пок. академика Нићифора Дучића и усменој реферату академика Љубомира Ковачевића одлучено је, да се расправа Стевана Димитријевића *Односи српских патријарха с Русијом у XVII веку* штампа у Гласу другог разреда, а приложи тој расправи у Споменнику другог разреда; према реферату академика Љубомира Ковачевића одлучено је, да се *Фочански зборник*, који је у верноме препису послао Академији књижевник Вид Вулетић Вуваковић, делом у целини а делом у изводу и опису штампа у Споменнику другог разреда, и издање овога зборника да приреди и надгледа академик Љубомир Ковачевић; саслушана је понуда јеромонаха Леонтија Нинковића из Билеће, да му Академија изда на свет *Описе српских светиња из околине травунске*, које је он раније објављивао у петњској Просвјети и у Босанско-херцеговачком Источнику, и одлучено је, да му се одговори, да му се понуда не може примити, јер Српска Краљевска Академија не сме прештампавати списе једном већ издате на свет; рукопис епископа Никанора *Левантински цароставник или тројадик* упућен је на оцену академику Љубомиру Ковачевићу.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Скуп Академије природних наука био је 6. марта. На томе скупу ово је урађено: према реферату др-ра Михајла Петровића одлучено је, да се расправа др-а Богдана Гавриловића, професора Велике Школе, *О тежини-нама алгебарских склопова* и *О аналитичким изразима неких функција* штампају у Гласу првога разреда; према реферату др-а Светолика Радовановића, дописнога члана ове Академије, одлучено је, да се расправа професора Николе Ранојевића *Прилог флори гљива Краљевине Србије* и расправа професора Петра С. Павловић *Фораминифери из другомедитеранских слојева у Србији* штампају у Споменику првога разреда; упућена је на оцену академику др-у Јовану Цвијићу и дописноме члану др-у Светолику Радовановићу расправа професора Велике Школе Саве Урошевића *Венци, Букуља, Ваган*, као други чланак раније започетог рада *Студије исонског терена у Србији*; упућена је на оцену академику др-у Јовану Миловићу расправа професора др-а Милорада Јовичића *О дејству азотасте киселине у присуству азотне киселине*.

Скуп целокупне Академије био је 6. марта. На томе је скупу прочитано писмо министра просвете и црквених послова, којим јавља Академији, да је уважена оставка Сими Лозанићу на положај председника Српске Краљевске Академије, те се Академији препоручује, да Лозанића од дужности разреши. По саопштењу овога писма Лозанић је изјавио захвалност друговима, који су заједно с њим улагали све моћи за напредак Српске Краљевске Академије, и, жалећи што га нова служба одводи из Београда, жели Академији и више и већих успеха. На овоме скупу приказана је од првостепенога суда за град Београд добивена, мрсном бојом израђена слика пок. Димитрија Стаменковића, великога просветнога добротвора, и уложна књижица Управе Фондова за Књижевни Фонд Дим. Стаменковића, по

којој је за овај фонд било уложено на дан 1. јануара ове године 305.600 динара у злату; поводом тога донета је одлука, да се слика стави на угледно место у Академијиној дворници, а уложна књижица да се преда на чување Академијину благајнику; у исто време одлучено је, да се сваке године 8. септембра, као дана смрти пок. Стаменковића, држи свечани скуп Српске Краљевске Академије, и да се том приликом држи свечани помен овоме великоме књижевноме добротвору и објављује стање његове задужбине, а на првоме таквоме скупу (8. септембра ове године) да се прочита и потпуна биографија покојникова. Сем овога на томе скупу целокупне Академије и ово је урађено: саопштено је завештање преминулог академика Нићифора Дучића и по исказаном жаљењу за покојником би одлучено, да се коначна одлука о појединим тачкама Дучићева завештања донесе одлука, кад београдски првостепен суд буде известио Академију службеним путем о завештању Дучићеву; на овоме је скупу примљен нацрт буџета Академијина за 1900. годину, у свему онако како га је предложило председништво Академије; донета је даље на овоме скупу одлука, да председништво може за Академијину збирку рукописа откупити три писма Руђера Бошковића од 1750. године.

13. марта био је скуп председништва Академијина. На томе скупу ово је урађено: одређен је привр. секретар Академијин, Пера П. Ђорђевић, да по позиву старатељског судије за град Београд у име Академије престане суду ради саопштења тестамена пок. архимандрита Нићифора Дучића; на молбу директора српске гимназије у Цариграду одлучено је, да се књижици ове школе пошаљу сва досадашња Академијина издања и од сада да јој се шаљу сва нова издања; одређена је награда проф. Јовану Томићу за радове *Прилози расправи „Покрет Срба у околини Клиса 1603“*, и *Опис два*

путовања преко Балканског Полуострва, штампаним у Споменику 36. и 37.; разрешен је од дужности пређ. председник Српске Краљевске Академије, Сима Лозанић, и одлучено је да председничку дужност отирава до постављења новог председника прив. секретар Академијин П. П. Ђорђевић; приказани су и са захвалношћу примљени списи Панте Срећковића *Детинство* и Милете Јакшића *О Арсенију IV Јовановићу Шакабенти*, које су Академији послали.

20. марта био је *скупи Академије друштвених наука*. На томе је скупу ово урађено: упућена је академицима Љубомиру Ковачевићу и Љубомиру Јовановићу на оцену расправа д-ра Јована Радовића *Ко су Гети у зреници Колеса Марцелина*; на предлог академика Љубомира Ковачевића, да се од академика Панте Срећковића откупи чувени за нашу стару књижевну историју *Зборник пона Драгола*, одлучено је, да се умоли министар просвете и црквених послова, да из државнога буџета откупи за Српску Краљевску Академију или за Народну Библиотеку овај зборник и шест других старих рукописа, пошто Академија у овој години не располаже довољним новчаним средствима за откуп ових драгоцених српских старина; по предлогу академика Љубомира Ковачевића одлучено је, да се може утрошити до 400 динара за откуп збирке докумената о обновљењу српске патријаршије у првој половини XVI века.

Етнографски Одбор Српске Краљевске Академије имао је свој скуп 27. марта, и том су приликом урађени ови нослови: према реферату Михајла Валтровића, председника овога одбора, одлучено је, да се рад Вида Вулетића Вукасовића *Народни везови из околине дубровачке*, пошто се у њему изврше потребне исправке, објави у трећој књизи Српског Етнографског Зборника; према реферату академика Даворина Јенка одлучено је, да се *мелодије народних песама*

из Левча, које је записао и одбору послао Тодор Бушетић, учитељ из Пољне, уврсте у III књигу Српског Етнографског Зборника; према реферату секретара овога одбора о збиркама српских народних умотворина, послатих за Српски Етнографски Зборник, одлучено је о награди неких збирака, а за остале збирке одредиће се награда скупљачима доцније, или ће им се, по одобрењу Академијину, понудити за послате збирке накнада у издањима Српске Краљевске Академије; за прилог Тодора Бушетића, учитеља из Пољне, *Српске народне игре у Левчу*, упућен је на оцену академику Даворину Јенку; по предлогу одбора секретара утврђена је количина награде за рад на испињавању сижета народних песама и на прибележавању осталих народних умотворина у збиркама, у различним издањима до сада објављеним.

— 4 —

Виши курс за Ручни Рад у Београду. — Првога овог месеца отпочео је у Београду виши курс за Ручни Рад, који је приредило министарство просвете за спрему наставника на окружним курсевима за овај предмет. Тај курс отворио је од стране министарства просвете референт за основну наставу г. Ј. Мнотраговић овим говором:

„Господо куристе,

Његово Величанство наш љубљени Господар и Краљ Александар I на предлог високе владе Своје а по саслушању и одобрењу прве непартиске у истини родољубиве Народне Скупштине, држане у Нишу 1898., 1899. и ове 1900., изволео је 26. јула 1898. потписати закон, којим је Ручни Рад увршћен у редовне наставне предмете народних школа.

Колико је овим учињено добра и народу и омладини његовој која се учи по школама, то није наше да овом приликом процењујемо: то ће показати најскорија будућност, у којој

ће се осетити благотворни утицај ове наставне новине.

Наше је само, да овом приликом констатујемо: да је овим чином, овим законским прописом, прекинута у нас свака бесплодна преширка о важности овога предмета и о потреби увођења његова у наше народне школе. А колико је овим добивено, можемо замислити само тако, ако се јасно сетимо извесних националних особина, којима у интересу своје морамо озбиљно погледати у очи, ако желимо себи останака и напредовања међу осталим просвећеним народима јевропским.

Као што вам је познато, ми смо географски ситуирани тако, да чинимо крај Истоку јевропскоме. Сем овога, нас географски положај вуче прилично на Југ, а ви знате које особине преовлађују, и у народâ и у животиња, које се примичу или живе на овим странама света. Кад се јужна тромост удружи с оријенталским немаром, онда имате једну непомичну природу, коју је тешко одвојити од пређашњих комотних навика, а упутити је на живље кретање, на бржи и промишљенији рад. Нека конзерватизам и даље чува наше *наше* народне особине: језик, веру и обичаје; али не допустимо да му он очува и ружње, које му смећу у борби за напредак и останака његов!

Ове наше јужне и оријенталске особине учиниле би извесно, да се, после дуже и заморне преширке, склонимо, барем у већини, на противну страну, и док би се други народи овом наставном новином још више оспособљавали за културну борбу и победу у њој, ми бисмо још дуго просвећивали своју омладину само *речима* и развијали јој само разум, на штету и срца и тела и целога живота његога и народнога.

Оваким чином, оваком законском уредбом, ми смо спасени од тога и ми смо за читаву четвртину, ако не и половину, века коракнули у напредак. А за ово на првом месту имамо да одамо срдачну и дубоку захвалу

своме милом и узвишеном Краљу, који је водећи Своје високо старање о свестраном а нарочито привредном и просветном напретку Свога народа, ову наставну новину с таком готовошћу пригорио и потписао закон, којим се она уноси у народну школу као обавезан предмет. И ја нимало не сумњам да ћу погодити вашу најдубљу жељу и ваша осећања, ако у овоме свечаноме тренутку, када се отвара први државни курс за обуку народних учитеља у овој новини, узвикнем:

Живео Господар и Краљ наш Александар I!

На другом месту не мања хвала припада и високој Влади Његовога Величанства, која је у многе реформе што их је учинила и предложила Његовом Величанству, уврстила и ову, која припада будућности, која у садашњости само тражи жртава, а чији ће родови доћи тек у будућности. А на првом месту хвала и заслуга за ово припада данашњем просвећеном господину министру просвете, који је изнео својим друговима у кабинету предлог о овоме и који је својом бистрином одмах схватио сву важност и значај овога предмета по васпитање омладине и будућност народну.

Исто тако нека је велика хвала и просвећеноме представништву народноме, које се, при свем том што ова наставна новина тражи доста жртава за увођење своје, опет није противило уношењу њену у закон и школу, него га с оном једнодушном приликом, с којом му је и поднесена.

Господо.

Када је донесен закон о овоме, када је Ручни Рад у Србији постао *обавезан* предмет у народним школама, једва беше 50—60 курзиста спремних за предавање овога предмета, спремљених приватном иницијативом. А учитеља беше око *две хиљаде*, од којих преко 1.500 беху у мушким школама! Из овога видите колико је куражи и одушевљења према овој новини било

у оних, који унесе у закон овај предмет!...

Ваљало се, дакле, одмах постарати о увођењу овога предмета у школе и о спреми наставника за предавање његово.

С тога је одмах на крају прве школске године, прошлога одмора школскога, министарство просвете приредило четири курса: један информациони у Београду, за спрему наставника, и два нижа (у Јагодини и Алексинцу) с једним вишим у Јагодини. И на свима овим курсевима једва се обучила једна стотина! А ја вам споменух, да у мушким школама, које наставника а које наставница, има хиљаду и пет стотина!...

Није остало дакле ништа друго, него да министарство пође у овоме напред. Оно је ставило и у свој буџет потребну суму за одржање овога курса, а појединим окрузима препоручило је, да у свој школски буџет унесу потребну суму на одржање окружних курсева, за обуку учитеља дотичних округа у Ручном Раду. И они су сви, без изузетка, с већом или мањом издашношћу, ставили потребне суме, које се имају утрошити на ово. С тим је створена материјална могућност: да се у свакој окружној вароши, у сваком надзорничком округу, одржи курс за скоро све учитеље дотичнога округа.

Али, је ли било моралне или, боље да кажем, интелектуалне могућности? Је ли било могућно наћи толики број спремних курсиста с вишом спремом, који би могли бити наставници својим друговима по окрузима и који би потпуно заслуживали то име.

Не, господо. И то беше највећа брига највише управе просветне. Поједини окрузи ће и хтети и моћи да приреде курс; а камо им наставника? Они ће их тражити од министарства просвете; а где су њему?! Надзорничких округа има 19; толико ће дакле бити окружних курсева. За сваки треба најмање 4 наставника. То је око 80 наставника. А ми их имања-

смо, с ланског информационог курса, само 12!...

Ето, откуда је настала потреба, да министарство приреди и овај курс на који сте ви, господо, имали част бити позвани.

Из овога ћете видети и каква и колика дужност на вама лежи и колике се наде на вас полажу.

Ви сте позвани, да се спремите за наставнике својим друговима. Ви сте дошли, да се усавршите у једној новини, како би сте је после, преко својих другова, раширили и међу ученике наших народних школа и у масу народну. И све што су сви законодавни фактори желели, и све што се у научном и образованом свету очекује од ове наставне новине, стајаће до вас, хоће ли се оно постићи, остварити и донети обилна рода, или ће остати само пушта жеља њихова и празан покушај.

Отуда ћете увидети, какав тежак позив вас очекује. Очекује вас остварење и увођење ове новине у нас. Ви ћете бити фактички они, који ово имају да унесу у масу учитељску, у масу народну. И како *ви* порадите на томе, тако ће она и поћи у нас у напред или натраг и донети народу нашем благослов и спас или се одбити од њега и оставити само ружну успомену...

С тога вас молим, да ово непрестано имате на уму и да се толико не страшите какве *материјалне* одговорности за свој нехат, немар и нерад, колико ове *моралне*, коју ће историја имати да изриче о вама и нама. И сада, на курсу, када се ви спремате, и после на окружним курсевима, када ви станете спремати другове своје, имајте на уму тешку одговорност и пред историјом и пред народом и Владоцем својим и пред науком...

Ви сте апостоли ове новине. Ви сте први проповедници њени. И ми толико не сумњамо у вас и не бринемо за вас. Као што Христос није бринуо за ширење науке своје међу

зносто је своје, који су је већ примили пре но што су и пошли за њим, тако и ми не сумњамо у вас, прве последнике и носioце ове новине. Ви сте је већ примили и ви сте јој одани. Али како ће бити, кад ви изиђете пред гомили својих другова, у којој је половина, можда, на силу дошла и која мисли, да је ово само празно новачење без стварне вредности, и која би по оној нашој националној особини: да не ради но само да говори, једва, једва чекала да је се курталише и да она промаши свој циљ?... Где год имате *склоности* ка којој ствари, ту имате и талента и воље за извођење њено. То је било у вас. И вашим је учитељима у овој новини било много лакше да вас спреме, но што ће бити вама на окружним курсевима, где ћете имати слушалаца са много мање и дара и воље.

Из овога опет видите, како не само важна него и *тешка* дужност стоји пред вама. Зато вам је и додано пуна два месеца, те да се поред своје досадање спреме, озбиљно спремите за овај посао и теориски и практички, те како бисте га што савесније и потпуније могли извршити на добро своје миле Отаџбине и радости и своју и свих пријатеља ове новине.

Зато и гледајте, те ово време употребите што корисније. Имајте непрестано на уму ону лепу пословицу немачку, да прилика само једанпут дође, и да оно што ви пропустите на овоме курсу, никад више надокнадити нећете. Сматрајте слободно, да је то изгубљено. А оно, што ви овде изгубите, то губи маса наших учитеља, то губи народ наш. На против, све што ви добивате, то они добивају.

Ваш штовани учитељ у овој новини и управник овога курса као и наставници ваши умеће довољно да подесе и рад свој и другарско понашање своје према вама. Али вас молим, да уз ово непрестано имате на уму све ово, што ћете ви на курсу тражити од другова својих, и што морате тражити, ако хоћете да курс ваш

буде достојан курсиста и свога циља и да успех буде на свом месту. Те све врлине ви сами треба да *стечете*, те да се оне саме виде на вама, и да постану друга природа ваша, да пређу у крв и месо ваше. И верујте ми, да што се год више, тако да се изразим, *васпитате у овим врлинама*, то ће вам лакше бити да извршите своју овако важну и тешку дужност. А кад ово учините, онда, верујте ми опет, нико неће бити задовољнији и радоснији од вас самих. И та је радост тек права радост. Јер нема веће радости но што је она, која долази од испуњене дужности према Отаџбини својој, према народу своме и земљи својој, према потомству своме.

А учитељи свих народа, па и српскога, никад нису изостајали у вршењу дужности према Отаџбини. Отуда се и ми тврдо надамо, да и ви у томе нећете изостати.

И, у то име, нека вам је срећан рад!"

За овим су одмах курсисте приступиле послу. Оне су подељене у три групе: за *столарство*, *картонажу* и *илетарство*. У свакој групи је по 14 курсиста. Курс се држи у дому Друштва Св. Саве.

J.

*

Професорски испити. — Од кандидата, пријављених за полагање професорскога испита, довршили су испите: *Божидар Лазаревић* и *Михајло Стојанчевић* и одустао је од даљег полагања професорскога испита у овој школској години *Милош Трифуновић*.

Божидару Лазаревићу били су у испитноме одбору: председник др. Милан Јовановић-Багут, и чланови: Ђока Станојевић (за физику), др. Марко Лeko (за хемију), Сава Урошевић (за минералогију), Живојин Јуришић (за ботанику), др. Војислав Ђорђевић (за геологију), др. Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогију и методик), Михајло Марковић (за школско законодавство и школску администрацију), Милутин Драгутиновић (за српску граматiku, историју српске

књижевности и српску историју) и Владислав Вулићевић (за француски језик). Испити су били: општи 23. марта, писмени 29. марта и стручни 31. марта ове године. Као домаћи састав кандидат је обрадио раније одобрену му тему *О узроцима и последицама топлоте са обзиром на Геј-Лисаков и Мариотов закон*; на писменој испиту изабрао и обрадио од предложених тема ову *Услед каквих се сила јавља еластичност и каквих врста еластичности има*. По свршетку усменог стручног испита испитни је одбор, проценивши одговоре кандидатуре на томе испиту, једногласно одлучио: да кандидат из стручних предмета није показао поуздану спрему, и да према томе, у вези чл. 114. и 131. закона о средњим школама, није положио професорски испит.

Михајлу Стојанчику били су у испитноме одбору: председник др. Милан Јовановић-Батут, и чланови: Божидар Прковић (за општу историју средњег и новог века), др. Никола Вулић (за општу историју старог века), Миленко Вулићевић (за српску историју), др. Јован Цвијић (за географију), Миленко Марковић (за психологију, логику, педагогију и методику), Лука Лазаревић (за српску граматику, историју српске књижевности и српску историју), Сретен Стојковић (за школско законодавство и школску администрацију) и Владислав Вулићевић (за француски језик). Испити су били: општи 28. марта, писмени 19. априла, испит из стручних предмета 21. априла и практични 24. априла ове године. Као домаћи састав кандидат је обрадио раније одобрену му тему *Пропадане феудалног режима и прогрес краљевске власти у Француској*; на писменој испиту одабрао је и обрадио тему *Утицај Наполеонових ратова на први српски устанак*; на практичној испиту држао је предавање у VI разреду Гимназије Вука Стеф. Караџића *О Мурату I*. По свршетку свих испита испитни је одбор једногласно одлу-

чио: да је кандидат задовољно одредбе члана 131. закона о средњим школама и да је положио професорски испит.

Милош Трифуновић одустао је од полагања професорског испита после општег испита, те је испитни одбор тога ради прекинуо сваки даљи рад по његовом испиту. Њему су били у испитноме одбору: председник др. Милан Јовановић-Батут, и чланови: Сава Урошевић (за минералогiju), Живојин Јуришић (за ботанику), др. Војислав Ђорђевић (за зоологију), др. Јован Цвијић (за географију), Милутин Драгутиновић (за српску граматику, историју српске књижевности и српску историју), др. Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогију и методику), Михајло Марковић (за школско законодавство и школску администрацију) и Владислав Вулићевић (за француски језик). Општи је испит био 7. фебруара ове године. Као домаћи састав кандидат је био обрадио тему *Јетра човека с погледом на јетру животиња*.

*

Новији радови академика и професора Велике Школе др-а Јована Цвијића на страним језицима. — Поред радова објављених на српском језику, академик и професор географије на нашој В. Школи, др. Јован Цвијић, у последње је доба обогатио науку и овим својим радовима, објављеним на чешком, француском и немачком језику: *Крас* (карст) у чешком *Slovník naučný*, 1899.; *L' époque glaciaire dans la Peninsule des Balkans*, у париском *Annales de Géographie*, св. II. за 1900.; *La forme de la Peninsule balkanique*, у *Bull. de la Soc. de géog. de Genève*, 1900.; *Die Vermessung der macedonischen Seen*, vorläufiger Bericht, *Abrégé de la Soc. hongr. de Géographie*, 1900.; *Morphologische und glaciaire Studien in den gebirgen Bosniens, des Herzegovina und Montenegro*, у *Abhandlungen d. k. k. geogr. Gesell. in Wien*, св. II 1900.

Прослава патријарха Бранковића. — На Ђурђев-дан, 23. априла, ове године навршило се седамдесет година, како је рођен архијепископ карловачки и патријарх српски, *Георгије Бранковић*, а десет година како седи на српској патријаршијској столици.

Патријарх Бранковић рођен је 13. марта 1830. године у селу Кулину, у Бачкој. Отац му је био свештеник. Бранковић је изучио основну школу у Сенти, прва четири разреда гимназије у евангеоској гимназији у Ст. Врбасу, пети и шести у Баји и философију (садашњи седми и осми разред гимназије) у Нађкерешу. 1848. године морао је, због ондашњих прилика, прекинути школовање, те је годину дана касније ступио у јавну службу као варошки подбележник у Сенти, где је остао до 1852. године. Те године, у месецу октобру, ступи у Богословију у Сремским Карловцима и одлично је свршио 1855. године. 6. децембра 1856. године епископ бачки Платон Атанацковић зајаконио га; на Божић исте године буде Бранковић посвећен за свештеника и одређен за капелана своје оцу. 1859. г. Сомборци га изберу за свога пароха и протопрезвитера, те оде у Сомбор, где је 1862. године постао управитељем српске учитељске школе. Школом је управљао пуних десет година, до 1872., одликујући се великом предањошћу према школи и омладини и ретким разумевањем школских послова. Оставивши удов, ступио је у монашки ред и 7. маја 1882. године био је изабран за епископа темишварскога. 21. априла 1890. године изабрао га је српски народни и црквени сабор за архијепископа карловачкога и патријарха српскога, 24. априла цар је ову одлуку потврдио и већ 29. истог месеца патријарх Бранковић је био свечано уведен у своју патријаршијску столицу.

Патријарх Бранковић је, за свога десетогодишњег управљања православном српском црквом у Угарској, учинио много за српске школе у там. кра-

јевима као и за просветно и културно напредовање свога народа у опште. Већ 1894. године основао је *Фонд св. Саве*, који је намењен за издржавање српских школа у Угарској, а у који је патријарх Бранковић први приложио 20.000 круна, упућујући и свакога родољуба, да колико може прилаже томе фонду. У своме месту рођења подигао је основну школу, утрошивши на то до 30.000 круна. У Беломе Брду подигао је школску зграду, која вреди 16.000 круна. Напредовању там. српских, стручних и средњих школа такођер је знатно помагао. Још као сомборски прота издржавао је готово редовно по неколико приправника сомборске учитељске школе. Кад је 1894. године одељена сомборска мушка учитељска школа од женске, одмах је купио потребно земљиште и подигао зграду за мушку учитељску школу, утрошивши на то преко 60.000 круна. Фондовима новосадске и карловачке гимназије помагао је богатим прилозима, а наставнике ових школа задужио је вечитом захваљношћу, јер им је његовим настојавањем признато право на пензију. Патријарх Бранковић је настајао и на образовању там. српскога свештенства оба реда: за спрему и образовање монаха био је установно нарочиту школу у манастиру Хопову и за све време његова шестогодишњег трајања сâм је лично вршио врховни надзор и председавао је на испитима; за што бољу спрему свештеника, који би били прави духовни пастири своје стаду, приложио је две стотине хиљада круна за подизање дома, из кога ће излазити будући српски свештеници с највишом духовном спремом.

За своју топлу љубав према својем народу и многе заслуге патријарх Бранковић је још 1883. године, као епископ темишварски, био одликован орденом св. Саве првим редом, који му је био изволео подарити Његово Величанство Краљ Милан.

Прослава седамдесетогодишњице и десетогодишњице патријарха Бранко-

вића обављена је најсвечаније на Ђурђев-дан ове године у Ср. Карловцима, где се беху тога ради стекли многи одабрани Срби из свих српских крајева. Из Србије су били: архимандрит Кирило Јовичић и Иларион Велики и прота Живко Бранковић, као изасланици Његовог Високопросветиштва архиепископа Инокентија, и нарочити изасланици Новинарског Удружења. Прослава је почела свечаним богослужењем, коме су присуствовали са славјеником сви многобројни изасланици и остали поштоваоци славјеникови. После богослужења сви су се кренули месту, на коме ће се подићи задужбина патријархова, зграда за богословски семинар, и ту је положен и освећен камен темељац тој новој задужбини, томе новоме доказу неизмерног српскога родољубља.

*

Забавник Српске Књижевне Задруге. — Управа Српске Књижевне Задруге одустала је од своје раније одлуке, да Забавник излази у месечним свескама и одредила је, да у Забавнику од сада излазе од једном цели списи, или, ако су велики романи од повише делова, по једна засебна књига тако већег списа. Пре краткога времена изишла је тринаест свеска Забавника и у њој су завршени првога дела раније започетих романа: „Рат и мир“ и „Давид Коперфилд“. У четрнаестој свесци, која ће у скоро изићи, биће цела друга књига романа „Рат и мир“, а у петнаестој свесци биће друга (завршна) књига романа „Давид Коперфилд“. Цена је забавнику остала стара: четири динара годишње. Добротвори и оснивачи Српске Књижевне Задруге добивају још и лепе корице за Забавник.

*

Фонд за помагање сиромашних великошколаца. — На дан 25. фебруара ове године целокупна имовина сиромашних великошколаца износила

је 154.687.29 динара. Од овога је било у основној главници, која се према правилима овога фонда не сме трошати, 61.831.69 динара, а остатак у 92.855.60 динара чинио је покретну главницу, од које је на дугу код пређашњих и садашњих фондовних чланова 90.399.29 динара. У прошлој, 1899. години, управо од 28. фебруара прошле до 25. фебруара ове године фонд је имао примања у 12.717 динара, а издавање у 11.319.90 динара. Фонд даје сада својим члановима помоћ у одељу, плаћа за њих храну у Бачкој Триези, а у случају болести помаже им и новчаном позајмицом, коју су чланови дужни вратити тек по свршетку свога школовања. На име помоћи сиромашним великошколцима издато је у прошлој години 4106.70 динара.

*

Књиге Матице Хрватске за 1899. годину. — Готове су и члановима разаслате књиге Матице Хрватске за 1899. годину. Матица је за 1899. годину спремила десет књига редовнога издања. Ту су четри књиге Забавне Књижнице, у којима су ови списи: *Izabrane pjesme* Ђуре Арнолда; *Posljednji Stipančić*, приповијест једне патрицијске обитељи, од Вјенцеслава Новака; *Diljem doma*, записи и приче Ксавера Шандора Балскога; *Melita*, приповијест из новијега доба, од Јосипа Евгена Томића. У Словенској Књижници су *Pučke pripoviesti*, од Марка Вовчка, у преводу др-а Августа Харамбашића. У осталим књигама ови су списи: *Puшкиnova izabrana djela u hrvatskoj knjizi*; *O pomorskoj sili Hrvata za doba narodnih vladara*, од Вара Попарића; *Ptice*, природописне и културне приче, од др-а Степана Ђурашина; *Preporod u Italiji*, у XV. и XVI. столећу, од Миливоја Шрепела, и *Povijest novoga vjeka*, од године 1453. до 1789., од Фрања Вала. Од ванредних издања, која Матица даје својим члановима по нешто спуштену цену од продајне, за 1899.

WWW.UNILIB.RS

годину спрењени су ови списи: *Izabrani spisi*, од Ксенофона, део други, у преводу Стјепана Сенца и Мартина Кузмића; *Klasična filologija*, упута у поједине струке класичне филологије, од Миливоја Шрепела, и *Hrvatske narodne pjesme*, књига четврта (мухамедовске јуначке прјесме). Све се ове књиге Матицине одликују лепом техничком опремом. То је у осталом и знатно претежнија страна у њима. Ми ћемо гледати, да у свескама за овом упознамо читаоце Просв. Гласника, ма и у најкраћим цртама, и са садржином ових књига.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

КЊИГЕ

Матица Српска. **Живот и рад др-а Јована Хаџића Светића.** У спомен прославе стогодишњице од рођења његова. У Новом Саду. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића 1899. 8^о, стр. 134.

Прошле године, у првој половини месеца септембра, навршило се сто година од рођења др-а Јована Хаџића (Милоша Светића), који је својим радом на пољу наше књижевности, просвете и културнога рада стекао лепих заслуга. Матица Српска, којој је Хаџић дао живот, име и правац, свечано је прославила стогодишњицу Хаџићева рођења, и том су приликом држави свечани говори у спомен и славу оснивача Матицине и иначе заслужног радника на српском културном пољу. Али Хаџић је са много страна утицао на културни напредак нашега народа. Управа Матице Српске желела је да се свака грана Хаџићева рада достојно оцени и прикаже, и обратила се појединим људима, који су били боље упознати с појединим гранама рада оснивача Матицине; ови су се одазвали томе позиву и њихови прилози, заједно с говором Матицине

секретара Савића на сами дан прославе стогодишњице Хаџићеве, прикупљени у овој књизи, дају доста потпуну и прилично јасну слику целокупнога рада др-а Јована Хаџића.

У овој је књизи шест прилога: четри од М. Савића и по један од Слободана Јовановића и Ђорђа Маргаршевића.

На првоме месту је прилог Милана Савића *Оснивач Матице Српске*. У томе је прилогу доста детаљно, па доста и лепо, приказан постанак Матице Српске (1826. године) и рад др-а Јована Хаџића око стварања тога сада тако моћнога књижевнога и просветнога средишта српскога у српским земљама под Угарском. У овоме прилогу нису запостављени ни остали српски родољуби онога времена, који су много помогли, да се племенита мисао Хаџићева оствари, али је Хаџићу, саввим природно, као најодушевљенијем и најпреданијем раднику око заснивања Матицине и иницијатору за њено оснивање, уступљено најугледније место.

На другоме је месту прилог Слободана Јовановића *Српски законодавци*, израђен врло марљиво и врло лепо. У томе прилогу проф. Јовановић приказује нам Хаџића као законошесца, расветљујући многа места у историји српскога законодавства, на и у политичкој историји обновљене Србије. Хаџићева радња на српском законодавству приказује се свестрано и објективно, те ће овај прилог, са ових врлина својих, врло корисно послужити и историку и правнику српском, а знатно ће помоћи и томе, да се у колу заслужних синова нашега народа дâ заслужно место Јовану Хаџићу, чиј је јавни рад, у развоју доба, био или сувише прецењиван или потцењиван.

У прилогу Савића *Патрон српске велике гимназије новосадске*, који је на трећем месту, износи се неколико листова из историје српских школа у Угарској и одаје се заслужна пошта раду Хаџићеву око одржања и унапре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вене велике српске новосадске гимназије, којој је он био много година патрон и бесплатни директор, и коју је, неуморним својим радом, одржао у најмучнијим данима живота њена, када је претила врло велика опасност и даљем опстанку њену.

Како је Хаџић имао живог удела и у радњи српских народно-црквених сабора и ту се одликовао као мудар политичар и одличан Србин, нарочито је прилог посвећен овој раду његову. Тај прилог носи наслов *Посланик на српским народно-црквеним саборима*, и из пера је Милана Савића.

На петоме месту је прилог Ђорђа Магарашевића *Српски књижевник*, у коме се хтела приказати књижевна радња др-а Јована Хаџића. Хаџић није имао великих успеха у својим књижевним пословима, али опет књижевни историк наш не може проћи мимо њега, а нарочито и тога ради, што је Хаџић својом појезијом везао своје име за оснивача и до сада најбољег представника псевдоклацицизма у нашој новијој књижевности, Л. Мушицкога, а својим живим учествовањем у борби око реформе српскога књижевнога језика и правописа са именом оца наше новије књижевности, Вука. Дакле, баш је од потребе било, да наша књижевност добије што потпунију и што јаснију слику Хаџићева књижевнога рада, и у овој прилогу Ђ. Магарашевића ваљало је да нам књижевни рад Хаџићев буде свестрано и потпуно приказан. На жалост Магарашевић није имао успеха. Слика о Хаџићеву раду, коју он овим својим прилогом приказује српским читаоцима, и сувише је бледа и сувише замрљана, те Матици Српској остаје, да се накнадно одужи своме оснивачу, приказавши његов књижевни рад у потпуности и јасности.

На последњем је месту опет прилог Милана Савића *Јован Хаџић*, у коме се изнесе биографске црте о Хаџићу, да се види, „ко је и какав је иначе био човек, који је толико радио, који

се неуморно трудио да учини своју дужност према народу српском“.

Ова књига о животу и раду др-а Јована Хаџића, и ако су у њој прилози неједнаке вредности, биће свуда лепо примљена и знатно ће помоћи, да се створи правilan суд о јавној раду Хаџићеву, који је дуго времена био сувише прецењиван, а после, опет неправедно потцењиван. Нека је хвала управи Матице Српске, што је показала оволике добре воље, да се одужи усномени оснивача Матичина.

*

Историја српскога устанка. Од *Лазара Арсенијевића-Баталаке*. Други. Београд. Штампано у штампарији Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 485.—973.

У овој је књизи продужење и завршетак Баталакине Историје првога српскога устанка, коју издаје Српска Краљевска Академија из Баталакиног фонда, који је код ње на руковању. У овој су делу књиге 8., 9. и 10. и у њима је изложен ток првога српскога устанка у 1809., 1810., 1811. и 1812. години. Последња година првога устанка није приказана. У овој је књизи пуно грађе за нашу новију историју, те ће добро доћи свакоме, ко се бави проучавањем наше историје.

*

О законодавним границама између цркве и државе. Приступно предавање из црквенога права (8. фебруара 1899. год.) Од др-а *Чедомиља Митровића*. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. 8°, стр. 34.

У овој се књижици третира једно врло важно правно питање, које додирује готово све предмете црквенога права, и у неколико износи и део преглед самога црквенога права. Писац третира питање у облику, у коме може бити једно приступно предавање на нашој Великој Школи, те не треба ни очекивати, да ово питање може

WWW.UNILIB.RS

бити у тако маломе обиму детаљно и исцрпно разрађено. Писац разликује три области у правном животу цркве: област чисто црквеног законодавства; област чисто државног законодавства и погледу цркве или живот цркве који подлежи одредбама државних закона, и област заједничког законодавства.

*

Иво Ћипико. Са јадранских обала. Кратке приче. У Мостару. Издање и штампа издавачке књижевнице Пахер и Кисића, 1900. 16^о, стр. 88. (10. свеска Мале Библиотеке.

Иво Ћипико је тек од скоро познат у нашој књижевности, али је својим причама успео већ обезбедити себи доста угледно место међу српским приповедачима. Као раније Љубиша, тако је и Ћипико привукао на се пажњу и предметима, које обрађује у својим причама, и начином приказивања, и језиком, који је истина местимце и сувише претрпан провинцијализма. Сасвим је, дакле, на своме месту, што је његовим причама уступљено место већ међу првим свескама Мале Библиотеке, која временом треба да буде зборник, у коме ће бити без мало све краће приче наших млађих приповедача, те тако да буде и као неко огледало наше новије приповетке.

У овој је књижици шест „краћих прича“ Ћипикових: На раставку, На сунчевој жеги, Биједа, Невјера, У железничком вагону и Алелуја. И у њима, као и у Приморским Душама, Ћипико приказује своје крши приморје, црта поједине стране живота нашега народа, који живи на јадранским обалама. Причање је доста оригинално, приказивање живо и доста занимљиво, али песимистичка црта, коју запазисмо и на странама Приморских Душа, овде се сувише испољава, па се местимце иде у овоме чак до крајних граница. И ми не мислимо да је живот човеков тако лак: има у њему трња, те како много, али се

нађе у њему поред трња и по која ружа.

Уреднику Мале Библиотеке не можемо, баш поводом ових Ћипикових прича, не замислити, што за приче које уноси у Малу Библиотеку, а које су већ пре тога штампане у листовима или и засебним издањима, не казује, где је која штампана. Бележењем овога Мала ће Библиотека само добити. Неће ваљда помишљати, да ће неказивањем овога створити код читалаца уверење, е се у Малој Библиотеци објављују све нове ствари. Читаоци неће тражити од уредника Мале Библиотеке, да им даје само нове ствари, већ ће желети, да избор буде добар и да не буде више каквих Disjecta.

*

Забавник Српске Књижевне Забавнице. Свеска 13. Београд. Штампано у Државној Штампарији, 1900.

У овој је свесци Забавника завршетак прве књиге романа Ч. Дигенса *Давид Коерфилд* и прве књиге романа Лава Н. Толстога *Рат и мир*.

*

Будућност наших манастира. Расправа. Написао *Чед. Марјановић*, секретар нишког духовног суда. Ниш. Штампарија Ђорђа Мунца, 1899. 8^о, стр. 32.

У овој се књижици огледа оцртати будућност наших манастира, чије стање данас није ни мало завидно, и које као да и у будуће неће бити боље. Писац у почетку износи материјално стање наших манастира и указује на штету, коју бисмо имали пронашћу манастира, коју назире у будућности, ако се материјалне прилике наших манастира не би поправиле. Тиме је готово у овој књижици и завршено цртање будућности наших манастира. Оно остало, што захвата готово све трећине ове књижице, погледи су личичеви на калуђерство и морал у опште и нема везе с темом, коју је писац желео у својој књижици да обради.

*

Говор. Написао *Јован Јанко Кнежевски*. У Ср. Карловцима. Српска манастирска штампарија, 1890. 8^о, стр. 42. (Прештампано из „Новог Васпитача“ за год. 1899.).

Говор је најважније средство за међусобно споразумевање људи, и о њему се у овој књижици расправља. Напред се говори о говору у опште, па онда иду редом ови одељци: Физиологија и психологија говора; Психомеханика говора, Артикулисан говор и образовање му, Развијање и логика говора, Говор у изрекама, Закључивање, образовање говора у дому родитељском и друштву, образовање говора у опће, образовање говора у школи и Завршна реч.

*

Куда води кућна неслога и свађа. Српска Штампарија у Загребу, 1900. 16^о, стр. 16. (Хришћанска Књижица прота Јов. Петровића, бр. 4.)

У нашем народу доста је ружних навика, које треба искорењивати. Лепо спрењена књига најбоље у овоме може послужити, те је и прота Јов. Петровић почео у читавоме низу књижица проповедати противу свега што у животу нашега народа није добро. Ово је већ четврта књижица у томе низу. У њој се устаје противу неслоге и свађе и препоручује слога и љубав у животу. Поуке су лепо изложене и местимце су проткане примерима из библије. Што поменуемо за трећу свеску Хришћанске Књижице, понављамо и овде: у овим поукама народу нека је више примера и они нека су из живота; тада ће поука бити лакше усвојена и имаће јаче дејство на читаоце. Лепа је страна Хришћанске Књижице и мала цена, по којој се продаје: свака свеска стаје само пет пара, а свака чини за себе целину. Да су само, уз то, свеске нешто обимом веће, а са много мање библијских цитата у тексту!

*

Poljsko svijete. Zbirka narodnih pripovijedaka iz Bosne i Hercegovine. Priča *Jelica Belović-Bernadzikovska*. U Zagrebu. Nakladom hrv. pedagoško-književnoga zbora, 1899. Knjižotiskara C. Albrechta, 1899. 8^о, стр. 157.

Приче су најподесније штиво за младеж, нарочито ако је у њима исказивање просто и лако, а слике су и радња живо приказане, као што је то у народним приповеткама. То је, нема сумње, и изазвало ову, технички врло лепо опремљену књигу, коју је издао хрватски педагошко-књижевни збор као 37. свеску Књижице за младеж. Приче су из пера већ познате раднице на школским листовима хрватским, а и по којем нашем, Бернадзиковске. По угледу на наше народне приповетке она је узимала поједине мотиве из *наших* народних песама и предања народнога у Босни и Херцеговини и то облачила у приповедно рухо. И ако у 1. овогодишњем броју хрватскога Нарчетка прочитамо за списатељицу ове књиге, да је осуђена „да јој се под пером све претвори у појезију“, не нађосмо у овим причама праве појезије, ма да на неким местима видимо доста јако приближавање народним приповеткама. Доста је прича, које ни својом садржином не би биле најподесније за младеж, којој је књига намењена. Једино, што се у овој књизи, поред лепих слика и одличне техничке израде, може похвалити, то је местимце лепо обрађена тенденција. Језик је онакав, какав је по хрватским школским књигама, дакле не онакав, каквим би се у народу у Босни и Херцеговини казивале ове „народне приповијетке“.

ЛИСТОВИ

Босанска Вила. — Добисмо и трећи број Босанске Виле. У њему су ови прилози: Барон Фрањо Гондола; Молитва рањеника, песма Омербега Сулејманпашића; Циганка, приповетка Милке Гргурове; Вереници, песма Илије Ђ. Будровца; Рат и мир, из

романа грофа Лава Толстога, превео с руског Ђ. Поповић; У споменицу, песма од Милене, Мода, V. Жена и етид њезин, од Софије Пушић Плетикосић; Хрвичић Алија и Костреш Арамија, српска народна песма; Књижевне и културне белешке; Нове књиге и листови; Читуља.

*

Бранково Коло. — У марту су изишли бројеви 9., 10., 11., 12. и 13. овога ваљаног књижевног листа нашег. У њима су ови прилози: „Српска књига“ од Стојана Новаковића, од Sresator-a; Балада VIII, од Јована Дучића; Васкрсеније, роман грофа Лава Н. Толстога, преводи проф. Јован Максимовић; Мираз, од Ги де Мопасана, с француског превео Стеван Бракус; Економно-политички погледи Дубровчанина Николе Вида Гучетића, из друге половине XVI века, од др-а Мих. В. Вујића; Српска уметност на париској изложби, од Боже С. Николајевића; Русија на уранку нова столећа, песма Змајована Јовановића; Другови, приповетка Свет. Торовића; Последњи дан, приповетка Ђовани-а Верге, с талијанског превео Ђ. П. Д.; Успеси и идејали електрике на прагу XX века, од Светислава Коларевића; У пригревку, песма М. Радовића; Просидба, од Пола Бурже-а, с француског Ђ. П. Д.; Долазак цара Душана у Дубровник, слика Марка Мурата, од С. М.; Вукашин, песма од Реље; Бајка, песма Н. Н.; Здравко Протођеров, слика из Старе Србије, од Зар. Р. Поповића; Прича о ветру, песма Боже С. Николајевића; О Босни с почетка VII до средине XII века, из расправе „Историјска судбина Босне и Херцеговине“, од Љуб. Јовановића; Књижевни прикази и оцене; Књижевне белешке; Проветан и друштвени гласник; Читуља.

*

Градина. — Изишли су 6., 7. и 8. број Градине са овом садржином: Рањеници, по Ник. Ленау, преневао — р —; Нечиста крв, приповетка Бо-

рисава Станковића; Пред полазак, Јеленин дневник, од Едрика Кастелнова, с талијанског превео Т. Коблишка; Сени, песма Љуб. Симића; Чикино дете, приповетка Тадје П. Костића; Инсекти, од † др-а Радмила Лазаревића; Едмојда де Амичиса, Роман једног учитеља; Сећајмо се, песма Јер. Ж.; Калуђерска посла, приповетка Сима Матавуља; Кузум панум, песма од Јелене; Прилози биографски и библиографски, Филип Вишњић, од А. Г.; Сећаш ли се?, песма Душана Николића; Географско-историјске црте из Горњег Поморавља, прибрао Д. Марчић; Хевријета, с француског Ж. Томић; Белешке из Заплања; Неколико народних песама из источне Србадије (Србије?), прибележио М. Станојевић; Нове књиге; Белешке.

*

Домаћица. — Изишао је трећи број Домаћице са овом садржином: † Нишифор Дучић, архимандрит; Стриљење, превела с француског Љубица Ј. Ђ.; На младенце, песма од Јелене; Принцеза Розалинда, с француског превела Савка Радичевићева; У пулошку, скица из детињства, од Ане Ригер, превео Велизар; Рад Женског Друштва и његових подружина.

*

Женски Свет. — Изишли су уједно 4. и 5. број са овом садржином: Наше добротворне задруге; Неверујем, цвete..., песма од Исаије; Братска писма, XVI Вјечна слава дома Немањина, од Родољуба; Честитка својој пријатељици, од † Олиге Лубен; Анђео мира у српским народним песмама, јавно предавање Мите Калића; Пољубих те..., стихови В. К. — Љубисава; Говор на Ваведеније 1898. г., о крском имену „Добротворне Жен. Задруге Српкиња Сомборкиња“, од Милутина Гавриловића; Жене, песма од Зорке; Клубски живот женскиња у Лондону, превела Савка; Моја фантазија, песма Јан. Николића; Осамљене жене, од Јелице Беловић-Вернадзи-

ковске; Срипкиња, песма Ј. С. Ђ.; Радња Добротворних Задруга Срипкиња; Срипкињине сестре моје, песма од Данице; Белешке; Моја звезда, песма од Јове; Списатељица, идла Јелице Беловић-Бернадзиковске; Глед'о сам те..., песма Богдана Крајишника; Јесен у пролеће, приповетка Ане М. Ђуришићеве; Леши ви..., стихови од З.; Јагодина коса, по туђој замисли написала Даница Максимчев-Путник; Ковчежић.

*

Зора. — Изшла је мартовска свеска Зоре са овом садржином: † архимандрит Нићифор Дучић; Српске књиге и српски издавачи, Х. Х.; На туђој груди, песма Алексе Шантића; Појезија и проза, сцена из живота, од Милорада Ј. Митровића; Филантроп, слика, од Пере С. Талегова; Манастирска звона, из ратних усломена митрополита црногорског Митрофана, прибележио Лазар Перовић, проф.; Руска освета, цртица, од др-а Ђакома ком. Ђудине, превео Ш. Ј. Герун; Зубобоља у срцу, од Франциске фон Кауф-Есентер, превео Ђ. Поповић-Даничар; Франц Шуберт, од В. Бискина, превео сарадник; Пољска приповиједна књижевност, од Н. Г.; Жена, афоризми, прибрао Ј. П.; Код грофа Лава Н. Толстоја (Толстога?), од Николаја Енгелхарта, превео Ј. М.; Крајишкније, песма Богдана Крајишника, приказ од ур.; Две приповетке Стевана Сремца, приказ од Ignotus-a; Низ родно приморје, од Марка Цара, приказ Л. Т.; Хроника.

*

Луча. — У мартовској свесци Луче ови су прилози: И. М. Сјеченова, Из науке о човечјем животу, физиолошки одломци, од Ј. С. Кујачића; „Мићуновић и збори и твори“, слика из црногорског живота, написао Ризмарк Виглицки; Анда етиопска робиња, египатска легенда, од Велићеа Веносте, превео Сутварскиј; Из Бајрона, песма Ник. Ст. Љубише; Сирота сиротици, песма Љеве Личанина; Акорд,

песма Радомира Кривокапића; Аморкиња, песма Бог. Крајишника; Нигда..., песма Нов. Ј. Николића; Црна кућа, приповетка Милке Гргурове; Мећава, од А. Пушкина, с руског превео Петар П. Мајић, учитељ; Ударац Загарчана на овце служке, народна песма; Српске народне женске песме из Дубровника; Народне приче; Народне заговетке; Српске народне изреке и разне ријечи; Афоризми војнички; Ваља се, из народног веровања у Загарачу; Књижевне биљешке.

*

Нова Искра. — Добили смо и трећи број Нове Искре, јединога плустрованог листа у нас. У овоме броју ови су прилози: Писма са села, од Јанка; На вису, песма М. Јакшића-Ленскога; У пролеће, од † др-а Радмила Лазаревића; Ашик-Ајше, песме, од Јелене; Из Београда у Солун, од Григ. Хаџи-Ташковића; Акварели, песме Д. Ј. Димитријевића; Бедници, приповетка П. Ј. Одавића; После кише, песма Милорада Ј. Митровића; Књижара Српске Књижевне Задруге, један предлог уз Српску Књигу Ст. Новаквића, од Р.; Љубичици, песма Влад. Р. Петковића; Врњачка бања, од др-а Ђоке П. Јовановића; Збогом, италијански написала Е. Неера; Брига, роман Хермана Судермана; Наша писма, из Женеве, од Н. С. П.; Уз наше слике; Хроника: Књижевност, Уметност, Разно, Библиографија.

У трећем броју ове су слике: Јаков Арбео, чешки књижевник; Вече на острву Капри; Ашик-Ајше, уз Јеленине песме; Електротехничка зграда на париској изложби; Глобус на париској изложби; Поглед на Врњачку бању; Велимарковића вила у Врњачкој бањи; Главно металните у Врњачкој бањи; Читаоница у Врњачкој бањи; Кошање артејског бушара у Врњачкој бањи; На граници, слика П. Вируц-Ковањскога.

*

Караџић. — Изиле су уједно фебруарска и мартовска свеска „Кара-

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

диња“ са овом садржином: Српски фолклор, од Тих. Р. Ђорђевића; Једна стара српска кућа, описао Влад Р. Радојевић, професор; Српске народне пословице, из Левча, скупио Ст. М. М., учитељ; Игре у Сарајеву [Соколове главе, Напила се свиња сарајевска (сарајевског?) вина, Тато, најто..., Поште, Тикава, Погађање, Манце (јела), Труб бир], описао Ј. Ђ. Зорић; Нешто о скуклању народног предања, од Т. Р. Ђ.; Ситве белешке; Прикази; Гласник.

У прилогу је продужење „Питања за прикупљање технолошких обичаја у српског народа“.

*

Гласник Православне Цркве. — Изшла је мартовска свеска са овом садржином: Службени део; Извештај високопреосвећеног митрополита св. Архиепископског Сабору о каноничној посети по округу пожаревачком; Архиепископска посланица Мелентија, православног епископа тимочког; Balkan и римска пропаганда, од архимандрита Илариона С. Весћа, професора Богословије; У прилог питања о историјском развићу терминологије св. Атанасија александријског у његовом учењу о сину Божјем; Извештај Архиепископског Сабору о руским духовним школама, од Ст. М. Димитријевића, свештеника и професора; Пилатова савест, с руског Ј. Х. Видојковић; Беседа. Н. В. Преосвештенства архиеп. и митрополита Србије г. Инокентија на дан прогласа Краљевине; На велики петак, беседа; Беседа архимандрита Кирила у недељу сиропусну, 20. фебруара 1900.; Вести из других цркава; Белешке; Приказ књига и листова.

*

Богословски Архив. — Изшла је свеска за март—април са овом садржином: Исус у Мисиру; Историски ауторитет јеванђеља, од Е. Бугода, епископа лаванског, превод с талијанског; Урзације синтидунски, при-

лог за историју београдске епископије; Прилози за нову историју српске цркве, саопштио Алекса Илић, прота; Државни положај религије у римско-византиском царству, истраживања М. Бердникова, превод с руског; Конклав; Хроника; Статистика; Додаци и notiце; Библиографија и критика.

*

Нови Васпитач. — У мартовској свесци Новога Васпитача ови су прилози: Прилози к историји српске цркве у Аустро-Угарској, приоштава протојереј Димитрије Руварац, парох земунски; Полазак и наука основне школе, од Теодора Продановића; Чланци у прилог васпитној основи; Обука у рачунству, од В. Витојевића, равн. учитеља; Примање васпитаника у сиротни дом, с рускога Нинко; Нова читанка за III разред опћих пучких школа у Хрватској и Славонији, од Радивоја Лончара, учитеља.

У Књижевном Прегледу су ови прилози: † Милан Стојшић; Хришћанска наука за српску кућу и школу од Јована Бороте, приказ од Н.; Чланци о школству и учитељству у нашим листовима; Књижевне белешке.

*

Просвјета. — Изшла је свеска за март. У њој су ови прилози: Окружница главног школског надзорника, упућена учитељима и учитељицама к. ц. основних школа; Кратки устав или црквено правило за ученике богословско-учитељске школе, по рускоме пише М. М.; Из области методике, пише учитељ; Несуђењин владики најкрачки Прокопије Поповић, од Лазара Богдановића; Рушевине манастира св. Петра и Павла у Бијовима код Требиња, приошћено Леон. Нинковић, јеромонах; Припрема за предавање рачуна у I разреду основне школе, од Саве П. Вулећића, учитеља; О обичним разломцима, предавање за IV разред осн. школа, од Алексе Чулића, учитеља; Предавање у III разреду осн. школе; Појам о заменицама у

баште и предавање о личним заменица-ма, од Григора Којашевића, учитеља; Говор Секуле Добричанина, учитеља; Извјештај о основнијем црногорским школама; Црвени гласник; Школски гласник; Књижевни гласник.

У прилогу је продужење Историје философије, од Л. Поповића.

*

Учитель. — Изишла је мартовска свеска са овом садржином: Наше домаће васпитање, од Срег. А. Поповића; Педагошка писма једној матери о васпитању сина, од Ернеста Бемеа, превео др. Стев. Окановић; Психолошка анализа појмова о свести и материји, од професора М. Оршанског, превод с руског; Школе и педагошки рад јансениста, листић из историје педагогије, превео с руског Ст. С. Станишић; Круг и елипса, материјал за предавање, од Милоша Величкога, учитеља Грађанске Школе; Кроз Мачву, путовање ученика IV разреда основне школе код „Саборне Цркве“ у години 1899., од Мих. Сретеновића; Школско кретање у свету; Православна Моралка Саве Тодоровића, реферат К. Р. М.; Пољопривредни Гласник, реферат; Учитељски зборови; Поменик; Просветне белешке.

*

Учитељски Весник. — Изишли су уједно бројеви 5. и 6. са овом садржином: Хенрих Стефани (са сликом), од Оригена; Шта је васпитање, с француског Р. Огњановић; Матерње школе у Француској, превео Милосав М. Дедовић, учитељ; Дечје и омладинске игре у служби васпитања, од М. М. Петровића, учитеља; Један поглед на оцене наставника-ца народних школа у 1898.—99. школ. год., од Т. Ј. Илића; Земљопис Краљевине Србије, од Дим. Ј. Соколовића, реферат Ст. М. М.; Мој Столе, сличица из прошлости наше школе, од Д. М. П.; Тијана, од Р. М. Тасића, учитеља; Кратке вести по званичним и при-

ватним извештајима; † Марија Милосављевићка.

*

Школски Вјесник. — Пре краткога времена изишли су уједно 5.—12. број Школског Вјесника, стручнога листа земаљске владе за Босну и Херцеговину, који, има шест година, излази у Сарајеву. У овим бројевима ови су прилози: Биљешке о језику Мартићевих Осветника, од Језа Дујмушића; Реформа гимназијске наставе, говор свеучилишног професора др-а Фридриха Јодла, у седници средњошколске анкете у Бечу, 11. марта 1898., од др-а Ђорђа Протића; Метода прве наставе писања и читања у старој школи, од Хафиза; Атмосфера у школи, од Јелице Беловић-Бернацковске; Старе и нове стазе у настави цртања, од Ђура Павичића; Повијест и земљопис на јубиларној изложби у Бечу, од Милке Дулуш; Како је Хица Дубровчанин превео Хорацијево оде?, од Виктора Погачника, Флора наше народне пјесме, од Феликса Барушића; Будућност стенографије, од Александра Шефера; О развоју душевних способности у дјеце за првих година живота, од Стјепана Илића; Корист ваљаног штива, од Ивана Дујмушића; Староњемачка књижевност, од Драгутина Кудлиха; Глазба и узгој, од Јелице Беловић-Бернацковске; Својства узгојне наставе, од Динка Шимуновића; Нешто о неуредном поласку дјеце у школу, од Стјепана Шимуца; Натукнице о развоју, па онда о избору занимања, уз обзир на дужност учитеља у том погледу, од Милутина Ковачевића; Испити, од Ивана Кларића; Искрице у пепелу, од Јосипа пл. Глембаја; Пабирици из дјела Гаврила Сомрауге-а, од Јелице Беловић-Бернацковске; Особине у говору посавском и подринском, од Душана Николића; О уписивању школских способњака, од Рада Пелеша; Ваздух, практична радња са спојеним III и IV разредом, од Н. Лазаревића; Кулин бан, чланак 54. из

WWW.UNILIB.RS

Треће читанке, од Ђ. М. Раца; Философија у древних Хелена, од Љубоја Длуштуша; Педагошка смотра; Домаћа текстилна индустрија у Босни и Херцеговини, популарно-научни чланак др-а Ђира Трухелке; Педагошке мрvice; Листак; Службени додаток.

Школски Вјесник „од првог почета вазда прекасно излази“. Уредништво уверава, да ће „упријети све силе, да му пође за руком уредно мјесечно издавање листа, па ће у то име за прво вријеме макар и стегнути опсег листа, да међутим оно, што испрва откине, касније опет надокнади“.

*

Школски Лист. — Изишао је трећи број Школскога Листа са овом садржином: Занос у школи, од Јелице Беловић-Бернадзиковске; О васпитању у хришћанском духу, од Ст. С. Илкића; Дејчи злочини, по др. В. Рајну и Е. Шолцу; Говор, што га је о светом Сави 1900. год. у женској учитељској школи сомборској држао Јован Живојновић, професор; Говор при спроводу професора Милана Стојшића, дана 17. фебруара 1900. године говорио проф. Душан Радић; Некролог; Школске вести; Разно; Нове књиге и листови.

*

Napredak. — Изишли су бројеви 10., 11., 12. и 13. овога листа са овом садржином: Наша морална снага, од Даворина Трстењака; Расправа о школству у нашем сабору; Конвенционалне лажи о узгоју, од Јелице Беловић-Бернадзиковске; Темпераменти код дјце, по В. Хелвигу написао Милош Боројевић; Промакниће пучкога учитеља, од Ј. пл. Г.; Вика на младеж, од Даворина Трстењака; Нови председник „Хрв. педаг.-књижев. збора“; Из вјести рускога школства; Књижевна смотра; Изјаве против „Učit. Glasnika“; Вјесник.

*

Ручни Рад. — Изишла је мартовска свеска Ручнога Рада, илустрованага

педагошког листа, са овом садржином: Ото Саломон, највећи поборник педагошког слојда, од Ј. М.; Важност ручног рада у школи; Практична упуства (Картоважа); Кратке вести; Рад Друштва за ручни рад у школи; Белешке; Некролог.

*

Узданица. — Изишао је четврти број Узданице са овом садржином: Исус Христос, песма М. К. Николића; Заборављен гроб, из преписке два брата, од Д. Росивоја; Заробљеник, песма Дан. Гарашанина; Качаничка клисура, земљописна цртица; Милица, роман из српског света, од Константа Амера, превео А. Стан.; Два лава, басна од Флорцијана, преневао Вој. М. Јовановић; Фритјоф Нансен, испитивач северног пола, од Авг. Хумела, превео Спиридон Ђ. Грујић; Комад хлеба, од Франсоа Копеа, с француског Мочило К. Радовановић; Из науке и живота; Преглед књижевних листова.

*

Голуб. — Добили смо 6. и 7. број Голуба. У њима су ови прилози: О имању, од Гелерта, преневао Чика Јова Змај; Како ко ради онако и прође, приповетка Душана Ђурића; Нада, песма Песма Ан. Јовановића; У јужвој Африци, цртица из земљописа и народописа; У пролеће, песма Исаија Митровића; Чувајте се ватре, од Драгољуба Бранковића; Порура на игли, поучна забава; Црногора Црногорки, песма Булатовића-Ибријскога; Не прихватај се ничега док ниси зрело промислио свршетак, с немачког Душан Бермановић-Аћимов; Зори, песма В. Лахорскога; † Јован М. Радојковић; Чуј и памти!, из „Балканске Царице“; Цвети; Пролећу, песма од Мите; Сиротанче, песма од Зорке Т. Боровић; Ласте, цртица из природописа; Генерал Жуберт, главни заповедник бурске војске; Сит гладноме не верује, преневао Михајло Мила-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

новић; Гласник; Нове књиге и листови; Загонетке; Ребуси.

*

Зорица. — Изашао је 7. број Зорице са овом садржином: Српској Зори, песма Дар. Лазаревићеве; Његово Величанство Краљ Милан I, армијски ђенерал, командант активне војске (са сликом), од Ј.; Српчетов завет, песма Жив. Васића; Ласта, од Ј. С. Ј.; Пролеће, песма од Млађинца; Где је благо цара Радована, од Ст. М. М.; Јаребичино гнездо, по Х. Шмиду, од Воје Р. Младеновића; На гигаљци, песма Дим. Глигорића; У пролеће, песма М. Св. В.; Лакоми миш, песма Миладина К. Николића-Расинца; Ласица-невестица, од Ст. М. М.; До тог часа..., песма Драг. С. Којића; Молимо се Богу, по француском Влад. Проксић; Милостиво дете, по немачком Добривоје Стојнић; Ребуси.

ИЗ НАУКЕ

Мистериозна пећинска животиња. — (Др. Фридрих Кнауер). Ма колико да можемо бити врло погрешно обавештени о неком земљиним пределу, ипак изгледа и сувише невероватно, да може овде или онде живети каква животиња, већа од нашег вола, а да нам egzистенција исте остане до данас непозната. Па ипак, као што умеју патагонски Индијанци уверавати путнике, као да у њиховој земљи живи нека грдна животиња, покривена дугим штитовима, за коју верују, да је не могу ничим ранити, а камо ли убити. Ма како непојамно изгледаше, да би једна тако крупна животиња могла остати непозната и невидљива многобројним насељеницима, који су се ранирили по целој пампаској области, као и силним ловцима, који су прокретарили готово цео, дивљачу богати, шумски предео, или да би таква животиња могла egzistirати

у глечарским областима Кордиљера, — опет је било чешће говора у последње време о egzистенцији такве животиње.

Од како је пак убијени гувернер из Санта-Круца, *Рамон Листа*, једне ноћи у унутрашњости Патагонције видео и хтео да убије неку сасвим непознату длаком покривену животињу, која много личаше на штитоноше, и од како је ускоро за тим *Т. Америго*, проф. на универзитету у Ла Плати, добио комад неке чудновате коже, у којој су се налазиле ситне кошчице величине кавеног зрнета, — од тада изгледаше ван сваке сумње egzistirале ове животиње.

У целом овом питању од највећег је значаја био налазак овакве коже, пошто се такав склоп исте не може наћи ни код једне данашње животиње, док нас ове кошчице много опомињу на, при ранијим откопавањима пампаских слојева у Аргентини нађене, сличне по мало веће кошчице, измешане са фосилним остацима неке мегатарске врсте млочодонта, од куда је изведен закључак, да је млочодонт морао имати панцир, састављен из ових кошчица. — Како је и где је нађена ова значајна кожа?

„Ултим Есперанца“ зове се један од многих залива, којима је Тихи Океан далеко ушао у западну патагонску обалу и ту се на врху залива налази станица капетана Еберхарда (Пуедро Ковзусло). У друштву двојице пратилаца нађе капетан на једном излету на једно брдо, високо око 600 метара, од станице удаљено један час. На јужној страни тога брда нађе на велику пећину (180 мет. дугачка, 80 м. широка и 50 м. висока), и недалеко од уласка нађе под камењем затрпану некакву кожу, у величини воловске, којој су биле глава и ноге одсечене. Исту однесу у станицу, где је сваки путник, који би ту свратио, могао одсећи парче од ње и понети као успомену.

Др. *Морено* и *Хаугал*, који су 1897. год. поводом неке пограничне размрице између Чиле и Аргентине

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

водили преговоре у Естанџији, затекли су још само пола квадратног метра од ове интересантне коже. Др. Морено, директор музеја у Ла Плати, понесе тај остатак коже са собом, тврдећи, да је то кожа милодонта, великог сисара из америчког дилувијалног доба, док професор Амеино беше мишљења, да је то кожа неке нове до сада непознате животиње.

По себи се разуме, да је сада сва и поглавита пажња била управљена на пећину „Ултима Есперанца“. Много раније још, и не слутећи на ово, занимала се геологија питањем, да ли је Јужна Америка стајала у вези са Африком и Аустралијом, и да ли су промене у физичној географији Патагоније млађега или старијега порекла. Помевути професор Др. Марено у својем четворогодишњем геолошком испитивању Патагоније пронашао је много врста нижих кичмењака, који му изгледаху врло сродни са изумрлим аустралијским сисарима. С. Рот налазио је неке остатке, који су посведочавали велику сродност патагонских и аустралијских корњача. Било је, дакле, с разлогом очекивати, да ће систематична откопавања у овој пећини пружити нових и за науку важних података и у овоме правцу.

Годину дана после открића ове пећине дође до руку једно парче од оне коже и Др. Отону Норденскјелду, који одмах у друштву још двојице професора са штокхолског универзитета, Др. Ерланда и Борге-а, предузме откопавања у поменутој пећини. Они нађоше од оне животиње, чија је оно кожа била, неколико доњих вилица, папака, длаке и т. д. Сем тога нашли су и доста знакова, који су очито говорили за присутност у пећини и самог човека. Окуражен овим успесима предузме у априлу месецу 1899. године откопавања и геолог Хаутал. Недалеко од самога уласка нашао је кости од јелена и гуанао, а по том и од ноја и остатке од неке врсте шкољке. Даље према унутрашњости било је покривено дно пећинско слојем ђубрета,

у пресеку метар па и више. У самом пак ђубрету нашао је читаве балеге 25 см. високе и 12 см. широке. Свуда по пећини лежало је растушено велико капломератско комађе, одвањено од тавана пећинскога. Под једним таквим каменом нашао је од прилике метар дугачку и 90 см. широку кожу, али опет без главе и ногу. У ђубрету је нашао поред мањег комађа коже још и две добро очуване лобање, доње вилице, зубе, папке и т. д. све од ове животиње; по том неке делове једног глодара величине бернхардског пса, за тим много зуба неке изумрле врсте коња, и најпосле делове неке мачке, по величини, веће од лава. Исто тако и Хаутал је нашао на поуздане трагове од човека. Јер док је готово сав улазак у пећину затворен читавом гомилом одвањеног камења, докле је само људска рука с десне стране могла направити подесан улазак. Нађене лобање и доње вилице показују јасне трагове од повреда, које су нанете ударом каквог тешког предмета. Па и многа парчад појединих костију јасно сведоче, да их је могла створити само људска рука разбијањем. Даље према унутрашњости цео слој ђубрета претворен је у пенео. Нашао је и два шила од кости. Од једног људског скелета, нађеног 1895. у једној споредној пећиници, нађена су на жалост још само неколика ребра.

Ако се предузму и даље систематична истраживања, како ове велике тако и свих споредних мањих пећина, можда би се могло још што год расветлити, нарочито да се дође до што тачнијих закључака о човеку, који је у овој пећини живео са овим великим сисарем, али и без тога је већ загоњетка о овој мистериозној животињи решена. У ову пећину, која је постала после прве патагонске ледене перпозе, увукла се ова гломазна животиња, или ју је утерао пренеторијски патагонски човек. Овај се сисар, судећи по нађеним костима, развио из терциерног гриптотера. Свакако да је тај патагонски човек много теже могао ухва-

тити и у пећини задржати хитрог гуанао. У истој пећини држао је он ове полудивље домаће животиње, док је он сâм живео по споредним мањим пећинама, где је свакако претила мања опасност од одроњавања стене. Гриптотеријум је најпоследње услед силног гоњења подлегао, док окретни гуанао и дан данас у великом броју насељава ову земљу.

И тако сада она прича патагонских Индијанаца о грдном пећинском становнику изгледа сасвим разумљива. Треба имати не уму, да преисторијско патагонско доба не иде тако далеко у прошлост као европско исто доба. Даље, према томе, што су нађене кости неке врсте коња заједно с костима гуанао и ноја, може се поуздано веровати, да је пећина била насељена и у историјско доба. Можда се према томе тај гриптотеријум налази у животу чак и до пре 300 година. С колена на колена код Индијанаца прелазиле су те бајке о овој мистериозној животињи.

К.

ПОКОЈНИЦИ

† **Јован Ђорђевић.** — На сами дан Ускрса ове године умро је *Јован Ђорђевић*, један од најодличнијих просветних радника наших, који је више од половине столећа неуморно радио на просвети свога народа.

Јован Ђорђевић рођен је у Сенти у Бачкој 1826. године. Свршивши основну школу у месту рођења, отишао је у гимназију и учио је у Новоме Саду, Темишвару и Сегедину, па је после, као питомац Саве Текелије, продужио своје школовање на пештанском универзитету. По својој тихој нарави и смишљености већ рођен за наставнички позив, он се по свршеној школи и посветио томе позиву. Али је одмах, у почетку свога јавнога рада, уочио значај позоришта за народно просвећивање, те је после готово до

пред саму смрт неуморно радио, да се позоришна уметност код Срба одомаћи и развије.

Не схватајући позориште као забавиште за разонођење беспослених или заморених људи, већ као праву очигледну школу, Ђорђевић је већ 1850. године почео радити на томе, да се позориште у Срба одомаћи, а 1860. године он излази и јавно с предлогом, да се у Новоме Саду оснује стално Српско Народно Позориште. И захваљујући једино његову неуморном труду, великој енергији и реткој истрајности у раду, Нови Сад је добио своје позориште, које и сада у српскоме народу врши ону просветну мисију, коју му је Ђорђевић при оснивању био наменио.

Велики успех, који је Ђорђевић показао за доста кратко време свога рада на српскоме позоришту, учини, те га кнез Михајло позва у Београд, да ту оснује стално позориште. Ђорђевић прими позив и пређе у Србију, и ту је после остао до смрти. Кнез Михајло је био велики заштитник позоришне уметности у Србији, те је под тако моћном заштитом, а неуморним радом Ђорђевићем, београдско позориште постало сталним. Кнез Михајло беше обећао подићи и велики позоришни дом. Изненадна трагична смрт племенитог кнеза била је кобна и за позориште у Србији, али Ђорђевић није клонуо духом, већ је и даље радио на томе, да се одржи позориште у Београду. Захваљујући лепој предусретљивости српске владе, мисао кнежева о београдскоме позоришту била је брзо остварена и већ 1869. године био је подигнут и свечано отворен у Београду храм богињи Талији, којим се и данас Београд дичи. Живот београдскоме народном позоришту био је сада доста обезбеђен. Ваљало је само још боље спремити и организовати уметнички кадар, који ће служити у новоме храму уметности. Ову нову дужност, да спреми потребан број глумачких снага и тако сасвим обезбеди опстанак и напредовање бео-

градскога позоришта, примио је опет Ђорђевић на себе, и постао је не само драматург београдскога позоришта, већ је управо био све и сва у њему.

Тек кад је опстанак београдскога позоришта био потпуно обезбеђен и правац делања у њему био одређен, Ђорђевић се вратио професури. Био је директор шабачке, па београдске гимназије, па онда професор учитељске школе и редовни професор историје опште старог века на београдској Великој Школи. 1893. године, после смрти Јована Бошковића, постао је министар просвете и црквених послова, и као министар је остао до 1. априла 1894. године. После је дошао у пензију и последње године живота провео је у тишини и миру.

Јован Ђорђевић је био наставник Његовоме Величанству Краљу Александру I, који му је подарио орден св. Саве првога реда.

Ђорђевић се најрадије бавио о историји и класичним језицима. Ове је предмете као професор предавао, а на њима је и у књижевности радио. Од његових научних послова помињемо његов Латинско-српски речник (1886. године), на коме је марљиво годинама радио, и његову Историју света у сликама (1894. године).

Ђорђевић је својим обилатим радом потпуно одужио онај свети дуг, који сви ми дугујемо својој отаџбини и народу своме. Нека му је слава и вечан помен у српском народу!

*

† **Станоје Николић.** — 7. априла ове године преминуо је у Београду *Станоје Николић*, одличан наставник народних школа и вредан радник на школској књижевности.

Пок. Станоје је рођен у Крушевцу 20. октобра 1860. године. Свршивши учитељску школу 1881. године, постављен је 23. јула исте године за учитеља основне школе у Бигреници, окр. моравског; 29. децембра исте године премештен је у Параћин, 1. августа 1885. године премештен је у

Зајечар, и 1. августа 1888. године дошао је са службом у Београд, где је с малим прекидом остао све до смрти. На васпитавању српске омладине радио је с највећом вољом и ретким маром. То се види и по оценама његова рада у школи, који је за седамнаест година његова учитељевања само три пута оцењен оценом врло добром, иначе је оцењиван увек одличном оценом.

Станоје је и ван школе радио, и показао је леп успех у бележењу и прикупљању српских народних мелодија, а одликовао се као добар радник и на школској књижевности, радећи удбеник из земљописа за основне школе.

Српска народна школа је изгубила у пок. Станоју једнога ваљаног радника.

*

† **Јосиф Х. Костић.** — 21. јануара ово год. преминуо је у Лесковцу *Јосиф Х. Костић*, пређ. тристогодишњи лесковачки учитељ. Покојник се родио у Приштини, и школовао се у месту рођења, Београду и Сомбору. Свршивши одлично сомборску Учитељску Школу, дошао је 1868. год. у Лесковац. Ту се примио учитељског посла и на њему остао до смрти своје.

Покојни Јосиф био је врло спреман и одушевљен радник на пољу образовања народне омладине. У младости није знао за умор. По цео дан је радио, мењајући своје ученике по групама.

Био је врло мирне и благе карави, свакоме приступачан.

Био је омиљен међу свима редовима там. грађанства, а нарочито међу учитељима, од којих је био пераздвојан. Учители из Лесковца и околине дуго ће се с поносом сећати „свога најстаријег друга“.

Покојни Јосиф пензионисан је у новембру 1898. године и том је приликом одликован орденом Св. Саве V степена.

*

† **Милоје Милићевић.** — 7. марта ове године умро је *Милоје Милиће-*

вић, учитељ основне школе у Пожаревцу.

Пок. Милоје рођен је 13. октобра 1872. године у Забојници, округа крагујевачкога. 1895. године свршио је учитељску школу и 1. октобра исте године био је постављен за сталнога учитеља у М. Црнићу, где је остао до 31. августа 1898., када је, као већ

свршени курзиста Ручнога Рада, био премештен у Пожаревац.

У Милићевићу је народна школа изгубила једнога вреднога радника, а Ручни Рад је остао без једнога великога поборника свога, који је неуморно радио на овој корисној новини за наше народне школе.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

На предлог начелника округа тимочког, г. *Живојина Протића*, благајник округа тимочког, г. *Мил. Бурђевић*, скупио је за „фонд сиротних ученика-ца гамзиградске основне школе“ 20·50 динара и то од г. г.: Др. Лазе Илића, окр. физикуса у пенсији, 10 динара; Др. Димитрија Мицића, лекара среза бољевачког, 3 динара; Чед. Младеновића 2·50 дин.; Стевана Шумкарца пензионера 1 дин.; Косте Ст. Петровића 1 дин.; Лазара Здравковића пензионера 1 дин.; Радована Мицића порезника 1 дин.; и Алексе Стефановића порезника 1 динар.

Одбор школе гамзиградске изјављује како г. г. приложеницима тако и г. г. окружном начелнику и окружном благајнику своју срдачну захвалност.

Г. *Панта Стојановић*, кројач из Београда, сваке па и ове године извleo је подарити сиротним ђацима основне школе у Врџцима десет пари опанака. У име сиротних ђака одбор ове школе захваљује дародавцу.

ИСПРАВКА

У реферату г. Ст. Предића о Нем. Читанци г. Вл. Малине, штампаном у „Просв. Гласнику“ за март о. г., поткрала се ова крупница погрешка: на стр. 279. у 7. врсти оздо, треба иза речи: „обухваћена“ још уметнути: „а изостављени су чланци од писаца, који су у новом програму нарочито означени“.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 8 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.